

1

2006

Diakonian

tutkimus

Diakonian tutkimus -aikakauskirjan toimitus

Päätoimittaja

Diakonian yliopettaja, dosentti **Kari Latvus**
kari.latvus@diak.fi, puhelin 0400-9799 21
Päätoimittaja ottaa vastaa artikkelit ja muut tekstit
kirja-arvosteluja lukuunottamatta

Toimittajat

Tutkija, TT, dosentti **Anne Birgitta Yeung**
anne.yeung@helsinki.fi, puhelin 041-544 3424

TtM **Raija Pyykkö**
raija.pyykkö@professoriliitto.fi puhelin 040-765 0477
Raija Pyykkö ottaa vastaan kirja-arvostelut.

Tutkija, sosionomi **Jouko Karjalainen**
jouko.karjalainen@stakes.fi, puhelin 040-547 5723

Diakonian tutkimuksen toimitusneuvosto

Yksikönjohtaja, dosentti Mikko Malkavaara, Diak, HY

Prof. Paavo Kettunen, Joensuun yliopisto

Johtaja Heikki Hiilamo, KDY

Prof. Sakari Hänninen, Stakes

Yliassistentti Irene Roivainen, Tampereen yliopisto

Lehtori Kai Henttonen, Diak

Yhteinen diakoniasihtööri Anne Maria Maunuksela, Espoon seurakuntayhtymä

Prof. Heikki Kotila, Helsingin yliopisto

Neuvotteleva virkamies Juho Saari, STM

Yliopettaja Lea Rättyä, Diak

Diakonian tutkimus

1

2006

SISÄLLYS

Pääkirjoitus

Jouko Karjalainen , Valtio, markkinat ja diakonia	3
Kari Latvus , Tervetuloa uudet lukijat	6

Artikkelit

Leena Tervonen-Gonçalves , Kirkollista terveyden edistämisen diskurssia etsimässä	7
--	---

Kirjoitukset

Mikko Malkavaara , Mitä diakonia on tänään Suomessa?	32
Anne Birgitta Yeung , Diakonia hyvinvointivaltion puolustajana? Terveisiä diakoniatyöntekijöiden perspektiivistä	39
Hanns-Stephan Haas , Valtio, markkinat ja diakonia: saksalainen näkökulma	43
Matti Repo , Ekumeeninen diakonaattikeskustelu etenee	52
The Diaconal Ministry in the Lutheran Churches, LWF global consultation on "The Diaconal Ministry in the Lutheran Churches," São Leopoldo, Brazil, 2–7 November, 2005	74

Kolumni

Anne Maria Maunuksela , Diakonia arjen puristuksessa	82
---	----

Kirjallisuus

Leslie J. Hoppe : There Shall Be No Poor Among You. Poverty in the Bible (Kari Latvus)	86
---	----

Kirjoittajat

Valtio, markkinat ja diakonia

Eräs ainakin minun mieleeni vahvasti painunut slogan Pariisiin keväänä 1968 kuului: ”juokse toveri, vanha maailma on kannoillasi!” Tuolloin lähinnä Ranskan vanhalle vasemmistolle suunnatun kehotuksen kohteena olisi tänään koko läntinen teollinen maailma ja haastajina ”vanhan maailman” uudet voimat Kiina ja Intia. Siellä tuskin paljon kulmakarvojen kohotusta enemmän reagoidaan nykyisten herrakansojen rimpuilulle globaaleissa ohjaksissa. Sitä paitsi ikääntyvän ja ylipainoisen Euroopan juoksunkin kanssa taitaa olla aika heikkoa.

Lokakuussa 2005 Diakonian tutkimuksen päivänä professori Hans Stephan Haas Berliinin Diakonia-akatemiasta (Diakonische Akademie) syvensi ymmärrystämme jo tietämästämme. Markkina-ajattelun läpimurto hyvinvointipalveluissa näyttää väistämättömältä. Se merkitsee Haasin mukaan yhä suurempien ylikansallisten toimijoiden esiinmarssia. Tästähän olemme jo saanet tällä yhteiskuntakokeilujen mallioppilaspäässäkin kokemusta. Nopeasti muuttuvilla markkinoilla kansalliset ja paikalliset toimijat joutuvat kovan haasteen eteen. Haasin puheenvuoro on kokonaisuudessaan julkaistu lehtemme tässä numerossa. Myös Anne Maria Maunuksela nostaa kolumnissaan esiin joukon tärkeitä asioita valtion, markkinoiden ja diakonia(työ)n suhteista. Tämäkin puheenvuoro pidettiin Diakonian tutkimuksen päivänä.

Suurikaan uutinen ei ole se, että hyvinvointivaltio on muutoksessa. Ajankohdaisessa keskustelussa keskeinen retorinen silmänkääntötempu on väite, että hyvinvointivaltio on tähän saakka elänyt syvässä pysähtyneisyyden tilassa. Se ei pidä kovin hyvin paikkaansa, kun katselee vaikka eri vuosikerroista koottua sosiaaliturvan säädösviidakkoa. Rehellisempää, mutta retorisesti ei yhtä tehokasta, olisi sanoa, että pohjoismainen malli on muuttunut ja kehittynyt Suomessakin kovasti, mutta väärään suuntaan. Viime vuosikymmenen alkuun asti muutosten pääsuunta oli julkisen hyvinvointivastuun kasvu ja nyt suunta näyttäisi olevan toinen.

Puhe paisuneesta hyvinvointivaltiosta on muutenkin monessa mielessä tarkeitshakuista ja liioittelevaa, mikä tietysti kuuluu sekin retorisiin perussääntöihin. Tulevaisuuden määrittely tietynlaiseksi tämän päivän jatkumoksi on uskotavuustesti ja juuri tässä tulevaisuuden muistelussa markkinausko näyttää olevan vahvoilla. Häveliäiksi siteiksi kietaistaan muutama arvolausuma ja parhaassa tapauksessa saadaan vapaan kilpailun evankelistoja todistajiksi sekä uhkakuvienv maalailijoiksi. ”Pelvotta aina päin vihollista...uus (hyvinvointi)yhteiskunta on ihanteemme...”

Lisääntyvän egoismin, individualismin ja tulipunaisilla kierroksilla käyvän kulutushysterian maailmassa arvoja kantavilla yhteisöillä ei ole helppoa. Toisaalta tämänkin kanssa voi elää. Näin on etenkin, jos uskottavan julkisivun takana voi käydä kauppaa hyvinvointimarkkinoilla riittävällä tai jopa hyvällä katteella. Välttämättömyydestä on ennenkin osattu muovilla hyveitä.

Yhtäläisen ihmisarvon idea ja huolenpito tuntemattomista ovat universalismin peruskiviä. Markkinatkaan eivät erottele tuttuja ja tuntemattomia – jollei nyt satu olemaan maksuhäiriöitä. Sellaisten riskien hallintaan saattavat markkinatkin valtiota tarvita. Entä lähiyhteisöt ja niiden osoittama huolenpito? Mahtuukohan niiden suojiin myös tuntemattomia ja millä ehdoilla?

Yhtälö ei ole helppo. Työpaikkojen ulosvirtaa voidaan yrittää hidastaa, mutta nykyisin keinoin ei virtaa voi pysäyttää ja uusista globaaleista keinoista on vaikea löytää yhteisymmärrystä. Siitäkin huolimatta on aihetta kysyä, miksi esimerkiksi julkisen sektorin työntekijöiden pitäisi harjoittaa kyykkyhyppelyä tulevaisuuden haasteiden takia. Parempi joutua kilometritehtaalalle nyrkki edes näkyvillä kuin kulkea historian muiden lammasslaumojen perässä lahtipenkille. Tätä jälkimmäistähän erilaiset johtajat ovat maailman sivu tarjoilleet ”ainoana vaihtoehtona”.

Tuottamattomaksi leimatun sektorin tuottavuustalkoot tarkoittavat lisää töitä vähemmällä väellä. Näissä talkoissa hallinto siirretään pois hallinnolta ja korvataan muilla hallinnan tavoilla. Olemme joutuneet strategioiden ja organisaatioiden muutosten ikiliikkujaan, mikä merkitsee uuden uljaan tietoyhteiskunnan toisiaan loputtomasti seuraavia hallintainnovaatioita. Microsoftin, vapaiden markkinoiden kruununjalokiven, demoversioiden testauttamisen loppukäyttäjillä olisi suonut riittävän. Siperia opettaa tai tässä tapauksessa enemmänkin Alaska, joka on sitä paitsi Siperian vieressä.

Keskustelu hyvinvointivaltiosta jatkuu toivottavasti myös tämän lehden puitteissa. Professori Haas toivoo suoriakin kommentteja, joita voi lähettellä hänelle myös toisella kotimaisella saksan ja englannin kielen lisäksi.

Lehtemme kolmannen vuoden ensimmäinen numero sisältää edellä mainittujen puheenvuorojen lisäksi monta muutakin kiinnostavaa kirjoitusta. Leena Tervosen kirkkoa hiukan niskavilloistakin tarttuva artikkeli on osa hänen artikkeleiliväitöskirjaansa. Matti Revon analyysi kirkkojen välisistä suhtautumiseroista diakonaattikeskustelussa on todella tarkka ja asiaan vihkiytymättömälle maallikollekin, kuten tämä kirjoittajalle, avaa taustoja moneen suuntaan. Julkaisemme tähän liittyen myös Luterilaisen maailmanliiton tuoreen kannanoton diakonian virasta. Anne Birgitta Yeung raottaa hiukan ikkunaa Diakoniatyöntekijöiden päivien yhteydessä koottuun kyselyaineistoon. Seuraavaan numeroon tulee asiasta laajempi kirjoitus.

Tervetuloa uudet lukijat

Diakonian tutkimus –aikakauskirjan (DT) kahden ensimmäisen toiminta vuoden lähtökohtana oli korkeatasoisen verkkojulkaisun tuottaminen. Tämän ohella tehtiin vain rajattu määrä painettuja kappaleita diakonia-kirjastoja varten. Kolmas vuosikerta tuo tullessaan radikaalin muutoksen, sillä Diakonian tutkimuksen seurana (DTS) ja Diakoniatyöntekijöiden liiton (DTL) solmima yhteistyösopimus tuo vuonna 2006 jokaiselle liiton varsinaiselle jäsenelle jäsenyyden Diakonian tutkimuksen seurassa. Jäsenetuna uudet DTS:n jäsenet saavat DT:n painetun version postitse kahdesti vuodessa. Muille DT:n lukijoille pyrimme tarjoamaan tilausmahdollisuuden jo vuonna 2007.

Toivotamme merkittävästi laajenevan lukijakunnan tervetulleeksi tutustumaan julkaisuun, ottamaan kantaa ja keskustelemaan diakonian tutkimuksesta. Diakonian tutkimusta tehdään, jotta sinä voisit saada työhösi parhaat mahdolliset apuvälineet. DT on yksi niistä. Tutkimus tarjoaa työkalun ymmärtää diakonian taustailmiöitä ja merkitystä kirkossa ja muussa yhteiskunnassa. Painetut DT:n numerot kutsuvat tarttumaan diakonian tutkimukseen silloinkin, kun internet-yhteyttä ei ole saatavilla tai kun painotuote vain tuntuu paremmalta omaan käteen.

Tulevaisuudessa haluamme kehittää edelleen myös verkkojulkaisua (www.dts.fi). Ehkä verkkojulkaisu voi jatkossa madaltaa myös useampien kynnyistä ottaa osaa keskusteluun ja vaikuttaa näin diakonian tutkimuksen suuntaan. Painetun julkaisun myötä odotamme myös saavamme lisää palautetta ja kuulevamme enemmän diakonian ruohonjuuren ääniä. Toimituksena pyrimme erityisen herkällä korvalla kuulemaan myös lisää tutkimuksen tarpeista ja aihepiireistä, joista tutkimusta toivotaan julkaistavan. DT on foorumi ja väline, jonka avulla diakonian tutkimusta pyritään tekemään tunnetuksi ja vaikuttavaksi.

Kirkollista terveyden edistämisen diskurssia etsimässä

Kansanterveystyön pitkän kehityshistorian tuorein käänne on paikallistettu 1970-1980-lukujen taitteeseen, jolloin termi terveyden edistäminen (*health promotion*) otettiin käyttöön kansainvälisillä terveyspolitiikan keskustelufoorumeilla (Lalonde Report 1974). Terveyden edistämisen on nähty olevan keskeinen osa nk. uuden kansanterveyden liikettä (new public health) (Martin & McQueen 1989.). Sen keskeisimpänä välittäjänä on ollut Maailman terveysjärjestö (*World Health Organization, WHO*) ja erityisesti Terveyttä kaikille-ohjelmat¹. WHO (1986) on määritellyt terveyden edistämisen toiminnaksi, joka lisää ihmisten mahdollisuuksia niin terveytensä hallintaan kuin sen parantamiseenkin. Terveyskasvatuksen, informaation ja preventiivisten terveydenhoidon toimien ohella ihmisten mahdollisuuksia hallita ja parantaa terveyttään pyritään edistämään intersektoraalisen politiikan ja yhteisöllisen toiminnan keinoin.

Terveyden edistämisen intersektoraalisuudesta ja yhteisöllisyydestä voi olettaa lähtökohtaisesti seuraavan laajan toimijajoukon, mutta terveyden edistämispolitiikkaa on analysoitu usein keskittyen sellaista korkean tason hallintoorganisaatioiden kuten sosiaali- ja terveysministeriön toimintaan. (Stevenson & Burke 1991, 281.) Valtiokeskeisen näkökulman hallitsevuudesta on seurannut se, että potentiaalisesti tärkeitä terveyden edistämispolitiikan yhteisöllisiä toimijoita on tutkimuksellisesti sivuutettu. Tutkimuksen valtiokeskeisyys on yllättävää ottaen huomioon, että niin terveyden edistämistä linjanneissa poliittisissa asiakirjoissa (WHO 1986; 1997) kuin tieteenalan teoreettisessa kirjallisuudessaakin (Rawson 1992, 215.) on yhteisöt nähty keskeiseksi toimijaksi ja resurssiksi.

Toisaalta niissä harvoissa tutkimuksissa, joissa yhteisöjen roolia terveyspolitiikassa on tarkasteltu, on niiden roolin väitetty jääneen tyhjäksi ja terveyden edistämisen yhteisökeskeisyyttä on kritisoitu idealistiseksi. (Kelly & Charlton

1995, 81.) On kuitenkin tärkeää huomata, että näissä tutkimuksissa yhteisöjä ja niiden roolia onkin melkein poikkeuksetta tarkasteltu hallitusten tai WHO:n asiakirjoista, sijoittamatta niitä laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin, erittelemättä yhteisötoimijoita niiden yhteisöksi kutsumista jäsenyteen tai ylipäänsä analysoimatta yhteisöjä niiden omista lähtökohdista. Eräs terveyden edistämispoliittikan tutkimuksessa laiminlyöty yhteisöllinen toimija on kirkko. Vaikka kirkot ja erilaiset uskonnolliset toimijat ovat mainittuina useiden länsimaiden kansanterveysstrategioissa, ei niitä ole tutkimuksissa noteerattu juuri niiden tunnistamista pidemmälle².

Terveyden edistämistutkimuksen lähitieteisiin luettavassa sosiaalipoliitikassa (Esim. Bunton 1992.) kirkot ja uskonnolliset toimijat huomioivaa tutkimusta on sen sijaan tehty. Vertailevan hyvinvointivaltiotutkimuksen kentällä kirkolla ja uskonnosta inspiraationsa saavilla tunnustuksellisilla puolueilla on esitetty olevan vahva asema erityisesti Euroopan katolisissa maissa (Esping-Andersen 1990, Anttonen & Sipilä 1994, van Kersbergen 1995.). Tutkimuksissa on kiinnitetty huomiota kirkkojen ja uskonnollisesti inspiroituneiden organisaatioiden rooliin politiikkojen toimeenpanossa, erityisesti sosiaali- ja terveyspalvelujen tuottamisessa. Vähemmän on tutkittu kirkkojen roolia hyvinvointipoliitikkojen ja poliittisten diskurssien muotoilussa ja asioiden esille nostamisessa.

Tähän tutkimukseen on valittu analysoitaviksi kolmen länsieurooppalaisen maan – Suomen, Englannin ja Portugalin – enemmistökirkojen³ alaisten erityisaluekohtaisten komiteoiden ja työryhmien tuottamia ohjelmallisia asiakirjoja hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen tähtäävästä toiminnasta. Tutkimuksessa pyrin identifioimaan ja nimeämään kirkollisia tapoja puhua terveydestä ja sen edistämisestä. Koska intressinäni on tavoittaa kirkollisen terveyden edistämiskurssin yhteinen ydin, vertailen tutkimusmaita pääasiassa asiakirjasta toiseen esiintyvän diskurssien toiston, en niinkään niiden variaation suhteen.

Tutkimusasetelma

Artikkelissa tutkitaan Portugalin, Englannin ja Suomen enemmistökirkoja terveyden edistämispoliittikan toimijoina. Kirkkojen toimijuutta tarkastellaan tekstuaalisella tasolla, analysoimalla kirkkojen ohjelmallisissa asiakirjoissa esittämiä tapoja puhua terveydestä ja sen edistämisen politiikasta diskurssianalyytti-

sen tekstin- ja yhteiskuntatutkimuksen näkökulmasta (Vuori 2002, Fairclough 1992, 2001, Linell 1998.).

Tässä tutkimuksessa diskurssi käsitetään toiston kautta kiteytyneeksi kielellisten ilmaisujen kokonaisuudeksi, joka on teksteistä analyysin avulla tunnistettavissa (Vuori 2002, 81–84.). Tämä kokonaisuus rakentuu Fairclough'n (1992) kolmiulotteisen diskurssin mallin mukaan tekstistä sekä diskursiivisesta ja sosiokulttuurisesta käytännöstä. Diskursiivisen käytännön kontekstia, joka kuvaa tekstin tuottamisen ja jakelun käytäntöjä, läpikäyn tekstien esittelyn yhteydessä, sosiokulttuurista kontekstia esittelen läpi artikkelin.

Aineistoa lähdetään analysoimaan seuraavista kysymyksistä: millaisia merkityksiä kirkot ovat terveydestä, sen edistämisen keinoista, kohteista, ja taustalla vaikuttavista ongelmista sekä omasta asemastaan terveyden edistämispoliittikan kentällä tuottaneet ja miten niitä tuotettu. Näiden kysymysten ohjaamana olen lähtenyt etsimään valitsemistani teksteistä dominoivia tapoja jäsentää terveyden edistämistä ja nostanut aineistopätkin analyysissä esiin kunkin maan teksteissä toistuvat ja sille leimalliset kokonaisuudet. Eriteltyäni tekstejä kansallisissa konteksteissa, siirryn analysoimaan kirkko-instituutiota toimijana laajemmassa terveystoiminnan toimijakentän mittakaavassa etsien vastausta kysymykseen: mistä rakentuu kirkollinen terveyden edistämisen diskurssi.

Se, mitkä terveyteen liittyvät kysymykset nähdään ongelmiksi ja kirkon toimintaa vaativiksi, perustuvat yhtäältä kirkon perinteeseen ja oppiin. Toisaalta kirkkokaan ei toimi ja tuota tekstejään eristyksissä muusta maailmasta, vaan vuorovaikutuksessa ympäröivään yhteiskuntaan. Tämä ilmenee tekstien tasolla intertekstuaalisuutena eli tekstien välisyytenä. Esittäessään **kuvauksia** itsettään terveystoimintana toimijana kirkko tulkitsee ja soveltaa muiden toimijoiden sanomisia omaan kontekstiinsa. Tätä tekstien ja diskurssien adaptaatioprosessia kutsutaan rekontekstualisaatioksi. (Linell 1998, 145.) Koska tekstit syntyvät aina osaksi tekstien jatkumoa, ja siten intertekstuaalisuudenkin voi ymmärtää kaikkialla läsnä olevaksi, en ole tutkimuksessani kiinnostunut mistä tahansa satunnaisesta intertekstuaalisuudesta, vaan samanlaisena tai samantapaisena tekstistä toiseen ulottuvasta intertekstuaalisuudesta. Ymmärrän diskurssit Vuoren tavoin ja sanoin ”toistossa kiteytyneeksi intertekstuaalisuudeksi”. (Vuori 2001, 90–93.)

Aineisto

Aineistona ovat sellaiset kirkkojen ohjelmalliset tekstit, joissa otetaan kantaa ihmisten terveyteen ja hyvinvointiin terveyden edistämisen näkökulmasta. Asiakirjojen valintakriteerinä ei ole ollut niiden mahdollinen ”virallisuus” kirkon äänenkantajana⁴, vaan olen valinnut aineistoksi nimenomaan nk. ohjelmallisia asiakirjoja, joissa kirkot linjaavat omaa toimintaansa suhteessa laajempaan toimijakenttään. Ohjelmalliset asiakirjat toimivat referenssinä pitemmän tähtäimen toiminnalle ja ne tavoittavat oletettavasti laajemman yleisön kuin yhteen asiaan keskittyvät valtionhallinnon kirkkojen keskushallinnoilta pyytämät kannanotot. Lisäksi ohjelmallisten asiakirjojen laatimista voi pitää merkinä siitä, että kirkkoilla on intressiä profiloitua kyseisellä alueella. Asiakirjat ovat julkaistut 1980-luvulla tai sen jälkeen ja sijoittuvat siten kaikki nk. uuden kansanterveyden aikakaudelle.

Portugalissa Terveyden Pastoraalin Kansallinen Komitea (*Comissão Nacional da Pastoral da Saúde, CNPS*) järjestää vuosittain terveystalouden ammattilaisille ja vapaaehtoisille, sairaalalakeille henkilökunnalle, seurakunnan toimijoille, sekä muille kristillisesti inspiroituneiden sosiaalisella alalla toimivien yhteisöjen vastuuhenkilöille kansallisen tapaamisen, jossa keskustellaan ajankohtaisista terveyden ja terveyspolitiikkaan liittyvistä teemoista ja ongelmista. Olen valinnut vuodesta 1986 järjestetyistä tapaamisista analysoitavaksi kahden tapaamisen asiakirjat niiden yleisaiheiden perusteella. Vuonna 1998 CNPS:n tapaamisen teemaksi oli valittu ”*Informoitu Nainen – Terveellinen Äitiys. Haasteita ja ehdotuksia*” ja vuonna 1999 tapaamisen aiheena oli ”*Kirkon vastuu terveyspolitiikassa*”. Asiakirjat koostuvat kutsutuista esitelmistä ja puheenvuoroista. Kyseisinä vuosina tapaamisissa pidetyistä puheista toimitettiin ja julkaistiin kirjat, ja tätä kautta tekstit ovat laajasti yleisön saatavilla. Vaikka puheenvuorot henkilöityivät viime kädessä yksittäisiin ihmisiin, voidaan kyseisiä asiakirjoja pitää CNPS:n kannanottoina. Tämän vuoksi en tarkemman analyysin kohteeksi valitsemisiani otteissa ole viitannut yksittäisiin kirjoittajiin, vaan CNPS:iin organisaationa. Näiden lisäksi aineistona on ollut CNPS:n internet-sivuilla julkaistu teksti ”*Terveyden Pastoraalin tavoitteet*” (CNPS 2005.).

Englannista olen analysoinut Anglikaanisen kirkon poliittisesti kantaaottavan asiakirjan, vuonna 1985 ilmestyneen ”Faith in the City” raportin (*Faith in the City, FITC*). Raportti syntyi deprivoituneita kaupunkialueita (Ns. urbaaneja priori-

teettialueita *Urban Priority Areas, UPAs.*) tutkimaan nimetyn Canterbury'n arkki-piispan erityiskomitean toimesta. Asiakirja on nimetty raportiksi ja siinä selvitetäänkin laajasti yhteiskunnallista tilannetta UPA-alueilla, mutta määritellään myös kirkon suositukset eri politiikka-alueille. Koska tässä tutkimuksessa kiinnostus on kirkon terveyspolitiikkaa koskevien lausumien ohjelmallisuudessa, olen valinnut tarkemman analyysin kohteeksi siitä vain eksplisiittisesti terveyttä ja terveyspolitiikkaa koskevat, suosituksia antavat osiot. Alun perin aikomukseni oli analysoida myös vuosina 1990 ja 1995 julkaistut FITC-seurantaratortit. Jätin ne tarkastelun ulkopuolelle, koska niissä ei tuotettu uutta ohjelmallista puhetta, vaan keskityttiin tarkastelemaan vuonna 1985 asetettujen tavoitteiden saavuttamista.

Suomessa Kirkon diakonia ja yhteiskuntatyön toimiala (KDY) on Kirkkohallituksen toiminnallinen osasto, jonka tehtävänä on kehittää kirkon piirissä tehtävää diakonia- ja yhteiskuntatyötä sekä hoitaa siihen liittyviä erityistehtäviä. KDY pyrkii vaikuttamaan yhteiskuntaan herättämällä sosiaalieettistä keskustelua erilaisten kannanottojen ja aloitteiden kautta (KDY 2005.). KDY:n tekee terveyspolitiikan kannalta relevantiksi toimielimeksi se, että diakoniatyöntekijöinä toimii paitsi sosiaali- myös terveydenhuoltoalan koulutuksen saaneita henkilöitä. (Pyykö 2004, 111.) Juuri KDY:n voidaan nähdä olevan Kirkkohallituksen toimielimistä se taho, joka määrittää terveyttä ja terveyspolitiikkaa koskevat kannanotot.⁵ Olen valinnut Suomesta analysoitavaksi kaksi KDY:n asiakirjaa: ”Vastuun ja osallisuuden yhteisö. Diakonia- ja yhteiskuntatyön linja 2010” (2003) sekä ”Osallisuuden ja jakamisen yhteisö. Suuntaviivoja diakonia- ja yhteiskuntatyön kehittämiseen” (1995).

Portugalin Terveyden pastoraali – Kuoleman kulttuuri kirkollisen terveyden edistämisen haasteena

Analysoiduista teksteistä CNPS:n asiakirjat ovat ainoita, jotka käsittelevät yksinomaan terveyttä ja terveyspolitiikkaa. Kirkon aktivoituminen terveyspolitiikassa ei ole kuitenkaan ainoastaan portugalilainen kansallinen erikoisuus, vaan laajemmin katolisen kirkon organisoitua pastoraalista toimintaa jäsentävä ilmiö.⁶ Vaikka katolisella kirkolla on pitkät perinteet sairaiden hoidossa sekä hoivassa, ja terveyden pastoraalikin on nähtävä tämän perinteen eräänlaisena historial-

lisena jatkumona, rakennetaan asiakirjoissa eroa menneeseen, aikaan, jolloin kirkon läsnäolo sairaan vierellä rajoittui lausuman *"...tilanne on hyvin vakava, pappi on jo mennyt hänen luokseen"* (CNPS 1999, 125.) kuvaamaan tilanteeseen.

Sairaiden pastoraali, joka keskittyi sairaan henkilön kuolemaan valmisteluun pyhän sakramentin ja sielunhoidon keinoin, korvattiin terveyden pastoraalilla 1980-luvun alussa. Tätä muutosta ja siihen johtaneita syitä kuvataan seuraavassa otteessa: *"...kävi ilmeiseksi, että sairaiden pastoraali oli riittämätön ja että se antoi kirkolle jopa negatiivisen ulottuvuuden. Kirkko on elämän palveluksessa, elämän laadun ja ilon palvelija kaikissa elämän vaiheissa. Ei riittänyt, että kirkko kääntyi ihmisten puoleen vasta kuoleman porteilla. Johannes Paavali II:n sairauden myötä, salamurahaajan iskettyä 13. toukokuuta 1981, itse Pyhä Isä päätyi pohtimaan muutosta. Kiertokirjeessään Salvifici Doloris Paavi kehottaa lähestymään kärsimystä ylösnousemuksen näkökulmasta sekä pitämään sairaiden auttamista kitsastelemattomana lähimmäisenrakkautena. Omasta aloitteestaan laatimassaan kirjeessä Dolentium Hominum Paavi perusti Paavillisen terveysalan toimikunnan, josta syntyi myöhemmin Paavillinen terveyden pastoraalin neuvosto. Kirkko alkoi työstää maailmanlaajuisesti terveysnäkökulmaansa: lisää ja parempaa terveyttä kaikille ihmisille. Näin terveyden pastoraali tuli institutionalisoiduksi."* (CNPS 1999, 126.)

Otteessa kirkon organisoidun toiminnan muutosta rakennetaan arvottamalla sairauden pastoraali negatiivisesti ja liittämällä kirkon mennyt rooli ainoastaan kuoleman valmisteluun. Vastakohtana kuolemaan keskittymiselle uutta vaihetta kuvaa terveyden edistämisen liittäminen iloon, elämän laatuun ja elämään. Otteessa kirkon maailmanlaajuisiksi tehtäväksi hahmotetaan WHO:n Terveyttä kaikille- sloganin sanoin "antaa lisää terveyttä ja parempaa terveyttä kaikille ihmisille". Terveyden edistäminen Terveyttä kaikille- ohjelman hengessä esitetään osana terveyden pastoraalin tekstuaalisia käytäntöjä. Puhe terveyden pastoraalin institutionalisoitumisesta korostaa myös tämän uuden ajattelun aiheuttamaa rakenteellista muutosta. Viittaamalla paavillisiin kiertokirjeisiin, tuotetaan ideaa siitä, että kyse on katolisen kirkkohierarkian korkeimmalla mahdollisella tasolla tapahtunut ajattelutavan ja virallisten käytäntöjen muutos. Toisaalta hierarkkista etäisyyttä puretaan liittämällä terveyden pastoraalin synty Paavin omiin kokemuksiin sairaudesta.

CNPS:n kokouksessa 1999 terveys määriteltiin seuraavasti *"...täydentäen WHO:n määritelmää...terveys muodostuu fyysisen, psyykkisen, sosiaalisen ja*

spirituaalisen hyvinvoinnin harmonisesta jännitteestä, eikä pelkästään sairau- den puutteesta. Tämä antaa ihmisille puitteet toteuttaa Jumalan hänelle mää- räämä tehtävä kulloisenkin elämänvaiheen mukaisesti." (s. 15) Intertekstuaali- suuden kannalta huomion arvoista tässä otteessa on viittaus WHO:n terveyden ja terveyden edistämisen määritelmiin. Viittaamalla WHO:hon CNPS:n voi näh- dä yhtäältä tunnustavan tämän organisaation asiantuntijuuden terveyden edis- tämisessä ja tulevan tätä kautta myös itse varteenotettavaksi julkiseksi keskus- telijaksi terveys-kysymyksissä. Toisaalta otteessa toteutuu CNPS:n ja WHO:n välisen intertekstuaalisen suhteen kannalta tyypillinen suunnan tarkastus. Vaika WHO:hon viitataan, niin sen sanoman sisältöä täydennetään ja tarkenne- taan: bio-, psyko-, sosiaalinen terveyden määritelmä laajennetaan kattamaan myös spirituaalinen ulottuvuus. Määriteltäessä terveys "harmoniseksi jännitteeksi kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin suuntaan", nähdään terveys suhteellisena, ei absoluuttisena, hyvinvoinnin tilana. Terveys voimavarana- näkökulma rekontek- tualisoidaan tässä otteessa kristilliseen perspektiiviin, kun terveys nähdään re- sursseina Jumalan antamien tehtävien loppuun viemiseksi. Holistinen terveyden määritelmä tuotetaan pikemminkin toiminnan lähtökohdaksi kuin tavoitteeksi.

Terveyden pastoraalin nähdään toteuttavan Jumalan pelastavaa tehtävää "*...antaen lisää terveyttä jokaiselle ihmiselle niissä konkreettisissa olosuhteissa, joissa tämä elää*" (CNPS 2005.). Tässäkin otteessa toistuu Terveyttä kaikille- ohjelman tavoite, ilmaisun "jokaiselle ihmiselle" viitatessa universalistiseen ja- koon, ei kohdistettuun tai jollain tavalla rajattuun kohdejoukkoon. Mutta linjates- saan, että pastoraali pyrkii antamaan lisää terveyttä ihmisille niissä konkreetti- sissa olosuhteissa, joissa nämä elävät, irtoaa määrittely WHO:n terveyden edis- tämisen ideasta ja Terveyttä kaikille- ideologiasta eli pyrkimyksestä vaikuttaa ihmisten terveyteen parantamalla terveyteen vaikuttavia olosuhteita.⁷ Kun CNPS:n tavoitteeksi lisäksi määritellään "*solidaarisuus kaikkia, mutta ennen kaikkea kaikkein köyhimpiä ja kärsivämpiä kohtaan*" (CNPS 1999, 132; 2005.) on tulok- sena omintakeinen sekoitus universalistista Terveyttä kaikille- diskurssia ja ka- tolista partikularististisen solidarismen- diskurssia.

Vaikka CNPS:n teksteissä tehdäänkin eroa menneeseen aikaan, käytetään kirkon toiminnan kohdetta ja toiminnan eetosta määriteltäessä kirkko-instituuti- on pitkää historiaa köyhien ja sairaiden hoidossa toiminnan legitimoimiseen. Vuoden 1999 asiakirjassa kirkon todetaan "*...yhä nykypäivänä, kuten jo vuosi- satojen ajankin, vastaavan oman luonteensa ja missionsa mukaisesti köyhim-*

mistä köyhimpien sosiaalisiin ongelmiin, näiden joukossa myös terveysongelmiin” (s.122.). Tässä kirkon toiminnan luonnolliseksi ja historiallisesti ajattomaksi kohteeksi määritellään ”köyhimmistä köyhimmät” lukuisine sosiaalisine ongelmineen, joista terveyteen liittyvät ongelmat ovat vain yksi, mutta terveyden pastoraalin kannalta keskeinen esimerkki. Tämä metaforinen ilmaisu ”köyhimmistä köyhimmät” jätetään CNPS:n teksteissä usein konkretisoimatta. Seuraavassa harvinaislaatusessa oteesta tämä toiminnan kohdetta jäsentävä ilmaisu konkretisoidaan: ”Mutta kenen puolesta kirkko lopulta toimii? Köyhimmistä köyhimpien, joita tänä päivänä ovat alkoholistit, kodittomat, huumeriippuiset, aidsin runtelemat, vammaiset, vanhukset, kroonikot sekä parantumattomasti sairaat ja saattohoidossa olevat.” (Emt., 122.) Köyhyys näyttäytyy kirkon tavassa puhua yhtäläisenä kaikenlaisen resurssien vajavuuden, myös terveyden puutteen, kanssa.

Seuraavassa katkelmassa kirkon terveyttä edistävä toiminta määrittyy syrjäytymisen ehkäisemiseksi. *”Kirkko pyrkii ulottamaan yhteiskunnalliset ja kulttuuriset tuntosarvensa terveysasioihin tunnistaakseen lukemattomat poikkeavat käyttäytymismuodot, jotka voivat johtaa kahteen vakavaan syrjäytymiskierteeseen. Ensimmäinen niistä on itseaiheutettu syrjäytyminen, joka johtuu kulttuurisesti poikkeavista käyttäytymismalleista, kuten alkoholismista, asunnottomuudesta, AIDSista sekä huumeriippuvuudesta. Näiden elämäntapojen seurauksena on yleensä kuoleman kulttuuri. Toisen syrjäytymiskiirteen syynä on tietty sosioekonominen malli, joka luo syrjäytymistä mm. vuode- tai kroonikkopotilaiden, vammaisten, vanhuksien, parantumattomasti sairaiden tai saattohoidossa olevien tapauksissa; heidät on tuomittu kuoleman kulttuuriin, joka on luonut uusia syrjinnän muotoja.” (Emt.,122.)*

Syrjäytyneet jaotellaan tässä kahteen ryhmään: itse-syrjäytyneisiin ja syrjäytyneisiin. Oteesta näiden ryhmien terveysongelmien yhteiseksi nimittäjäksi nähdään paitsi syrjäytyminen, niin myös ”kuoleman kulttuuri”. Kuoleman kulttuuri on merkityksellistetty kuvaamaan yhtä lailla sosioekonomiseen mallin seurauksia kuin tiettyihin alakulttuurin muotoihin liittyvän käyttäytymisen seurauksia. Vallitsevan sosioekonomisen mallin kutsuminen kuoleman kulttuuriksi on tulkittavissa valtakulttuurin kritiikiksi.

Köyhimmistä köyhimpien lisäksi asiakirjoista määrittyy toisena toiminnan kohdetta kuvaavana kategoriana hedelmällisyyssiässä olevat naiset. Määrittely

on kuitenkin epäsuoraa ja tätä kohderyhmää ei nimetä eksplisiittisesti, vaan se tuotetaan määriteltäessä terveyden pastoraalin tärkeimmäksi päämääräksi *“elämän puolustaminen ja edistäminen”* (CNPS 2005.). Tähän päämäärään tähtäävään toimintaan sisältyvät kysymykset hedelmällisyydestä, abortista ja eutanasiasta. Hedelmällisyyskysymyksen kautta seksuaalivalistus ja -kasvatus ja niiden moraalinen perustelu nousevat keskeisiksi terveyttä edistäviksi keinoiksi. *”Koska ennaltaehkäisy on olennaista, on tärkeää kasvattaa terveelliseen elämäntapaan, jossa myös seksuaalisuus elettäisiin vastuullisella tavalla”* (CNPS 1998, 24.)

Terveyden suhteen ongelmaksi määritellään sekularisaatio, individualisaatio ja niihin liittyvä kuoleman kulttuuri. Seuraavaa otetta edeltää tekstissä kohta, jossa käsitellään voimakkaan tuomitsevasti valtiollisen tason syntyvyyden säännöstelyn kampanjoita, tapahtuivatpa ne sitten ehkäisyvälineiden, sterilisaatioiden tai abortin keinoin. *”Kehotamme paneutumaan mainittujen tosiasioiden syntyjuuriin, jotka löydämme Kuoleman kulttuurista, jonka juuret puolestaan ovat sekularismissa. Paavi Johannes Paavali II puhuu edellä mainitussa kiertokirjeessään maallista elämää hallitsevasta vihasta, ahneudesta, vastuuttomuudesta, valheesta ja materialismista.”* (Emt., 13.) Aborttia tai hedelmällisyyden kontrollointia ylipäätään ei nähdä lisääntymisterveyden kysymyksenä, vaan moraalisenä kysymyksenä elämästä ja kuolemasta. Naiseen yksilönä kohdistuva terveydellinen aspekti on abortti-keskusteluissa mukana ainoastaan spirituaalisena, kun abortti konstruoidaan uhaksi naisen henkiselle terveydelle tai hänen sielulleen. Abortti on tuomittavaa paitsi yksilön psyykkisen ja hengellisen terveyden näkökulmasta, myös yhteisön hyvinvoinnin kannalta haitallista.

Tuomitseminen tapahtuu niin em. otteessa kuin CNPS:n teksteissä yleisemminkin rakentamalla antiteesi kirkon toiminnalle. Metaforinen ilmaus “kuoleman kulttuuri” saa vastinparikseen “elämän kulttuurin” käsitteen. Seuraavassa otteessa ilmenee näiden kahden poolin vastakkain asettelu ja rajanveto. *”...Näin elämää eletään, se on vahvoja varten, mikä siis tarkoittaa heikkojen tuhoamista niin yksilöinä kuin yhteisöinäkin. Näin luodaan Kuoleman kulttuuria. Tällainen suorituskulttuuri johtaa äärimmäiseen individualismiin.”* (Emt., 17.). Terveyden edistämisesäkin on lopulta kyse elämän edistämisestä.

Vuoden 1998 kokouksen nimi “Informoitu nainen- Terveellinen äitiys. Haasteita ja ehdotuksia” määrittää terveellisen äitiyden informoidun naiseuden kysymykseksi. Nimi on alaotsikko lukuun ottamatta WHO:n vuoden 1998 maailman

terveyspäivän teema. Terveyskasvatus ja -neuvonta sekä tiedon jakaminen yleisemminkin nähdään teksteissä kirkon tehtäviksi ja terveyttä edistävän toiminnan keinoiksi, mutta niiden ei nähdä yksinään olevan riittäviä. ”*On selvä, että informaatio ei yksinään riitä. On pikemminkin myönnettävä vastuuttamiselle... Informaatio, joka on sinänsä riittämätöntä, vaatii täydennykseksen arvot, joiden kautta voi suodattaa itselleen oikean tavan hyödyntää saamaansa tietoa.*” (Emt., 30.) Tämä seksuaalikasvatusta käsittelevä teksti heijastaa yleisemminkin kirkon kantaa tietoon ja sen riittämättömyyteen päätöksenteon perusteena. ”*..Tämä tarkoittaa, että katolisen kirkon (seksuaalikasvatusta antavien) keskusten tulee rohkeasti kasvattaa arvojensa mukaisesti eikä yrittää sekoittaa etiikkaa tieteeseen.*” (Emt., 99.). Tässä otteessa eettinen ymmärrys ja tiede erotetaan toisistaan, ja kirkon katsotaan edustavan eettistä ymmärrystä ja arvoja. Puhumalla seksuaalikasvatuksesta rohkeutta vaativana tehtävänä, luodaan kuva rationaalisen tiedon hallitsemasta ympäristöstä katolisten arvojen vastaisena ja suorastaan vaarallisena.

Faith in the City-raportin radikaali terveyden edistämisen agenda

Verrattaessa FITC-raporttia kansainvälisiin auktoriteetteihin viittaviin CNPS:n asiakirjoihin, voi tämän Anglikaanisen kirkon raportin todeta tukeutuvan pääasiassa kansallisiin aineistoihin (*Esim. General Household Survey Data.*), yhteiskuntatieteellisesti painottuneisiin terveystutkimuksiin (*Esim. “The Black Report”, 1980.*) sekä hallituksen terveystieteisiin selvityksiin (*Esim. Report of the House of Commons Social Services Committee, 1984.*). (FITC 1985, 265–271.) Näitä lähdemateriaaleja yhdistää brittiläisen alkuperän lisäksi myös niissä dokumentoitu terveyden ja yleisen hyvinvoinnin sosioekonominen epätasa-arvo. Epätasa-arvon moraalinen hyväksymättömyys on kirjoitettu kirkon ehdottaman radikaalin UPA-politiikan agendalle ja sitä on perusteltu tieteellisillä tutkimuksilla ja poliittishallinnollisilla selvityksillä.

FITC-raportti on osoitettu paitsi hallitukselle, myös koko Englannin kansalle. Raportin johdannossa todetaan, että vaikka kirkolla ei ole erityistä kompetenssia sosiaalisten reformien ehdottamiseen ”*on sillä vastuu tuoda UPA-alueiden tarpeet kansan tietoisuuteen*”. Raportin näkökulman todetaan perustuvan ”*kris-*

tillisiin, oikeudenmukaisuuden ja laupeuden periaatteisiin”. Näiden periaatteiden uskotaan olevan ”myös Englannin kansan suuren enemmistön arvoja”. Konstruoidessaan omat toimintaperiaatteensa yhteneväisiksi kansan arvojen kanssa, kirkko pyrkii legitimoimaan sanomaansa vetoamalla yhteisesti jaettuihin eettisiin arvoihin ja yhteisöistä suurimpaan eli kansaan.

Terveyden, kuten laajemmankin hyvinvoinnin suhteen, ongelmaksi määritellään sosiaalinen eriarvoisuus ja siitä seuraavat väestöryhmien väliset terveyserot. *”UPA-alueita kuormittavan eriarvoisuuden luonnetta voidaan tarkentaa monella eri tavalla. UPA-alueilla asuu suhteettoman paljon haavoittuvia ihmisiä – työttömiä, ammattitaidottomia, kouluttamattomia, sairaita, vanhoja, vähäosaisia etnisiä vähemmistöjä. Nämä alueet kärsivät silmiinpistävästi tulotason alhaisuudesta, riippuvuudesta valtion viranomaisiin ja sosiaaliturvaan, sairauksista, rikollisuudesta, perheiden hajoamisesta ja asunnottomuudesta. Lueteltuja olosuhteita koskevien synkkien tilastojen avulla on mahdollista piirtää eriarvoisuudesta yksityiskohtainen kartta. Mortaliteetti- (kuolleisuusluvut) ja morbidi-teetti-tilastot (sairastavuusluvut) ovat, melko kirjaimellisesti, elämän mahdollisuuksien indikaattoreita.* (FITC 1985, 13.)

Tässä katkelmassa toiminnan kohteeksi määrittyvät ensisijaisesti UPA-alueilla asuvat ”haavoittuvat ihmiset”. Listaamalla koko joukon UPA-alueiden väestön ongelmia ja toteamalla näiden olevan tilastollisia tosiasioita, vedotaan tieteelliseen näyttöön ja numeeriseen faktaan. Tieteelliseen asiantuntijuuteen vedotaan käyttämällä lisäksi latinalaisperäisiä kansanterveystieteen asiantuntijakieleen kuuluvia termejä ”morbiditeetti- ja mortaliteetti-tilastot”. Myös siirtymä uuteen aikakauteen jäsennetään em. tilastojen avulla:

”Kuolleisuusluvut ovat käytetyin yhteisön sairaalloisuuden mittari, mikä heijastaa terveys-palveluiden voimakasta hoitosuuntautuneisuutta. Koska kuitenkin elämän laatua korostetaan jatkuvasti enemmän kuin sen pituutta, sairastavuustilastoja on alettu käyttää yhä laajemmin. Yhä enemmän painotetaan sairauksien ehkäisyä ja hyvän terveyden edistämistä (WHO on määritellyt terveyden ”ei ainoastaan sairauden puuttumiseksi, vaan myös täydellisen fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin tilaksi”).” (Emt., 266.)

Tekstissä sairauksien hoitoon keskittyvä palvelujärjestelmä ja kuolleisuuslukujen mittaamiseen suuntautunut kansanterveystiede tuotetaan vanhanaikaisina ja riittämättöminä. Uusi, vasta vaihtumassa oleva, sairauksien ehkäisy ja terveyden edistämisen aikakausi liitetään WHO:n terveyden määritelmään. Seu-

raavassa katkelmassa esitetään kirkon ehdotus uuteen aikakauteen siirtymiseksi.

”... sairauksiin ja huonovointisuuteen voidaan reagoida tehokkaasti vain, jos käydään käsiksi niiden perimmäisiin syihin.

Esitämme, että tähän tulee sisällyttää:

a) sitkeä ja hyvin organisoitu hyökkäys köyhyyttä, työttömyyttä, huonoja asumisoloja ja ympäristöongelmia vastaan; tämä muodostaa perustan UPA-alueiden terveysolojen parantamiselle

b) uudet ohjelmat, joilla saadaan yhteys ryhmiin, joita ei kovin menestyksellä ole tavoitettu perinteisin terveyskasvatuksen menetelmin. On harkitusti omaksuttava ”terveyden edistäminen”, jonka puitteissa kaikkien ministeriöiden on tarkasteltava politiikkansa terveysvaikutuksia, sekä verotuksen avulla ja muin keinoin on tuettava terveellisiä ruokailutottumuksia ja vähennettävä epäterveellisten tapojen (kuten tupakka- ja alkoholiriippuvuuden) houkuttelevuutta.

c) naapurustoprojektit, joiden kautta eri ihmisryhmät voivat hyötyä kunkin tarpeita varten suunnitelluista tukiryhmistä. Vammaiset ihmiset, yksinäiset vanhukset, yksinhuoltajat, pienten lasten äidit, entiset mielenterveyspotilaat ja vapautuneet vangit kuuluvat ryhmiin, joiden kyky elää ihmisarvoista ja toiveikasta elämää UPA-alueilla parantuisi ja kehittyisi tällaisten verkostojen tuella.” (Emt., 270–271.)

Katkelman alussa määritetään ehdotusten yhteiseksi nimittäjäksi iskemistä huonon terveyden perimmäisiin syihin. Tavoitteen saavuttamiseksi ehdotetaan kolmea keinoa. Ehdotuksista ensimmäinen on yleisen tason lausuma, joka linjaa terveyttä edistävän toiminnan suunnan sosiaali- ja ympäristöpolitiikaksi. On huomionarvoista, että terveyspalveluita ja terveydenhuolto politiikkaa ei mainita lainkaan.

Toinen ehdotus koostuu itse asiassa useammasta ehdotuksesta. Ne ovat kohdistetut hallitukselle ja sen kaikille ministeriöille. Ehdottaessaan harkittua siirtymää terveyden edistämiseen, mennyt kansanterveyspolitiikka esitetään muutosta kaipaavana. Erityisesti perinteisten terveyskasvatuksen menetelmien käyttäminen kuvataan uudistusta vaativana. Ratkaisuksi tarjottu terveyden edistäminen esitetään tekstissä lainausmerkeissä. Raportin ilmestymisen aikoihin Englannissa oli vallalla konservatiivihallituksen yksilövastuuta korostava ja terveyskasvatukseen suuntautunut kansanterveysstrategia *“Prevention and Health: Everybody’s Business”*. Sosio-ekonomisiin rakenteellisiin tekijöihin keskittyvä

terveyden edistäminen oli vuonna 1985 poliittisella agendalla vielä toistaiseksi tuntematon termi. (Parish 1995, 14–15.)

Viimeinen ehdotus naapurisuusprojektien kehittämisestä ei ole kohdistettu hallitukselle, eikä selkeästi muullekaan toimijalle. Subjektittomuuden voi tulkita sisältävän ajatuksen haavoittuvien ryhmien itseavusta ja vertaistuesta. Tässä yhteydessä kirkko myös nimeää ihmisryhmät, jotka ovat UPA-alueilla erityisen heikossa asemassa. Subjektittomaan yhteisölliseen toimintamuotoon vetoaminen juuri kaikista heikoimpien ryhmien auttamiseksi on toisaalta silta kirkon oman tehtävän määrittämiseksi terveyden kentällä, sillä kirkon katsotaan osallistuvan juuri näiden ryhmien auttamiseen. *”Kirkon tulee edistää terveyden merkityksen laajempaa ymmärtämistä. Tässä on otettava huomioon enemmän kuin pelkkä sairauden puuttuminen. On otettava huomioon Raamatussa mainittu ”shalomin” ja kokonaisuuden käsite: on huolehdittava niin ihmisten elämän laadusta kuin sen pituudestakin. Tämä on erityisen merkittävää haavoittuville ryhmille. Avustamalla ja tukemalla naapurustoprojekteja, jotka edistävät mainittujen ihmisryhmien terveyttä, kirkot voisivat siirtää tällaisten teologisten pohdintojen tuloksia välittömään käytännön työhön.”* (FITC 1985, 271.)

Kirkon rooliksi nähdään holistisen terveystieteen edistäminen ja osallistuminen naapurustoprojekteihin. Terveyden laajan merkityksen määrittelemiseksi sulautetaan yhteen osa WHO:n terveyden määritelmästä ja raamatullinen holistinen käsitys terveydestä. Puhe kirkon osallistumisesta avunannon ja rohkaisun keinoin konstruoi kirkon yhdeksi osallistujaksi yhteisöllisissä naapurisuusprojekteissa, ei täysivaltaisen vetovastuun kantajaksi.

Sisällöllisesti raportti esittää kansanterveyspolitiikan suunnaksi radikaalia muutosta ja siirtymistä terveyden edistämiseen. Näissä otteissa ongelmaksi määritetty hoitoon keskittyvä terveystaloudenjärjestelmä ja terveystaloudellisen painotuksen tehottomuus UPA-alueilla.

Diakonia- ja yhteiskuntatyön keskuksen asiakirjat – vaikeneminen terveystaloudellisuudessa

Jo tutkimusmateriaalien hankintavaihe ja alustava aineiston analyysi osoittivat, että verrattuna Portugalin katoliseen kirkkoon ja erityisesti CNPS:een, on Englannin ja Suomen kirkoilla suoranaisesti terveyden edistämiseen liittyviä kan-

nanottoja vähän, ja kansanterveydellisesti merkittävät kysymykset nousevat esille laajempaa hyvinvointia käsittelevien kannanottojen kautta. Mutta vaikka anglikaaninen kirkko näyttää ainakin FITC-raportissa tulevan terveyden kentälle ikään kuin kiertoteitse yleisen sosiaalisen hyvinvoinnin kysymysten kautta, argumentoidaan sosioekonomisten erojen vähentämistä eksplisiittisesti myös terveys-syyn. Vastaavanlaista hyvinvoinnin jäsentämistä terveydellisen ulottuvuuden kautta ei KDY:n asiakirjoissa, tai esimerkiksi Piispojen puheenvuorossa hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuudesta (1999) ole havaittavissa. Vaikka myös Suomen kirkon toiminnan kohteena ovat syrjäytyneet, ei tätä toimintaa perustella terveys-syyn. Vuonna 2003 KDY linjasi erääksi kehittämistavoitteekseen: *“Tuetaan henkisisä, sosiaalisissa, taloudellisissa vaikeuksissa olevien ihmisten mahdollisuuksia saada apua vaikeuksiinsa...”* Terveydellisiä tai fyysisiä vaikeuksia ei tavoitteeseen ole kirjattu. Oteesta ilmenevä terveydellisen ulottuvuuden puuttuminen on tyypillistä tässä analysoiduille KDY:n asiakirjoille.

Vaikka hyvinvointia ei KDY:n asiakirjoissa juuri jäsennetäkään terveyden näkökulmasta, ja analysoidut tekstit eroavat tässä suhteessa Portugalin ja Englannin kirkkojen asiakirjoista, on tiettyjä yhtymäkohtiakin havaittavissa. Kuten Portugalin, niin myös Suomen asiakirjassa vedotaan kirkon ajattomaan tehtävään vähempiosaisien auttamisessa. *“Kristillinen usko on alusta saakka saanut ilmauksensa diakoniana, rakkaudenpalveluna, joka on kohdistunut yhteiskunnan vähäosaisiin ja syrjäytyneisiin: köyhiin, sairaisiin, vammaisiin, yksinäisiin ja sosiaalisesti eristettyihin.”* (KDYK 1995, 7.). Kirkon toiminnan erääksi strategiseksi tehtäväksi määritellään *“taistelee heikkojen ja syrjäytyneiden puolesta”* (KDY 2003). Tehtävän määrittelyn kautta määrittyvät myös toiminnan kohteet. *“Heikot ja syrjäytyneet”* on ilmaisu, joka kaksinkertaisella vähempiosaisuuden ilmaisulla tekee näistä ihmisistä absoluuttisemmin syrjäytyneitä. Äärimmäistä huono-osaisuutta tuotetaan seuraavassa diakonisen avun kohteen kuvauksessa kvantifioimalla avun tarpeen määrä. *“Koska diakonian on autettava näitä, joiden avun tarve on suurin ja jotka eivät saa muualta apua, seurakunnan on jatkuvasti etsittävä näitä ryhmiä ja yksilöitä, seistävä heidän rinnallaan...”* (KDY 1995, 44.).

Seuraavassa oteesta toistuu Portugalin ja Englannin kirkkojen asiakirjoista tuttu käsitys kokonaisvaltaisesta terveydestä. *“Yhteisenä tavoitteena kirkon diakonia- ja yhteiskuntatyöllä on kristillisen uskon motivoima yksilön, yhteiskunnan ja luonnon integriteetin vahvistaminen. Tämä merkitsee: yksilöelämäs-*

sä ihmistä eheyttävää, kokonaisvaltaiseen terveyteen, itsensä ja muiden tasa-painoisen arvostamiseen, ja lähimmäisvastuun kasvamiseen tähtäävää toimintaa” (Emt., 40.). Kokonaisvaltaisen terveyden käsitettä ei eritellä tarkemmin, mutta se nähdään osaksi laajempaa toimintaa yksilön elämän eheyttämiseksi. Kokonaisvaltaisesti terve ja ehyt ihminen tuotetaan tässä tekstissä yhteisön vastuulliseksi jäseneksi.

Vaikka kokonaisvaltaista terveyttä edistävä toiminta on nostettu yhdeksi diakonia- ja yhteiskuntatyön yleistavoitteeksi vuoden 1995 ohjelmassa, ja siten sen voi katsoa olevan erillisten toimintalinjojenkin tavoitteena, ei terveys-syillä argumentoida yhtään spesifiä toimintaehdotusta. Sana terveys ei esiinny asiakirjassa tämän yleistavoitteessa tehdyn maininnan jälkeen lainkaan, sen sijaan sen johdannaisia: terveyskeskus, sosiaali- ja terveystyö, sosiaali- ja terveysviranomaiset, terveydenhuolto, mielenterveysongelmaiset ja mielenterveystoimisto, käytetään muutaman kerran. Yleisemmin nämä terveys-sanan johdannaiset esiintyvät seuraavankaltaisissa lauseyhteyksissä kuvattaessa kirkon yhteistyötä eri viranomaisten kanssa: *”Yhdessä kunnallisten viranomaisten kanssa huolehditaan siitä, että mielenterveysongelmaiset ja heidän omaisensa saavat riittävästi tukea.”* (KDYK 1995, 46.). Tämänkaltainen kapeahko, pääasiassa viranomaisyhteistyön kautta avautuva, näkökulma terveyteen ja sen edistämiseen välittyy myös Vastuun ja osallisuuden yhteisö- asiakirjasta. Siinä terveyttä ei enää mainita strategisena tavoitteena, mutta todetaan diakonialaitosten, -säätiöiden ja -järjestöjen tuottavan yhteiskunnan hyväksymiä palveluja *”ihmisten terveyden ja sosiaalisen hyvinvoinnin edistämiseksi”* (2003, 18.).

Osallisuuden ja jakamisen yhteisö- asiakirjan työaloittaisissa kehittämis ehdotuksissa kohderyhmänä ovat: vanhuksset, sairaat, vammaiset, maahanmuuttajat ja pakolaiset, asunnottomat, päihteiden käyttäjät, vangit ja vapautuneet, rikoksen kohteeksi joutuneet, suuronnettomuuksien uhrit ja heidän omaisensa, köyhät ja velkaantuneet, työttömät. (KDYK 1995, 46–52.) Kirkon toimintaa näiden ryhmien hyvinvoinnin edistämiseksi ei argumentoida terveydellä. Englannin ja Portugalin kirkkojen asiakirjoissa sairautta ja terveyttä koskevat alueet ovat jäsennetyt terveys-termin alle. Vastaavanlaista jäsentämistä ei ole Suomen teksteissä tapahtunut. *”Sairaat”* otsikon alle kootussa erityisaluekohtaisessa kehittämissuunnitelmassa keskeisiä keinoja määritellään seuraavasti. *”Sairaala-sielunhoidon lisäksi tarvitaan diakonian suuntaamista vanhainkodeissa, terveyskeskuksissa ja avoterveydenhuollon piirissä olevien sairaiden sielunhoitoon*

ja käytännön auttamiseen sekä terveydenhuollon henkilöstön tukemiseen heidän tehtävässään” (Emt., 46.) Tässä otteessa kirkon ja diakoniatyön tehtäväksi ja hyvinvointia lisääväksi keinoksi nähdään sairaiden sielunhoito. Myös vanhustyön kohdalla se on nostettu esiin: *“Vanhusten osalta sielunhoito on seurakunnan tärkein tehtävä.”* (Emt., 46.) Sielunhoidon korostamisen voi tulkita kirkon painottavan omassa työssään nimenomaan hyvinvoinnin ja terveyden spirituaalista ulottuvuutta.

Teksteissä kirkon avun konstruoidaan kuuluvan *“vaikeuksissa oleville ihmisille”*. Toiminnan voi olettaa olevan tällöin pääasiassa korjaavaa tai hoitavaa, ellei toisin argumentoida. Vuoden 1995 asiakirjassa ennaltaehkäisevän työn merkitys on käsitellyistä erityisryhmistä tunnistettu päihderiippuvien osalta. *“Seurakunnat kiinnittävät päihde- ja opetustyössään ja muussa toiminnassaan huomiota päihdeongelmien ehkäisemiseen.”* (KDYK 1995, 48.) Uudessa ohjelmassa päihdeongelman ehkäisy on vaihtunut päihde- ja huumeongelmaisten hengelliseen kuntoutukseen. *“Tuetaan henkisissä, sosiaalisissa, taloudellisissa vaikeuksissa olevien ihmisten mahdollisuuksia saada apua vaikeuksiinsa ...kehittämällä päihde- ja huumeongelmaisten tueksi hengelliseen kuntoutukseen perustuvia hoitotapoja ja paikkoja”* (KDY 2003, 30.).

Seuraavassa katkelmassa rakennetaan kirkon tehtävää nyky-yhteiskunnan ongelmista käsin. *“Individualismin ja kilpailutalouden hallitsemassa yhteiskunnassa, jossa ihmisten on kamppailtava omasta paikastaan ja menestykseltään, kirkon haastava tehtävä on pitää esillä välittämisen, huolenpidon ja solidaarisuuden arvoja.”* (Emt., 27.) CNPS:n tapaan ongelmaksi nähdään yhteiskunta, jota individualismi ja kilpailutalous hallitsevat. Kuvaamalla kirkon tehtävää välittämisen ja solidaarisuuden arvojen esillä pitämisestä haasteeksi, piirretään kuvaa vallitsevasta yhteiskunnallisesta järjestyksestä näiden arvojen vastaisena. Kuten FITC-asiakirjassa, kirkon tehtäväksi, jollei suorastaan kollektiiviseksi vastuuksi, nähdään tässä tilanteessa yhteiskuntamoraalin rakentaminen osallistumalla yhteiskunnalliseen keskusteluun. *“Kirkon on tuotava esiin vaikeuksissa olevien ihmisten hätä ja vedottava ihmisten omiin tuntoihin. Omista arvoistaan käsin sen tulee osallistua yhteiskunnan arvopäämääristä käytävään keskusteluun”* (Emt., 27.). Puhumalla kirkon omista arvoista tehdään eroa muihin vallitseviin arvoihin, kuten poliittisiin tai taloudellisiin arvoihin.

Toisaalta pohjoismaisen hyvinvointipolitiikan perusarvot hyväksytään, kun asetetaan tukemaan vallitsevaa yhteiskuntajärjestelmää. Vastuun ja osallisuus-

den yhteisö-asiakirjassa erääksi kehittämistavoitteeksi on asetettu: *”Tuetaan suomalaisen yhteiskunnan kehittämistä pohjoismaisen mallin mukaisena hyvinvointiyhteiskuntana, jossa valtio ja kunnat kantavat vastuun kansalaisten perusturvasta ja takaavat kattavan sosiaaliturvan maassa asuville”* (Emt., 31.) Seuraavassa otteessa kirkon tehtäväksi määrittyy hyvinvointiyhteiskunnan tukeminen luovalla persoonallisella huolenpidolla: *”Luterilaisen näkemyksen mukaisesti yhteiskunnan (valtion, kuntien) tulee ensisijaisesti vastata kansalaisten hyvinvoinnin edellytyksistä ja sosiaaliturvasta, mutta kirkon on tuettava sitä yhteyttä luovalla persoonallisella huolenpidolla”* (Emt., 27.).

Luova persoonallinen huolenpito on ymmärrettävissä yhteydessä tavoitteeseen *”osallisuuden vahvistamisesta”* (KDYK 1995, KDY 2003.). Osallisuuden vahvistamisella viitataan yhteisöllisyyden tukemiseen ja kehittämiseen. Yhteisö määritellään tässä yhteydessä laajasti ja erilaisten yhteisöjen yksilölle tarjoama huolenpito mielletään luonnolliseksi. *”Kirkon tulee olla mukana ehkäisemässä syrjäytymistä vahvistamalla lähiyhteisöjä ja niiden luontevaa huolenpitoa jäsenistään. Kokemus yhteisöön kuulumisesta tukee yksilön sisäistä eheyttä ja antaa hänelle merkityksen. Perhe, suku, naapurusto, kyläyhteisö, kaupunginosayhteisö, työyhteisö ja erilaiset harrasteyhteisöt ovat parhaimmillaan yksilöä tukevia ja yhteiskuntaa ehyttäviä yhteisöjä ja antavat mahdollisuuden omaehtoiseen osallistumiseen.”* (KDY 2003,28.)

Kirkollisen terveyden edistämiskeskustelun ydin

Hahmottaessani kirkkojen tapaa puhua terveyden edistämisestä lähdin liikkeelle sen kysymisestä, miten kirkot ylipäättään puhuvat terveydestä ja mitä merkityksiä ne sille antavat. Terveys ymmärrettiin teksteissä hyvin kokonaisvaltaisesti. Portugalin ja Englannin kirkkojen teksteissä lähdetään liikkeelle holistisesta terveystieteestä toiminnan lähtökohtana, kun taas Suomen kirkon asiakirjassa kokonaisvaltainen terveys on kirjattu tavoitteeksi. Holistinen terveystieteellinen kirkon kontekstiin sovellettuna on ymmärrettävissä haasteeksi sairauskeskeiselle terveystieteelle. Se tarjoaa mahdollisuutta terveyteen sairaille ja kärsiville, sillä lääketieteen sairaaksi määrittelemä henkilö voi olla spirituaalisesti terve. Kirkon omaksuman holistisen terveystieteellisen voikin nähdä rakentuvan bio- lääketieteellisen dualistisen ja reduktionistisen terveystieteellisen kritiikille.

Kirkollinen terveyden edistämisen diskurssi rakentuu näiden asiakirjojen pohjalta tehdyn analyysin perusteella kahdesta osadiskurssista. Diskurssissa konstruoituvat kirkon toiminnan kohteet, keinot ja se, miten kirkko määrittää näillä alueilla omaa asemaansa ja kumppanuuttansa valtioon. Olen nimennyt diskurssit seuraavasti: yhteisöllinen solidaarisuus terveyden voimavarana ja spirituaalisuus terveyden voimavarana. Ensiksi mainittu diskurssi on vahvasti konstruoitu kaikkien maiden asiakirjoissa, spirituaalisen diskurssin rajoittuessa Suomen ja Portugalin asiakirjoihin.

Yhteisöllinen solidaarisuus terveyden voimavarana- diskurssissa toiminnan kohteeksi määrittävät yhteiskunnan vähempiosaiset. Sellaiset ilmaisut, kuten ”köyhimmistä köyhimmät” (CNPS 1999), ”kaikista eniten tarpeessa olevat väestöryhmät” (CNPS 1999), ”haavoittuvat ryhmät” (FITC 1995), ”heikot ja syrjäytyneet” (KDY 2003), ”...ne, joiden avun tarve on suurin ja jotka eivät saa muualta apua” (KDY 1995) konstruovat toiminnan kohdetta kirkkojen asiakirjoissa. Nämä ilmaisut konkretisoidaan köyhiin, kodittomiin, syrjäytyneisiin, päihderiippuvaisiin, vammaisiin ja vakavasti sairaisiin, Aids-potilaisiin ja HIV-tartunnan saaneisiin, perheväkivallan uhreihin, yksinhuoltajäiteihin, pahoin velkaantuneisiin, vankeihin, suuronnettomuuksien- tai rikoksen uhreihin ja ikäryhmistä lapsiin, nuoriin ja vanhuksiin. Näiden ryhmien nostamista toiminnan kohteeksi perustellaan kaikissa asiakirjoissa solidaarisuuden näkökulmasta. Toisaalta toimintaa perustellaan sillä, että nämä ihmiset eivät saa apua muualta. Näin tuotetaan ajatus kirkon avun viimesijaisuudesta paitsi avunsaajan, myös avunantojärjestelmän näkökulmasta. Tässä diskurssissa kirkkojen asemaa suhteessa julkiiseen valtaan määrittää viimesijaisuus, ja sen oman toiminnan keinona on yhteisöllisen solidaarisuuden edistäminen.

Yhteisöllisen solidaarisuuden diskurssissa ongelmana ovat yhteiskunnissamme laajalle levinneet individualismi ja materialismi, sekä niiden hengessä ihmisten elämää ohjaava voittamisen tavoittelu ja kova kilpailutalous. Näiden arvojen ja tavoitteiden vallitessa nähdään heikkojen yksilöiden jäävän vahvojen jalkoihin. Yksilön nähdään tulevan terveeksi ja eheäksi, kun toimintaa ohjaa keskinäinen solidaarisuus. Solidaarinen yhteisö on puolestaan hyvinvoiva yhteisö. Yhteisöllisen solidaarisuuden diskurssi rakentaa näin yhteiskuntamoraalia. Tässä diskurssissa vedotaan menneisyyteen ja kirkon ajattomaan tehtävään näiden kaikista heikoimpien ihmisten auttamisessa.

Spirituaalisuus terveyden voimavarana- diskurssissa kirkon toiminnan koh-

teena ovat päihderiippuvaiset ja hedelmällisessä iässä olevat naiset. Ongelmaksi hahmottuvat sekularisaatio ja individualismi, ja terveyttä edistäviksi keinoiksi nähdään spirituaalinen tukeminen ja moraalinen kasvatus. Seksuaalikasvatuksen ja päihdetyön alueilla kirkko ei tuota itseään viimesijaisena avuntuottajana, vaan nämä alueet konstruoidaan terveyden edistämisen kannalta kirkon aktiivista toimintaa vaativiksi. Näillä kumppanuuden alueilla kirkko myös puhuu osittain erilaisella kielellä kuin valtiotoimija. Tämä kieli, nämä puhutavat, ovat ymmärrettävissä diskursiivisen kamppailun kontekstissa haasteeksi dominantille tavalle puhua kyseessä olevista kansanterveyden erityiskysymyksistä. Kirkko ei haasta alan ns. teknistä asiantuntijuutta, vaan eettisen pohjan. Kärjistyimmillään tämä ilmenee Portugalin aineistossa, todettaessa, ettei seksuaalikasvatuksessa tule sotkea etiikkaa ja tiedettä.

Tässä diskurssissa spirituaalisuus ja kristillisestä maailmankatsomuksesta nouseva moraalisuus nähdään terveyden voimavarana. CNPS:n asiakirjoissa spirituaalisuus, ja niin yksilöllisen kuin kollektiivisenkin päätöksenteon moraalinen perustelu, nähdään terveyden resursseiksi erityisesti hedelmällisyyden kontrollointia koskevissa kysymyksissä sekä päihderiippuvaisten hoidossa ja kuntoutuksessa. Suomen asiakirjassa spirituaalisuus terveyden voimavarana diskurssi konkretisoituu päihderiippuvien kuntoutuksessa. Myös sielunhoidon ja hengellisen tuen korostaminen sairaiden, vanhusten ja vammaisten kohdalla ilmentää spirituaalisuuden korostamista hyvinvoinnin voimavarana.

Vaikka kirkon asema ja tehtävät antavat sille mahdollisuuden nostaa ihmisten terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen käsittelyyn yhtä lailla yksilön, väestön kuin yhteisöjenkin tasolla, ovat toiminnan kohteet määritelty molemmissa ydin-diskursseissa tavalla, joka edustaa yksilötasoista terveyden edistämistä. Kirkot pyrkivät edistämään tasa-arvoa keskittämällä toimintansa huono-osaisiin, ja koko väestöön kohdistuva terveyden edistäminen jää toiminnassa taustalle. Yhteisöt ja yhteisöllisyys ovat nähty pikemminkin toiminnan keinona tai resurssina kuin kohteena.

Globaali terveyden edistämisen metadiskurssi

Terveyteen liittyvien arvojen on esitetty viimeisten vuosikymmenten aikana nousseen yhä keskeisemmiksi länsimaisen ihmisen elämässä. Lääketieteen on

nähty korvanneen uskonnon vallitsevana moraalisen ideologian ja sosiaalisen kontrollin instituutioon läntisissä yhteiskunnissa (Conrad 1992, 213–214.). Sekularisaation, individualisaation ja medikalisaation prosessien lisäksi myös globalisaatio on muovannut terveys- ja hyvinvointipoliittista toimintakenttää. Vaikka tutkin tekstejä ensisijaisesti kansallisessa sosiokulttuurisessa kontekstissa ja ymmärrän kansallisen toimintaympäristön ehdollistavan kirkkojen tekstuaalisia käytäntöjä, niin osoitti aineiston analyysi myös sen, että kirkkojen terveyden edistämisen diskursseja rajoittaa ja ehdollistaa samanaikaisesti WHO:n välittämä terveyden edistämisen diskurssi. Kutsun tätä kansanterveyspolitiikan uutta aikakautta jäsentävää lähestymistapaa *globaaliksi terveyden edistämisen metadiskurssiksi*⁸. CNPS:n tekstit ovat hybridejä, joissa kirkkoinstituution kansalliseen perinteeseen sekoittuvat Vatikaanin ja WHO:n tekstit. Tekstit ovat esimerkki globaalin terveyden edistämisen metadiskurssin leviämisestä myös kirkko-instituution piiriin. Myös Englannin kirkon raportista on luettavissa tämän globaalin metadiskurssin yhden osan, kriittisen yhteiskunnallisen terveystutkimuksen, adaptatio.

CNPS:n asiakirjoissa ja FITC-raportissa viitataan WHO:hon erityisesti konstroitaessa siirtymää kirkon ja valtion terveyden edistämiseen liittyvässä toiminnassa. Käyttäessään WHO:n välittämää ja läntisen Euroopan maiden kansanterveyspolitiikassa vallitsevaksi nousutta terveyden edistämisen diskurssia, lähenee kirkko toimijana valtiota. Tutkimuksellisesti kirkkojen aktivoituminen terveyden edistämispoliitikassa saattaa olla kirjaamaton havainto, mutta lähihistorian perspektiivistä katsoen kyseessä ei ole uusi ilmiö.

Terveyden pastoraalin komitean perustaminen laajensi katolisen kirkon toiminnan painopistettä sairauden hoidosta ja kuoleman kohtaamisesta terveyteen ja terveyden edistämiseen 1980-luvulla (Feytor Pinto 1999.). Tarkasteltaessa Portugalin katolisen kirkon aktivoitumista terveyden edistämässä maan terveyspolitiikan historiallisessa kehityksessä on huomattava, että ensimmäinen kansallinen terveysstrategia julkaistiin vasta vuonna 1999 (Ministério da Saúde). Lisäksi kansallista strategiaa voi pitää ennemminkin sairauksiin kuin niiden ehkäisyyn keskittyvänä, pääpainon ollessa hoitojärjestelmän kehittämisessä (Tervonen-Gonçalves & Lehto 2004.). Ohjelmallisten asiakirjojen tasolla tarkasteltuna kirkko näyttää Portugalissa omaksuneen teksteihinsä globaalin terveyden edistämisen metadiskurssin ajallisesti ennen kuin valtio.

Myös Englannissa kirkko ehti ehdottaa siirtymistä terveyttä edistävän yhteiskuntapolitiikan suuntaan ennen kuin hallitus kirjasi sen tavoitteekseen. FITC-raportissa on omaksuttu asiantuntijateksteissä dominantti terveyden edistäminen diskurssi melko täydellisesti sellaisenaan, eikä sitä ole pyritty juurikaan muokkaamaan kirkon kontekstiin. Kirkko ottaa poliittisen opposition roolin kritisoimissaan istuvan hallituksen politiikkaa ja ehdottaessaan radikaalia muutosta terveyspolitiikkaan.

Samoihin aikoihin kun Vatikaanissa valmisteltiin Paavillisen terveysammattilaisten komitean perustamista, luonnosteltiin Suomessa ensimmäistä kansallista Terveyttä kaikille- ohjelmaa. (Maailman terveysjärjestö 1991, 11–12.) Globaalin terveyden edistämisen metadiskurssin voidaan katsoa suodattuneen terveyssektorin kielenkäyttöön 1980-luvulla. KDY:n teksteissä ei kansanterveys työn muutosta sitä vastoin ole kuvattu, eikä terveyden edistämisen metadiskurssi näytä suodattuneen sen kielenkäyttöön ylipäättäänkään. KDY:n asiakirjojen väheneminen terveyskysymyksissä korostuu erityisesti verrattaessa asiakirjoja tässä analysoituihin Portugalin ja Englannin kirkon teksteihin.

CNPS:n teksteissä ja FITC-raportissa ei vedota ainoastaan eettisiin yleisesti hyväksyttäviin periaatteisiin, vaan asiakirjoissa viitataan tavan takaa myös byrokraattis-hallinnollisiin asiakirjoihin sekä tieteelliseen asiantuntijuuteen. Tämä voidaan tulkita kirkon tarjouksena ja sillanrakentamisena valtion ja asiantuntijayhteisön suuntaan. Vaikka kirkot näyttävät yhtäältä hyväksyvän valtiollisen terveyden edistämisen diskurssin tekniset perustelut, eivätkä kyseenalaista asiantuntijavetoista, evidenssipohjaista politiikantekoa (riskiryhmät, prioriteettisairaudet jne.) niin haastavat kirkot julkisen sektorin moraaliin ja etiikkaan liittyvissä kysymyksissä. Haasteelle näyttäisi olevan kansanterveyspolitiikan kentällä tilaakin, sillä politiikan normatiivisuuden on nähty jääneen biolääketieteellisen tutkimuksen ja epidemiologisen evidenssin jalkoihin. (Beaglehole & al. 2004.) Myös suomalaisen kansanterveys työn strategiaksi on esitetty muodostuneen ns. kantaaottamattomuuden etiikka (Sulkunen & al. 2003, 101–102.). Vaikka kirkot eivät osallistuisi nykyistä enempiä kansallisen terveyden edistämispolitiikan muotoiluvaiheeseen tai kansanterveyttä koskeviin sosiaaleettisiin keskusteluihin, niin ainakin kirkon avun kohteena olevien syrjäytyneiden ihmisten terveyden ja yleisen hyvinvoinnin edistämisen kannalta olisi tärkeää, että terveydellinen näkökulma tulisi huomioiduksi kirkon hyvinvoinnin edistämiseen tähtäävissä linjauksissa ja niiden käytännön toimeenpanossa.

Havainto kirkon marginaalisesta roolista niin kansallisissa politiikka-asia-kirjoissa kuin ns. policy- relevantin tutkimuksenkin saralla herätti minut pohtimaan, kuulevatko politiikan tekijät ja tutkijat kirkon tai ylipäänsä yhteisön ääntä laisinkaan. Tarkastelemalla tutkimusmaiden enemmistökirkkojen asiakirjoja, pyrin laajentamaan terveyden edistämispolitiikan tutkimuksellista areenaa yhteisötoimijoiden suuntaan. Kirkot voidaan nähdä merkittäväksi terveyden edistämisen resurssiksi, joka on jäänyt ainakin pohjoismaisessa terveyden edistämispolitiikan tutkimusperinteessä syrjään. Vaikka kirkot menettivät monopolistinen aseman kuratiivisten terveydenhuoltopalveluiden tarjoajana modernisaation prosessien myötä, näyttää uuden kansanterveyden aikakausi ja yhteisöllisyyden vaatimus kuitenkin avanneen kirkoillekin eräänlaisen “mahdollisuuden ikkunan” palata terveystalouden kentälle terveyttä edistävänä toimijana. Jotta terveyden edistämisen yhteisöllisyyden vaatimus voitaisiin ottaa tosissaan, on alan tutkimuksenkin kyettävä ottamaan vastaan haaste käsitellä vaihtoehtoisia terveystalouden diskursseja ja herättävä tutkimaan yhteisötoimijoita niiden omista lähtökohdista.

Lyhtenteet

CNPS	Comissão Nacional da Pastoral da Saúde
FITC	Faith in the City
KDY	Diakonia- ja yhteiskuntatyön keskus
UPA	Urban Priority Area
WHO	World Health Organization

Kiitokset

Juhani Lehto, Eeva Ollila, Outi Jolanki ja Annika Launiala ovat lukeneet tämän kirjoituksen varhaisempia versioita. Haluan kiittää heitä sekä kahta tämän lehden arvioitsijaa kommentoimista. Vieraskielisten aineistojen käännösten kielen tarkastuksesta kiitän Riika Jemistä (portugali-suomi) ja Heli Mäntyrantaa (englanti-suomi).

VIITTEET

- 1) Terveyttä kaikille vuoteen 2000 on WHO:n v. 1981 julkaisema terveysstrategia, joka tähtäsi kaikkien maailman ihmisten terveyden nostamiseen sellaiselle tasolle vuoteen 2000 mennessä, että se mahdollistaisi sosiaalisesti ja taloudellisesti tuottoisan elämän. Ohjelma uudistettiin 1998.
- 2) Tämän tutkimuksen kohteena olevien maiden; Suomen (STM 1993), Englannin (Secretary of the State for Health 1999) ja Portugalin (Ministério da Saúde 2004), hallitustason terveysstrategioiden ohella myös Ruotsin strategiassa (Ministry of Health and Social Affairs 2000) kirkot ja uskonto mainitaan terveyttä edistävänä toimijana ja resurssina.
- 3) Evankelis-luterilainen kirkko Suomessa ja anglikaaninen kirkko Englannissa ovat protestanttisia kirkkoja, kun taas Portugalissa roomalaiskatolinen kirkko on enemmistökirkon asemassa.
- 4) Kirkon kannanottojen viralliseksi luokittelun problematiikkaa on käsitelty laajasti Hytösen (2003) tutkimuksessa s. 13-20, 40-50.
- 5) Kirkkohallituksen Sairaalasielunhoidon toiminnallinen osasto (KS) keskittyy niin potilaiden, heidän omaistensa kuin terveydenhuoltohenkilöstönkin sielunhoidolliseen palveluun. Koska KS ei konstruoi toimintaansa terveyden edistämisen kautta, vaan rajoittuu sairaiden hoitoon sielunhoidollisesta näkökulmasta, olen rajannut sen tämän tarkastelun ulkopuolelle.
- 6) Vatikaanin asiakirjojen tasolla muutos sairaiden pastoraalista terveyden pastoraaliin on paikallistettu kahteen dokumenttiin: Salvifici Doloris ("Kärsimyksen pelastusmerkityksestä") (1984), Dolentium Hominum ("Inhimillinen kärsimys") (1985). Vatikaanin aktivoitumisen seurauksena useissa maissa kirkolliskokoukset loivat pastoraalisia osastoja, jotka laajensivat toimintaa, joka oli siihen saakka rajoittunut sairaalakappeliin ja seurakunnan sairaiden palveluiden piiriin. Portugalissa terveyden pastoraalin

- toiminnalle luotiin perusteet v. 1982 nimittettäessä sairaiden pastoraalin ongelmia tutkimaan kansallinen koordinaattori. Vuonna 1985 vain 2 kuukautta sen jälkeen kun Vatikaanin oli perustettu Paavillinen terveysammattilaisten komissio, nykyinen Paavillinen terveyden pastoraalin neuvosto, perustettiin Portugaliiin Terveyden pastoraalin kansallinen komitea. (Feytor Pinto 1999) Vatikaanin Terveyden pastoraalin www-sivut: <http://www.healthpastoral.org/> [28.9.2005]
- 7) Tavoite terveyden edistämiseksi olemassa olevien elinolosuhteiden mahdollistamisessa puiteissa on linjassa laajemman katolisen yhteiskunnallisen ajattelun kanssa. Solidaarisuus on katolisessa kontekstissa ymmärrettävissä paitsi arvona, myös yhteiskunnallisena tekona, tai sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmää äsmentävänä rakenteena. Portugalissa "yksityiset sosiaaliset solidaarisuuden instituutiot" (instituições particulares de solidariedade social, IPSS) tuottavat valtaosan hyvinvointipalveluista, mutta pääosin valtion rahoituksella. (Santos Luis 1997, 241-243) IPSS-organisaatiot ovat yksityisestä aloitteesta syntyneitä voittoja tavoittelemattomia instituutioita, joiden tarkoituksena on antaa organisoitu ilmaus ihmisten "moraaliselle velvollisuuden tunteelle solidaarisuuteen" sekä edistää oikeudenmukaisuutta. (Fátima Barroco 1997, 59-61.) Institutionalisoimalla solidaarisuus näihin organisaatioihin, joista merkittävimmät ovat yhä yhteydessä katoliseen kirkkoon, tuotetaan rajaa julkisen ja yksityisen vastuun välille, mitä tulee vähempiosaisen auttamiseen. Tämänkaltaisella toiminnalla on juurensa katoliseen yhteiskuntadoktriinin peruseriaatteessa, subsidiariteettiperiaatteessa.
 - 8) Olen omaksunut metadiskurssin-käsitteen Jaana Vuoren tutkimuksesta. Vuoren mukaan alun perin Foucault'n käyttöönottama termi diskursiivinen muodos-

tuma on eräänlainen yleisemmän tason diskurssi, metadiskurssi, joka ylittää yksittäisten teemojen, kohteiden, ilmaisujen, instituutioiden, ammattien, teorioiden ja tieteenalojen rajat. Metadiskurssin käsitteellä pyritään hahmottamaan koko-

naisille aikakausille ominaisia diskursiivisia prosesseja. (Vuori 2001, 83–84). Käytän metadiskurssin käsitettä kuvaamaan terveyden edistämisteeman hallitsemata aikakautta kansainvälisessä kansanterveyspolitiikassa.

AINEISTOT

Kirkon diakonia- ja yhteiskuntatyön keskus:

a) Osallisuuden ja jakamisen yhteisö. Suuntaviivoja diakonia- ja yhteiskuntatyön kehittämiseen. Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 1995:6.

b) Vastuun ja osallisuuden yhteisö. Diakonia ja yhteiskuntatyön linja 2010. <http://www.evl.fi/kkh/to/kdy/Diakonia-strategia-2010.pdf> [28.9.2005]

Comissão Nacional da Pastoral da Saúde:

a) Mulher Informada - Maternidade Saudável. Desafios e Propostas. XII Encontro Nacional da Pastoral da Saúde, Fatima 1998. Lisboa: Editora Rei dos Livros, 1999.

b) Política da Saúde. Actas do XIII Encontro Nacional da Saúde, Fatima 1999. Lisboa: Editora Rei dos Livros, 2001.

c) Os objetivos da Pastoral da Saúde. http://www.pastoraldasaude.pt/QUEM_SOMOS_Objectivos.htm [28.9.2005]

Canterbury: Faith in the City. The Call for Action by Church and Nation. The Report of the Archbishop of Canterbury's Commission on Urban Priority Areas. London 1985. <http://www.cofe.anglican.org/info/socialpublic/fitcitlepage.html> [10.12.2005]

KIRJALLISUUS

Anttonen, Anneli & Sipilä, Jorma: Viisi sosiaalipalvelumallia. *Janus* (1994): 3, 226-248.

Beaglehole, Robert & Bonita, Ruth & Horton, Richard & Adams, Orvill & McKee Martin: Public health in the new era: improving health through collective action. *The Lancet* 363 (2004): June 19, 2084-2086.

Bunton, Robin: Health promotion as social policy. Teoksessa Bunton, R. & Macdonald, G. (toim.): *Health Promotion. Disciplines and Diversity*. London, Routledge. 1992.

Conrad, Peter: Medicalization and Social Control. *Annual Review of Sociology* (1992): 18, 209-32.

Esping-Anderssen, Gøsta: *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge; Polity Press, 1990.

Fairclough, Norman: *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press, 1992.

Fairclough, Norman: *Critical Discourse analysis as a method in social scientific research*. Teoksessa Wodak, R. & Meyer, M. (toim.): *Methods of Critical Discourse Analysis*. London: Sage, 2001.

Fátima Barroco, Maria: *As Instituições Particulares de Solidariedade Social – Seu Enquadramento e Regime Jurídico*. Teoksessa Pestana Barros, Carlos & Gomes Santos, José C. (toim.): *As Instituições não-lucrativas e a Acção Social em Portugal*. Lisboa, Vulgata, 1997.

Feytor Pinto, Vítor: *Saúde para Todos - Desafios para uma acção pastoral*. Apeiação: Paulus, 1999.

Hytönen, Maarit: *Kirkko ja nykyajan eettiset kysymykset*. Helsinki, Kirjapaja, 2003.

KDY: *Seurakuntatyön kehittäminen / Diakonia- ja yhteiskuntatyön tavoitteet*. <http://www.evl.fi/kkh/to/kdy/tehtava.html> [28.9.2005]

- Kelly, Michael P. & Charlton, Bruce: The modern and the postmodern in health promotion. Teoksessa Bunton, R. & Nettleton, S. & Burrows, R. (toim.): The Sociology of health promotion. London: Routledge, 1995.
- Kohti yhteistä hyvää, Piispojen puheenvuoro hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuudesta. Espoo: SR-kustannus, 1999.
- Lalonde, Marc: A new Perspective on the Health of Canadians. Ottawa: Government of Canada, 1974. <http://www.phac-aspc.gc.ca/ph-sp/phdd/pdf/perspective.pdf> [28.9.2005]
- Linell, Per: Discourse across boundaries: On recontextualizations and the blending of voices in professional discourse. *Text* 18 (1998): 2, 143-157.
- Maailman terveysjärjestö: Terveyttä kaikille-ohjelma Suomessa. WHO:n terveyspoliittinen arviointi. Maailman terveysjärjestö, Euroopan aluetoimisto, Kööpenhamina, 1991.
- Martin, Claudia & McQueen, David: Framework for a New Public Health. Teoksessa Martin, Claudia & McQueen, David (toim.): Readings for a New Public Health. Edinburgh, Edinburgh University Press, 1989.
- Ministry of Health and Social Affairs: Health on equal terms? National goals for public health. English Version of SOU 2000:91. Stockholm 2000.
- Ministério da Saúde: a) Saúde - um Compromisso. A Estratégia de Saúde para a virar do Século. Lisboa 1999.b) Plano Nacional de Saúde. Lisboa 2004.
- Pyykkö, Raija: Valtion ja kirkon välissä: ammatillisen seurakuntadiakonian muotoutuminen. Teoksessa Henriksson, Lea & Wrede, Sirpa (toim.): Hyvinvointityön ammatit. Helsinki: Gaudeamos, 2004.
- Rawson, Don: The growth of health promotion theory and its rational reconstruction: lessons from the philosophy of science. Teoksessa Bunton, R. & Nettleton, S. & Burrows, R. (toim.): The Sociology of health promotion. London: Routledge, 1995.
- Santos Luis, António: As Instituições Particulares de Solidariedade Social e Acção Social em Portugal. Teoksessa Pestana Barros, Carlos & Gomes Santos, José C. (toim.): As Instituições não-lucrativas e a Acção Social em Portugal. Lisboa, Vulgata, 1997.
- Secretary of State for Health: Saving Lives: Our Healthier Nation. England 1999. <http://www.official-documents.co.uk/document/cm43/4386/4386.htm> [20.8.2003]
- Sosiaali- ja Terveysministeriö: Terveyttä kaikille vuoteen 2000 - uudistettu yhteistyöohjelma. Helsinki 1993.
- Stevenson, Michael H. & Burke, Mike: Bureaucratic logic in new social movement clothing: the limits of health promotion research. *Health Promotion International* 6 (1991): 4, 281-289.
- Sulkunen, Pekka & Rantala, Kati & Määttä, Mirja: Kantaaottamattomuuden etiikka ja ehkäisevän päihdetyön ongelma kultusyhteiskunnassa – esimerkkinä Klari-projekti. *Janus* 11 (2003): 2, 100-121.
- Tervonen-Gonçalves, Leena & Lehto, Juhani: Transfer of Health for All policy – What, How and in Which Direction? A Two-case study. *Health Research Policy and Systems* 2 (2004): 8. <http://www.health-policy-systems.com/content/2/1/8>
- van Kersbergen, Kees: Social Capitalism. A Study of Christian Democracy and the Welfare State. London: Routledge, 1995.
- Vuori, Jaana: Äidit, isät ja ammattilaiset. Sukupuoli, toisto ja muunnelmat asiantuntijoiden kirjoituksissa. Tampere: Tampere University Press, 2001.
- WHO: Ottawa Charter for Health Promotion. An International Conference on Health Promotion. The move towards a new public health. 17-21 November 1986, Ottawa, Canada.
- WHO: The Fourth International Conference on Health Promotion: New Players for New Era – Leading Health Promotion into the 21st Century. 21-25 July 1997, Jakarta, Indonesia.

Mitä diakonia on tänään Suomessa?

Mikko Malkavaara

Ei ole helppoa puhua käytännön diakoniatyöntekijöille tämän päivän diakoniasta. Aiheen parhaat asiantuntijat ovat kuulijani, en minä. Diakoniatyöntekijöiden päivien osanottajille lähetetystä kyselystä saadut tutkimustiedot antavat kuitenkin useita vastauksia minulle annettuun kysymykseen. Ennen kuin uskaltaudun hahmottelemaan nykypäivän tilannetta, luon kertauksenomaisen katsauksen suomalaisen diakonian kehityslinjoihin.

Suomalaisen diakonian juuret

Suomalaisen diakoniatyön juuria ovat seurakuntien vastuulla olleen köyhäinhoidon perinne, diakonissalaitosten työ ja sosiaalista vastuuta kantaneiden kristillisten yhdistysten toiminta. Käsitteenä diakonia alkoi vakiintua diakonissalaitosten toiminnan tultua tutuksi. 1890-luvulta lähtien alkoi keskustelu siitä, miten diakonia kuului kirkon olemukseen ja miten sen tuli olla seurakuntien vastuulla. Tämän ohjelman näkyvin ja sinnikkäin puolestapuhuja oli Otto Aarnisalo, Suomen Kirkon Sisälähetysseuran perustaja. Sortavalassa toiminut Sisälähetysseura koulutti diakoniatyöntekijöitä johdonmukaisesti työskentelemään seurakunnissa. Oulun diakonissalaitoksen kanta oli horjuvampi, mutta Helsingin ja Viipurin laitokset pitivät kiinni sisarkotijärjestelmästä, jossa työn ja elämän tuki-kohta oli oma laitos. Näistä malleista käytiin kiistaa aina 1950-luvulle asti. Pohjois- ja Itä-Suomeen vakiintui kuitenkin jo melko varhain käytäntö, jossa diakonissat työskentelivät seurakunnan työntekijöinä. Usein diakonissat olivat seurakunnan ja kunnan yhdessä palkkaamia. Työn pääasiallista sisältöä voisi kuvata kiertävän kotisairaanhoidajan työksi.

Toisen maailmansodan murros sai aikaan isoja muutoksia kirkossa. Alettiin korostaa kirkon sosiaalista ja kansallista vastuuntuntoa eri tavoin kuin ennen. Diakonian kannalta tämä käänne oli ratkaiseva. Vuonna 1943 kirkolliskokous päätti, että jokaisessa seurakunnassa tuli olla diakonian virka. Muutos kirkkolaikiin tuli voimaan seuraavana vuonna. Seurakuntadiakonia sai vakinaisen luonteen. Samalla suomalainen diakonia yhteiskunnallistui sodan jälkeisiksi 1940-

luvun loppuvuosisi. Vanha diakonia oli ollut sekoitus hyväntekeväisyyttä, yhteiskuntarauhan turvaamiseen pyrkivää toimintaa ja kristillistä mielenlaatua. Uusi diakoninen linja seurasi sosiaalipoliittikkaa, josta oli nyt tullut kansakunnan eheyttämisen väline eri tavoin kuin ennen. Kirkossakin haluttiin suunnata palveluita kaikille. Kirkon yhteiskunnallisen vastuun kannalta suuria kysymyksiä olivat kansallisen hätätilan lievittäminen, siirtoväen huolto sekä kaatuneitten omaisten huolto. Näissä kysymyksissä kirkko toimi läheisessä yhteistyössä viranomaisien, järjestöjen ja poliittisten toimijoiden kanssa. Kirkon sosiaalinen painotus oli erityisen vahvaa välittömästi sodan jälkeen 1945-48, minkä jälkeen poliittiset erimielisyydet painoivat sen taka-alalle. Yksilöihin painottuva välittömän palvelun toimintanäky, ns. karitatiivinen diakonia voitti kuitenkin toistaiseksi yhteiskunnallisen vaikuttamisen linjan.

Läheskään kaikki seurakunnat eivät kuitenkaan perustaneet diakonian virkoja, vaikka laki siihen velvoitti; hitautta oli vallankin etelässä ja lännessä. Yhdeksi keinoksi tähän etsittiin uudentyyppistä koulutusta ja työn avaamista myös miehille. Seurakuntaopisto Järvenpäässä sai kirkolta 1950-luvun alussa tehtäväksi luoda uuden, sosiaalityön pohjalle rakennettavan koulutuksen. Aluksi Järvenpään diakonien oli kuitenkin melko vaikeaa saada virkoja seurakunnista. Diakonikoulutus aloitettiin Helsingissä ja Pieksämäellä 1960-luvun lopulla, ja vähitellen diakonit toimivat seurakunnissa siinä missä diakonissakoulutuksenkin saaneet.

Diakonia juurtui seurakunnan työmuodoksi vähitellen sinnekin missä perinteet olivat nuoria. Hallitsevassa asemassa oli edelleen kotisairaanhoido, mutta myös erilaiset kokoavat työmuodot lisääntyivät ja vakiintuivat.

Ehkä yllättävää on, että Suomen luterilaisen kirkon roolia hyvinvointivaltiomallia rakennettaessa ei ole kunnolla tutkittu. Siinä riittäisi työmaata kirkkohistorioitsijoille ja sosiaalipoliittikan historian tutkijoille. Se tiedetään kuitenkin, että Suomen piispakunnassa esitettiin 1950-luvulla – varsinkin piispa Eino Sormusen suulla - painavaa kritiikkiä valtion ja muun yhteiskunnan holhousta ja ohjausta kohtaan, vähän samaan tapaan kuin millaista oli Oslon piispan Eivind Berggravin arvostelu Norjassa toteutettua hyvinvointivaltiomallia kohtaan. Yhtenäistä kantaa kirkko ei ottanut ja kaiken kaikkiaan se oli passiivinen hyvinvointivaltion suunnittelu- ja toteutusvaiheessa. Samaa aikaan kirkko joutui 1960-luvun vasemmistosävytteisessä auktoriteettikritiikissä puolustus kannalle ja kirkon sisällä kiehui uuspietistisen herätysliikkeen arvostelun takia. Kirkko oli tulinjalla sekä sisältä että ulkoa ja sen voimavarat kuuluivat tähän keskusteluun. Kirkonvastaisessa asenneilmastossa kirkko katsoi olevansa menettäjä, tun-

nettu esimerkki on kirkollistaustaisen eli Suomen Kirkon Sisälähetysseuran omistaman Vaalijalan keskuslaitoksen kunnallistamisesta käyty kamppailu.

Diakonia joutuu marginaaliin

Merkittävin diakoniaa koskettanut muutos oli vuoden 1972 kansanterveyslaki. Se ei tuntenut diakonisojen kotisairaanhoidotyötä ja yhteys kuntiin katkesi. Kirkolla ei ollut enää entistä yhteiskunnallista tehtäväänsä. Diakonia alkoi kehittää entistä enemmän kokoavia työmuotoja, piiritoimintaa, retkiä ja leirejä, vaikka toki kotikäyntitoimintakin jatkui. Diakoniatyö alkoi lähentyä yleistä seurakuntatoimintaa. Tätä tuki kansainvälinen ekumeeninen keskustelu, jossa korostettiin diakonian ja lähetyksen kuulumista kirkon omaan olemukseen. Vähitellen alkoi myös ns. diakonaattikeskustelu, jossa on tähdätty kirkon virkakäsityksen laajentamiseen koskemaan muitakin kirkon tehtävissä toimivia kuin piispoja ja pappeja. Hyvinvointivaltion aikana elettiin seurakunnallisen diakonian aikaa. Työtapoja kehitettiin, mutta ajalle oli ominaista selkeä erillisuus yhteiskunnalliseen palvelujärjestelmään, sille kirkon diakonia ei oikeastaan ollut olemassa. Yhteiskunnallisempia ja radikaalimpia äänenpainoja tuottivat diakoniaan lähinnä kirkon yhteiskunnallinen työ sekä kansainvälinen diakonia, joka nosti kolmannen maailman suuret epäoikeudenmukaisuuskysymykset. Latinalaisen Amerikan vapautuksen teologiasta kuultiin kaikuja ja diakoniassakin opittiin ajatus köyhien ensisijaisuudesta.

Diakonian kysymykset ja tarve nousee

Yhteiskuntatieteelliseen keskusteluun tuli kansainvälisten esikuvien mukana 1980-luvun mittaan yhä laajemmin puhe syrjäytymisestä. Puhuttiin a- ja b-kansalaisista, vaikka elettiinkin taloudellisesti hyviä vuosia. Se nosti diakonian tietoisuutta itsestään. Vanhan diakoniamääritelmän mukaan oli selvää, että diakoniatyö toimi näiden ns. b-kansalaisten hyväksi. Yhä useammin ryhdyttiin sekä paikallisesti että maanlaajuisesti sekä konkreettiseen toimintaan että vaikuttamistyöhön näiden ryhmien hyväksi. Erinomainen esimerkki on Takuu-Säätiön synty. Ajatuksen siitä nostivat esiin vankilapapit, ja uuden yhteisvastuuraitoituksella perustettavaksi aiotun säätiön alkuperäinen idea olikin auttaa velkavaikeuksiin joutuneita vankeja, jotta elämä vapautumisen jälkeen olisi helpompaa. Lama muutti tilanteen. Enää ei puhuttu vain vangeista, vaan yhtäkkiä käsillä oli hyvin laajamittainen, tuhansien ja tuhansien yksityistalouksien velkakriisi. Sen hoitajiksi ilmoittautuivat tai joutuivat diakoniatyöntekijät, jotka pikakoulutuksella tai ilman mitään koulutusta ryhtyivät velkaneuvojiksi ja velallisten tukijoiksi. Sa-

malla diakonian asiakaskunta muuttui oleellisesti. Työttömät, mielenterveysongelmaiset, konkurssin tehneet tai muuten äkillisesti varattomiksi joutuneet toivat esiin erityyppisiä ongelmia kuin ennen. Samalla ennen niin jyrkkä juopa kunnan sosiaalitoimeen lieveni huomattavasti. Yhteistyötä voitiin taas tehdä ja sitä tehtiin.

Diakoniatyöntekijöiden puurtaessa huomattavasti lisääntyneen uudentyypisen asiakaskuntansa kanssa kirkon johto havahtui. Laman hellittäessä politiikassa ja muussa julkisessa keskustelussa alkoivat nimittäin kuulua jälleen kovat, uusliberalistiset äänenpainot, joiden mukaan markkinoiden ja kilpailuttamisen tuli ratkaista yhteiskunnan ongelmat. Tähän keskusteluun antoivat äänensä ensin kirkon ns. *Nälkärühmä*, jonka kannanotto otettiin peräti Paavo Lipposen toisen hallituksen hallitusohjelmaan sellaisenaan, sekä pian sen jälkeen kaikki luterilaisen kirkon piispat, jotka antoivat yhteisen paastokirjeen Kohti yhteistä hyvää. Se oli voimakas uusliberalismin kritiikki ja hyvinvointivaltiomallin puolustus. Tätä oli edeltänyt laaja teologinen keskustelu siitä, miten pohjoismainen hyvinvointivaltio oli nimenomaan luterilaisen ajattelun tuote ja miten se erosi eteläeurooppalaisesta katolilaisuuteen perustuvasta sosiaalisesta ajattelusta.

Kirkko on ilmaissut kantansa selkeästi. *Kohti yhteistä hyvää* –asiakirjan julkaisun jälkeen kirkon taholta tulleet keskustelupuheenvuorot ovat noudatelleet 1990-luvun lopussa muodostettua linjaa. Mitään selvästi uutta linjausta ei ole tehty. Vieläkö se on kestävä ja mitä se tarkoittaa käytännön diakoniatyölle?

Yhteiskunnallinen muutos on ollut viime vuosina ripeää. Vuonna 1999 julkaistavassa tutkimuksessa Raija Julkunen kutsui suomalaisen sosiaalipoliitikan suunnanmuutosta hiipiväksi muutokseksi, joka toteutuu pikku hiljaa vaikka mitään isoja näkyviä liikkeitä ei tehdäkään. Vähitellen hiipivä muutos on kehittynyt varsin näkyväksi. Globalisaatio ja yleiseurooppalainen kehitys ovat saaneet aikaan, että markkinaehtoinen kilpailutalous vaikuttaa yhteiskunnan kaikilla lohkoilla. Uusliberalismille ei ole ollut merkittäviä haastajia. Se on tunkeutunut myös julkisen hallinnon alueelle, joka aikaisemmin oli selkeästi erillään markkinoista. Keskusteluun on tullut uusi käsite *new public management*, eli uusi julkisjohtaminen tai uusi julkinen hallintotapa, joka tarkoittaa juuri markkinaehtoisen ajattelutavan leviämiseen julkiseen hallintoon.

Sosiaali- ja terveyspalveluja tuotetaan koko ajan yhä monimuotoisemmin ja yhä suuremmissa määrin markkinaehtoisin perustein. Sama kehitys on jatkunut useiden vuosien ajan ja epäilemättä nykyisessä palvelurakennemuutostuskeskustelun ilmapiirissä kehitys pikemmin kiihtyy kuin hiljenee. Palveluja ul-

koistetaan ja kilpailutetaan. Esimerkiksi erilaisten hoivayrittäjien ja muiden vastaavien palvelujen tuottajien määrä kasvaa koko ajan. Kuntien välittömästi tuottamien palvelujen määrä on puolestaan laskussa.

Diakonia ja kirkon paikka

Diakonian tämän hetken suuria kysymyksiä on se, miten sen tulisi asemoitua tässä yhteiskunnallisessa murroksessa. Vuoden 1972 kansanterveyslain jälkeen kirkon diakoniatyöllä ei ole ollut selkeää roolia yhteiskunnallisessa palvelujärjestelmässä, vaan se on autonomisesti ja omista lähtökohdistaan käsin tukenut heikoimmassa asemassa olevia. Tämä on sopinut myös kirkon omaan identiteettiin, kirkon käsitykseen itsestään. Vanhojen valtiokirkkoperinteitten tai – rasiusten takia kirkolle on viime vuosikymmeninä ollut tärkeitä osoittaa riippumattomuutta valtiosta. Samalla diakoniatyön piirissä on haluttu korostaa, ettei sen tehtävänä ole olla jatkeena yhteiskunnan hyvinvointipalveluille.

Tällä hetkellä todellisuus näyttää kuitenkin hieman toisenlaiselta. Syksyn 2005 diakoniatyöntekijöiden päivien osanottajille lähetetyn kyselyn tulokset kertovat, että diakoniatyöntekijöiden työssä eniten on lisääntynyt yhteistoiminta sosiaalitoimen kanssa. Seurakuntien diakoniatyöstä on tullut vähitellen luonteva yhteistyökumppani kuntien sosiaalitoimelle. Numeroiden valossa tämä tuntuu kuitenkin mitä luonnollisimmalta; kuntien palveluksessa on noin 3500 sosiaalityöntekijää, seurakuntien diakoniatyöntekijöitä on noin 1200. Millään muulla organisaatiolla ei ole tarjottavanaan vastaavaa hyvin koulutettua ammattilaisjoukkoa yhteiskunnallisen sosiaalitoimen yhteistyökumppaniksi. Yhteistyöpinnat ovat koskeneet monia alueita, vanhustenhuoltoa, mutta aivan erityisesti vaikeimmin syrjäytyneitä ja hankalimmassa taloudellisessa tilanteessa eläviä. Seurakuntien diakonia on monilla paikkakunnilla muodostunut viimesijaisen turvan antajaksi, kun yksilö on jo käytännössä pudonnut yhteiskunnan turvaverkon läpi. Joka tapauksessa seurakuntien diakoniatyö näyttää yhteistyökumppanin roolissaan olevan käytännössä yksi palvelutuottaja yhä monimuotoistuvammassa palvelujärjestelmässä. Eräässä mielessä on palattu lähtöruutuun, vaikka kokonaisuus ei ole ollut aikaisemmin kirjava kuin se on nyt.

Yhteistyö kuntien sosiaalitoimen ja muun yhteiskunnallisen sosiaalihuollon kanssa ei ole kuitenkaan täysin ongelmaton. Yleensä se ei perustu sopimukseen, vaan se on luonteeltaan samalla paikkakunnalla toimivien ammattilaisten keskinäistä vuorovaikutusta, joka koskee yhteisiä asiakkaita. Ongelmia on myös käsitteiden tasolla. Toisaalta kirkko on itsekin osa julkishallintoa, toisaalta se yhä useammin luetaan kolmannen sektorin toimijoihin kuuluvaksi.

Diakonian tulevaisuus?

Tulevaisuuden haasteiksi näen sen, miten määritellään kirkon ja sen diakoniatyön rooli. Jo se usein toistettu kysymys, onko kirkko osa julkista hallintoa vai yksi kolmannen sektorin toimija, aiheuttaa hankaluuksia. Vielä olennaisempaa on sen pohtiminen, voiko kirkon diakonia ottaa sovittuja tehtäviä hoitaakseen. Tähän liittyy myös ekklesiologisia eli kirkko-opillisia ongelmia. Jos seurakunta tai kirkko sopii kunnan tai valtion kanssa tiettyjen nimettyjen tehtävien hoidosta, se samalla luovuttaa jotakin itsemääräämisoikeudestaan ja autonomiastaan ja alistuu olemaan osa toisen toimijan kokonaishahmotusta eli käytännössä palvelujärjestelmää.

Oikeastaan vielä hankalampaa on nykytilanteen jatkuminen. Tutkimus diakoniatyöntekijöiden työn lisääntymisestä antaa runsaasti tietoa. Työssä ovat lisääntyneet eniten yhteistyö sosiaalitoimen kanssa, hallinnolliset tehtävät, sielunhoito, vapaaehtoistyön järjestäminen, perhetyö, kriisityö ja messuissa avustaminen. Nämä ovat keskenään erilaisia työtehtäviä. Luettelo paljastaakin ehkä vielä enemmän kuin mikä oli kysymys. Ainakin minä olen ounastelevani näistä vastauksista sen, että diakoniatyön painotukset vaihtelevat melko paljon seurakunnasta riippuen. Kokonaisuus näyttää nimittäin jossakin määrin sekavalta. Meillä on seurakuntia, joissa diakoniatyö on niveltynyt seurakunnan hengelliseen työhön ja joissa painottuvat sielunhoito ja jumalanpalvelustehtävät, mutta meillä on myös seurakuntia, joissa diakoniatyö keskittyy kriisiasiakkaisiin, vaikeimmin syrjäytyneihin ja taloudelliseen avustamiseen. Näiden kesken on luonnollisesti monenlaisia väli- ja sekamuotoja. Lisää tutkimustietoa tarvitaan joka tapauksessa. Usein diakoniatyöntekijä tai työntekijätiimi määrittelee työnsä painopisteet. Työmotivaation kannalta se voi olla ihanteellista, mutta siihen liittyy myös ongelmia. Toimintaympäristön muuttuessa lienee yhä tärkeämpää sopia painopisteistä laajemmilla foorumeilla.

Diakonia joutuu sopeutumaan muutokseen. Tähän asti se on pystynyt pitäytymään vanhaan määritelmäänsä, jonka mukaan apua annetaan niille, joita muu apu ei tavoita. Jos nykyinen yhteiskunnallinen kehitys jatkuu, perinteisen määritelmän mukaisten autettavien määrä on pikemmin lisääntymässä kuin vähenemässä. Yhteiskunnan palvelujärjestelmä epäilemättä vain monimuotoistuu nykyisestä. Voisiko kirkon diakoniatyö olla muuttuvassa tilanteessa julkisen hallinnon selkeä sopimuskumppani esimerkiksi vaikeassa sosiaalisessa tilanteessa elävien auttamiseksi vai jääkö sen rooliksi olla hieman epäselvä ja paikkakunnasta riippuen eri painotuksia korostava kumppani ilman selkeitä sopimussuhteita?

Edellinen pohdinta joutuu uuteen valoon, jos sitä tarkastellaan kirkon hengellisen tehtävän näkökulmasta. Diakonian virka on palveluvirka, jonka tehtäväalueen katsotaan kuuluvan kirkon hengelliseen työhön. Tämä näkemys on vuosien varrella jatkuvasti vahvistunut sekä teologisessa keskustelussa että käytännössä. Ja kun tarkastellaan äsken esitettyjä lukuja, niin vastaajien mukaan diakoniatyöntekijöiden sielunhoitotyö ja messuissa avustaminen on lisääntynyt. Diakonia lähtee alttarilta, on vanhastaan sanottu. Viime vuosien muutos on ollut sitä, että diakonia ulottuu alttarille asti, niin voimakas on ollut muutos, jossa diakoniatyöntekijät ottavat osaa jumalanpalveluksen toimittamiseen. Englannin ja ranskan kielissä ei tunneta lainkaan sanaa diakonia. Koko asia joudutaan niillä kielillä selittämään sellaisilla yhdistelmillä kuin 'kristillinen sosiaalityö' tai jotakin vastaavaa. Sillä tavoin määritelty diakonia toimisi yhteiskunnan palvelujärjestelmän kokonaisuudessa ehkä taipuisammin. Meidän diakoniakäsitteemme juontuu Uudesta testamentista asti. Se on nimenomaan kirkon palveluvirka, vaikka sen tehtäväsisällöt vaihtelisivatkin. Hyvinvointivaltion tuottaman palvelujärjestelmän purkautuminen aiheuttaa kirkolle myös teologisia pulmia.

Diakoniatyön sisällä elää tällä hetkellä monia kehityslinjoja, jotka vievät eri suuntiin. Me emme voi tietää, mitkä tämän hetken kehityslinjoista osoittautuvat tulevaisuudessa voimakkaimmiksi, jos ne saavat kehittyä omalakisesti.

Diakonia hyvinvointivaltion puolustajana? Terveisiä diakoniatyöntekijöiden perspektiivistä

Anne Birgitta Yeung

Johdanto

Onko diakoniatyö tämän päivän Suomessa ristipaineista? Mikä on diakoniatyön identiteetti tänään? Entäpä mikä on sen rooli suhteessa hyvinvointivaltioon tai -yhteiskuntaan? Diakoniatyöntekijöiden päivillä "Valoa kaupungin varjoissa" 12.–13.9.2005 Helsingissä järjestettiin spotti, joka oli otsikoitu "Diakonia hyvinvointivaltion puolustajana?". Spotti keräsi valtavan suosion: kaikkiaan n. 700 osallistujasta 213 oli ilmoittautunut juuri tähän spottiin. Tilasta kirkon, diakonian ja valtion sosiaaliturvan suhteita koskevalle rohkealle keskustelulle siis todella on.

Spotin organisoija, Diakonian Tutkimuksen Seura (DTS), oli päätenyt tähän mielenkiintoiseen aiheeseen siitä kentän ja tutkimuksen tuntumasta, että diakonian tarve ei laman jälkeenkään ole oleellisesti vähentynyt. Keskusteluissamme olimme aistivinaamme suorastaan diakonian ristipaineisuutta: kirkon sisällä, seurakunnissa, diakoniyössä itsessään (ydinalueet, toimintatavat, sisällöt jne.), kuten myös yhteistyökumppaneiden ja seurakuntalaisten odotuksissa. Pohdimme myös, onko kirkko hyvinvointivaltion "vastustuksen" (kun diakonian rooli kansanterveyslain vuoden1972 jälkeen oleellisesti kapeni) jälkeen liittyneet sen keskeisiin peräänkuulutajiin. Mitkä todella ovat kirkon diakoniatyön odotukset ja suhde hyvinvointivaltioon tai -yhteiskuntaan tänään? Kuinka tämän hetkinen monisuuntainen ristipaineisuus vaikuttaa diakoniatyön rooliin, odotuksiin, tehtäviin ja identiteettiin? Pysähdyimme myös kysymään, mikä todella on diakonian tehtävä tänään. Kaikkia näitä teemoja halusimme spotissa tuoda esille ja julkiiseen keskusteluun.

Diakonian Tutkimuksen Seura halusi spottiin paitsi rohkeaa keskustelua niin myös aivan tuoretta tutkimustietoa. Allekirjoittaneen johdolla DTS:n hallitus laatikin Diakoniatyöntekijöiden päiville ilmoittautuneille sähköpostikyselyn diakonian viimeaikaisista muutoksista ja tämän hetkisistä suhteista kunnalliseen hyvinvointityöhön. Kysely lähti 719 ihmiselle, joista ajoissa vastauksensa lähetti 212 henkilöä. Vastausprosenttia (29,5 %) voidaan pitää verraten korkeana sähköpostikyselylle. Kyselyä myös kommentoitiin yllättävän runsaasti. Paljon tuli myönteistä palautetta: "Ihana kun joku kysyy oikeita kysymyksiä ja nostaa kissan

pöydälle”, “Meidän diakoniatyöntekijöiden tuki toinen toisellemme on voimavaramme. Hyvä kun tällainen kartoitus tehdään. Toivottavasti sen lopputulos julkaistaan myös päivälehdissä.”, hieman myös kriittisempää: “Toisten kurjuutta on kiva tutkia, kun se ei raavi omaa kaulapantaa”.

Kuinka työnkuva on muuttunut?

Kyselyn tulosten perusteella vaikuttaa kaiken kaikkiaan siltä, että diakoniatyössä työmäärä on eri puolilla Suomea viime vuosina selvästi enemmän lisääntynyt kuin vähentynyt. Työn kirjo on yhä entisestään monipuolistunut: toisaalta erityisesti hallinto vaatii yhä enemmän diakoniatyöntekijöiden aikaa ja panostusta, ja toisaalta tarve ja vaatimukset juuri sielunhoitoon ovat kasvaneet. Erityisesti paljon kasvua diakoniatyössä on viimeisten viiden vuoden aikana tapahtunut yhteistyössä kunnan sosiaalitoimen kanssa. Lähes seitsemällä kymmenestä kyselyyn vastanneesta yhteistyö kunnan kanssa on lisääntynyt, vain joka kolmannella pysynyt samana ja ani harvalla vähentynyt. Kunnan kanssa se liittyy erityisesti sosiaalitoimeen, kotipalvelun organisointiin, mielenterveystyöhön, terveystoimeen ja päihde- ja perhetyöhön, kuten myös velkaneuvontaan. Yhteistyössä koetaan myös ongelmia: kiire (9,7 % vastaajista koki ongelmaksi), vaihtuvuus sosiaalitoimessa (6,6 %), kuten myös kokemus siitä, että kunta ja sosiaalitoimi panevat seurakunnan maksumieheksi (6,2 %).

Jos työn kirjo on näin suuressa muutoksessa, niin herää kysymys, mikä diakoniatyön perustehtäväksi tänään koetaan? Useimmat vastaajat kokivat, että tänä päivän diakonian perustehtävä on kristillisen viitekehyksen mukainen ihmisen kokonaisvaltainen auttaminen (18,5 % vastaajista muotoili näin), ja lähes yhtä usein diakonian perustehtäväksi koetaan evankeliumin ja lähimmäisenrakkauden levittäminen käytännössä (17,3 %). Yllättävää kyllä, klassinen määritelmä diakonian tehtävästä (“auttaa niitä, joiden hätä on suurin / joita muut eivät auta”) vastasi harvempien vastaajien (16,9 %) työnkuvaa ja käsitystä. Kyselyssä tiedusteltiin tätä perinteistä ajatusta myös väitteen muodossa. Vastaajia pyydettiin ottamaan kantaa väitteeseen: “Totta vai tarua, diakonia auttaa niitä, joiden hätä on suurin?”. Vain neljä kymmenestä allekirjoittaa tämän väitteen paikkaansa pitävyyden tämän päivän suomalaisessa diakoniatyössä. Lähes joka neljännen mielestä se ei (enää?) pidä paikkaansa. Reilu kolmannes kokee puolestaan, että siihen (yhä?) pyritään ja se mahdollisesti pitääkin paikkaansa ajoitain. Suorat lainaukset ovat kuvaavia: “Niitäkin [autetaan], mutta oikeampaa on sanoa, että autamme niitä, joilla on erilaista kärsimystä. Kärsimyksen määrän

arviointi on vaikeaa ja teoreettista.” Toinen vastaaja puolestaan kommentoi: “Niitä autetaan, jotka pitävät eniten melua itsestään.”

Tyypillisiä kokemuksia diakonian perustehtävästä ovat tänä päivänä myös seuraavat: kantaa toisten kuormia ja/tai olla vierellä kulkija (15,7 %) tai auttaa ja etsii avuntarvitsijoita (12,5 %). Kun jokainen vastaaja sai itse muotoilla näkemysensä diakonian perustehtävästä, kirjo oli suuri: auttaa löytämään hyvä arki, koko kirkon tehtävä: ykseys, palvelu, todistus, tuoda kovien arvojen keskelle kristillistä sanomaa, tai palvella ja opettaa palvelemaan.

Kaiken kaikkiaan voidaan siis sanoa, että reilu enemmistö vastaajista (lähes 40 %) kokee diakoniatyön perustehtävän hyvin teologisena: ytimenä on kristillinen kokonaisvaltainen auttaminen ja evankeliumin levittäminen käytännössä. Diakoniatyö määrittelee itsensä tänä päivänä sekä hengelliseksi työksi että sosiaalisesti avuksi ja tueksi. Voidaan todeta, että verrattuna esimerkiksi pappien työhön, avun ja tuen monipuolisuus onkin diakoniatyössä suurempaa – apu on kokonaisvaltaisempaa. Vaikka tulokset paljastavat diakoniatyön määrän ja kirjon viime vuosien vahvan kasvun, diakoniatyöntekijät varmasti ammentavat paljon jaksamistaan juuri tästä monipuolisesta – myös vahvasti hengellisestä, teologisesta – työnäyästään.

Huolimatta siitä, kuinka diakoniatyöntekijät yksilöllisen kokemuksensa työssä perustehtävästä muotoilevat, mielenkiintoinen kysymys on, kokevatko he perustehtävänsä toteutuvan työssään. Vastauksista selkeästi piirtyvä kuva on ehkä yllättävänkin myönteinen: kahdeksan kymmenestä kokee, että perustehtävä toteutuu työssään vähintäänkin kohtalaisesti, jopa hyvin. Vain noin joka kymmenes kokee, että oma näky perustehtävästä toteutuu työssä vain huonosti tai välttävästi. Myönteisiä kokemuksia oman perustehtävän toteutumisesta heijastaa esimerkiksi vastaus: “Saan tehdä töitä ihmisten kanssa, olla vierellä kulkija ja kuuntelija, kohdata ja olla auttamassa yksinäisiä ja syrjäytyneitä.” (Itse)kriittisyys kuultaa taas esimerkiksi: “Työ on niin moninaista, ettei voi keskittyä olennaiseen” tai “Paperityöt ja talousasiat vievät liikaa aikaa. Etsivää työtä pitäisi tehdä enemmän.”

Vastaajia pyydettiin kyselyssä myös ottamaan kantaa väitteeseen: “Diakonia yrittää peräänkuuluttaa hyvinvointivaltiota mutta käytännössä toimii sanojaan vastaan.” Väite jakoi mielipiteet: kaksi kolmesta pitää väitettä epätotena, kolmannes puolestaan vähintäänkin joskus tai osittain totena. Moni korosti vastauksissaan sitä, että diakoniatyö on kuitenkin aivan oma lajinsa: “diakonian tehtävä ei ole rakentaa vain hyvinvointivaltiota, vaan rakentaa yksittäisen ihmisen arjessa jaksamista, henkisesti, hengellisesti ja taloudellisesti.”

Kenen lauluja lauletaan?

Mutta kuka diakoniatyön tämän päivän arjessa todella päättää siitä, mitä työ sisältää? Pääseekö oma työnäky teoissa kuuluville ja näkyville? Joka neljäs kokee, että pääsee itse päättämään työnsä sisällöt, joka kuudennella keskeisimmässä vastuussa on tiimi tai työyhteisö. Reilu kymmenes puolestaan kostonaa, että asiakkaiden tarve sanelee työn sisällöt ja kuviot, kun taas toisella reilulla kymmeneksellä keskeisimmässä roolissa on esimies tai johtokunta.

Kun vastaajia pyydettiin ottamaa kantaa väitteeseen ”Diakoniatyössä asiakkaat eivät tiedä, mitä pyytää, emmekä me tiedä mitä tarjota”, oli vastaus selkeä: yli 70% kokee, ettei väite pidä paikkaansa. Harvempi kuin joka kymmenes vastaajista kallistui tämän väitteen tottapitävyyden kannalle. Tämä tulos – yhdistettynä kokemukseen siitä, että itse saa päättää pitkälti työnsä sisällön – kertoo vahvasta ammatillisesta identiteetistä. Yksi vastaaja kiteytti tämän: ”Asiakkaat eivät aina tiedä [mitä pyytää], me kyllä tiedämme.” Itsellisyyden ja ammatillisen itsenäisyyden ohella toinen tulkinta voi toki olla myös sekä, että diakoniatyöntekijät voivat kokea, etteivät muut työyhteisössä ole kiinnostuneita heidän työstään – ja/tai arvosta sitä.

Yksi paljon puhuttava teema tämän päivän diakoniatyössä on toki diakonaatti-uudistus ja virkakeskustelut. Kuinka kyselymme vastaajat hankkeeseen suhtautuvat? Huolimatta yllä kuvatusta vahvasta ammatti-identiteetistään – tai ehkä juuri siksi – prosessiin suhtaudutaan sangen hämmentyneesti ja kommenteista pidättyen, ehkä koko keskusteluun ymmärrettävästikin uuvahtaneina. Hyvin moni kyselymme vastaaja ei osannut tai halunnut ottaa kantaa koko teemaan, ja moni myös suhtautui avoimen kielteisesti: ”Parasta olisi, että koko diakonaattiuudistus-hömppä puretaan ja lopetetaan haihattelu – teoreettista kuviobalettia on ilmassa ja yhteys käytäntöön katkennut kauan sitten.” Toki kyselyyn vastaajissa oli myös niitä, jotka suhtautuivat uudistukseen myönteisesti, jopa innokkaasti. Heidän kommentissaan toivottiin prosessin tuovan diakoniatyön vahvistumista ja arvostuksen kasvua, työnkuvien selkeytymistä, kuten myös kasvavaa eri työntekijöiden yhteistyötä seurakuntien sisällä. Paljon prosessilta odotetaan myös hengellisen työn kasvua: diakonien oikeutta toimituksiin, erityisesti kotiehtoollisiin. Moni myös muistutti: ”olisi tosi hyvä jos tämä prosessi nyt toisi kaikille kirkon työntekijöille tasa-arvon, myös palkkauksessa!”

Kyselyn organisoineen Diakonian tutkimuksen seuran tavoitteena on saattaa tutkimusta ja kentän tietoa vuorovaikutukseen keskenään – ja ennen kaikkea saada tutkimus palvelemaan paremmin kentän käytänteitä ja toiveita. Hyvä areena jatkaa näiden teemojen – kuten myös muiden omien työn ja/tai tutkimuk-

sen arjesta kumpuavien ajatusten – pureskelua on DTS:n Diakonian tutkimuksen päivä, joka järjestetään tänä vuonna Helsingissä pe 6.10.2006 teemalla ”Diakonian monet identiteetit”. Lisätietoja löydät sivulta www.dts.fi.

Kyselyn tuloksista voit lukea lisää, mm. ammatti-identiteetin näkökulmasta, seuraavista DT -aikakauskirjan numeroista.

Valtio, markkinat ja diakonia Saksalainen näkökulma

Hanns-Stephan Haas

I Johdanto

Melkein jokaisessa älykkyystestissä on tehtävä, jossa listan eri sanoista täytyy löytää yksi tai useampia, jotka eivät kuulu joukkoon. Jos käyttäisimme harjoituksessa sanoja ”valtio”, ”markkinat” ja ”diakonia”, voisimme tehdä mielenkiintoisen matkan läpi kirkkohistorian. Pitkään oli itsestään selvää että diakonia oli valtion (julkisen) vastakohta. Diakonia saattoi tulla mukaan kuvaan huolehtiakseen valtion uhreista. Varsin tunnettu on Bonhoefferin toteamus, jonka mukaan kirkon tehtävä ei ole vain sitoa sellaisten haavoja, jotka ovat joutuneet (valtion) pyörien alle, vaan myös pysäyttää pyörät. Karitatiivinen apu ja syyttävä ääni olivat ne kaksi veljestä, jotka määrittelivät diakonian roolin suhteessa valtioon. Valtion ja diakonian suhteessa on tapahtunut muutoksia eri aikoina, mutta ehkä käännekohtana voidaan pitää toisen maailmansodan jälkeistä aikaa, jolloin erityisesti Saksassa kirkot, siis protestanttinen *diakonia* ja katolinen *caritas* ottivat hoitaakseen julkisia ja lakisääteisiä tehtäviä lastentarhoista vanhustenhuoltoon. Yhteys diakonian ja valtion välillä oli siten jopa läheisempi Saksassa kuin maissa, joissa kirkkojen oikeudellista asemaa leimasivat valtiokirkolliset järjestelyt. Aikana, jolloin diakonista toimintaa rahoitettiin 80–95 % valtiollisilla avustuksilla, ei voitu oikeutetusti puhua diakonian vapaudesta. Myöskään valtio ei ollut riippumaton niin kauan kuin sillä ei ollut vaihtoehtoa diakonian, caritaksen tai

muiden hyväntekeväisyysjärjestöjen vaatimuksille. Syystä onkin viime vuosina kritisoitu hyväntekeväisyysjärjestöjen monopoliasemaa.

Viimeiset vuosikymmenet diakonia on jättänyt huomioon ottamatta ”markkinat”. Vastaavasti se on ollut usein myös valtiolle vieras sana. Tosin jo Paavali esiintyi Ateenan markkinoilla ”agorassa” ja yritti julistaa evankeliumia kilpaileville uskonnollisille ja filosofisille yleisöille. Mutta tavallisesti kaikki, mikä on viitanut talouteen tai markkinoihin on ollut enemmän tai vähemmän vierasta ja käsitämätöntä kirkolle ja diakoniale. Akateemisessa teologiassa talous-teemaa on saanut arvioida. Ja toki diakoniassa on alusta lähtien opittu säästeliääseen rahojen sijoittamiseen. Mutta oikeastaan asenne on ollut enemmänkin huolehtia säästeliäästi lahjoitetuista varoista kuin luoda sosiaalis-taloudellisia toimia. Vastustus markkinoiden vaikutusta kohtaan on ilmaistu useilla eri tavoilla. Kielto on osoitettu osin kritiikittömien taloudellisten termien ja ajattelun ylivaltaa vastaan. Vielä nykyäänkin keskustellaan siitä, onko asiakas-sanaa sopivaa käyttää sosiaalisissa palvelusuhteissa. Protesti voitaisiin myös osoittaa yrityksiin ottaa käyttöön johtamismenetelmiä niin kutsutulta voittoa tuottavalta sektorilta. Vieläkin periaatteellisempi kysymys voisi olla se, tuleeko diakonian yleensäkin toimia markkinoilla. Onko olemassa asiakkaita, joilla on suvereeni mahdollisuus valita eri palvelujen tuottajien välillä? Onko mahdollista yleensäkin käydä kauppaa eettisillä tuotteilla? Eivätkö aatteelliset käsitykset leimaa diakoniatyötä, jota ei voi koskaan saada yhdenmukaiseksi tehokkuusvaatimusten kanssa?

Miten tahansa vastataankin yllä esitettyihin kysymyksiin, kasvaa paine ainakin Saksassa tuoda diakoniaan taloudellisia toimintatapoja ja ajattelutapaa. Toiminta-alue, jossa diakoniset toiminnot eivät voi enää rakentua yritysraakteen mukaisesti, tulee entistä pienemmäksi Pysin osoittamaan, että paine kasvaa entistä vahvemmaksi sitä mukaan, mitä enemmän sosiaalipolitiikka stimuloi sosiaalisia markkinoita hinta- ja laatukilpailulla.

2 Hyvinvointivaltion kriisi

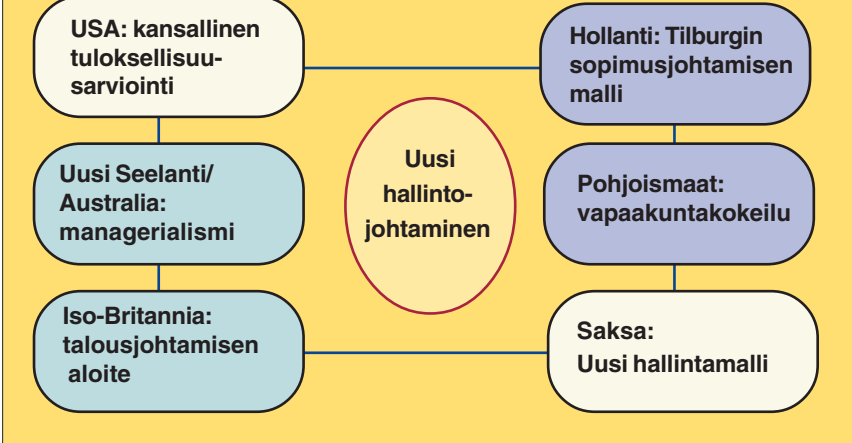
Saksalais-amerikkalainen sosiologi Ulrich Beck, joka tunnetaan kirjastaan *Riskiyhteiskunta*, esitti monta kuukautta ennen Saksan eduskuntavaaleja kriittisen analyysin Saksan nykyisestä poliittisesta tilanteesta. Hän nosti esille Franz Kafkan kirjan *Muodonmuutos*. Kertomuksessa päätoimittaja Gregor Samsa (lyhenys G.S. kuten Gerhard Schöder) herää tavallisena aamuna ja huomaa, että hän alkaa muuttua kovakuoriaiseksi. Hän makaa selällään ja taistelee uutta todellisuutta vastaan. Hän liikuttaa samanaikaisesti kaikkia uudistusjalkojaan toivo-

en, että kaikki olisi taas pian niin kuin aikaisemminkin.

Beck käyttää Gregor Samsaa vertauksena sosiaalidemokratian ja sitäkin enemmän sosiaalivaltion tilanteeseen. ”Sosiaalijärjestelmän kriisi ei ole suhdannepohjainen. Tieto on epäilemättä katkera, mutta mikään yritys kieltää toisuus ei auta ketään vaan ainoastaan pahentaa ongelmaa. Yksi kokonainen aikakausi tulee päätökseen. Aikakausi, joka alkoi Bismarckin sosiaalilainsäädännöllä ja joka lopuksi saattoi luoda vaikutelman, että suuri tehtävä luoda enemmistölle elämä vapaudessa ja turvallisuudessa oli ratkaistu. Tämä (1800-luvun) ratkaisu ’sosiaaliseen kysymykseen’ on muodostunut sosiaalisesti ongelmaksi.” (Beck, Was zur Wahl steht, Frankfurt/Main 2005, s.35f.) Beckin mukaan ne, jotka pitävät nykyisiä sosiaalisia etuuksia loukkaamattomina, ovat vaara yhteiskunnan kehittymiselle, kun huomioidaan demograafiset muutokset ja kutistuvan työn määrä digitaalisessa kapitalismissa. Beckin analyysi ei osoita pelkästään sosiaalidemokraattien kyvyttömyyttä hyväksyä todellisuutta. Samalla tavoin hän kritisoi konservatiiveja ja uusliberalisteja jatkuvan kasvun ideologiasta. Angela Merkeliä verrataan Kafkan prokuristiin, joka vaatii ”lisää työtä” ja ”säännöstöjen vähentämistä”. Hänkään, samoin kuin Gregor Samsakaan, ei osu ongelman ytimeen.

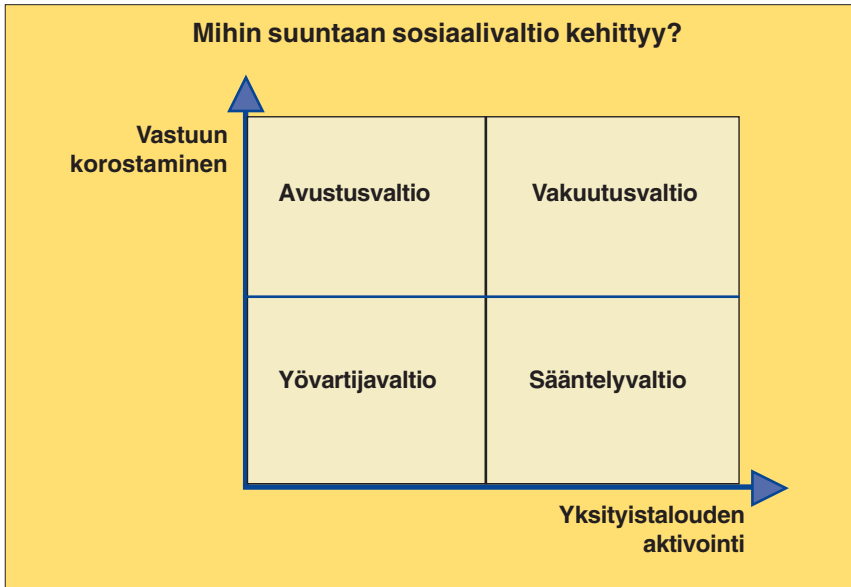
Voidaan ajatella, että Ulrich Beckin teesit sosiaalivaltion lopusta koskevat ainoastaan Saksaa ja sen korporatiivista hyvinvointivaltiomallia. Erityisesti pohjoismaisella hyvinvointivaltiomallilla on toisenlainen leima ja se on osoittautunut yksilökeskeisemmäksi ja joustavammaksi (tai vähemmän dogmaattiseksi). Se ei vaikuta olevan vastakohtana taloudelliselle järjeistämislle. Omavastuu ja solidaarinen tuki ovat paremmin tasapainossa muuttuneessa skandinaavisessa kansankodissa kuin esimerkiksi Saksassa tai Ranskassa. Mutta kuitenkin vaikuttaa siltä, että eurooppalaisen sosiaali- ja hyvinvointivaltion asianajajat ovat entistä selvemmin puolustuskannalla ja marginalisoitumassa. Vielä pahempaa on se, ettei ainoastaan hyvinvointivaltio näytä tulleen vastenmieliseksi vaan myös itse sosiaalipolitiikka. Odotukset sosiaalipolitiikan kyvystä ratkaista tehokkaalla ja vaikuttavalla tavalla yhteiskunnan sosiaaliset ongelmat ovat vähentyneet dramaattisesti. Suuntaa voidaan selkiyttää kahden ”New-public-management” -tutkimuksen avulla.

Sosiaalivaltion rooli uuden julkisjohtamisen malleissa (NPM)

Ensisilmäyksellä näyttää siltä, kuin julkista sektoria tulisi entistä enemmän leimaamaan taloudellinen ajattelu ja johtamistieto. Terveystenhoito on hyvä esimerkki siitä, kuinka nopeasti kehitys voi kulkea. DRG-järjestelmä, joka rakentuu kiinteille tiettyihin diagnooseihin sidotuille hinnoille, on kymmenessä vuodessa tullut Australiasta Amerikkaan ja Saksaan. Erilaisista rahoitusjärjestelmistä ja myös valtion roolista johtuvat suuret erot eivät muuta sitä tosiasiaa, että tietyt johtamistavat tulevat määrääviksi asianomaisista tai oikeammin sanottuna asianomaisista poliittisista perusvalinnoista huolimatta.

Vaikutukset näkyvät selvästi myös niissä odotuksissa, joita kohdistetaan valtion rooliin ja tehtäviin. Valtion tehtävänä ei enää ole ensisijaisesti taata sosiaalista oikeudenmukaisuutta ja tasausta vaan vahvistaa omavastuuta ja jopa yksityisyrittäjien sekä kansalaisten panosta. Aikaisemmassa sosiaalidemokratiasessa hallituksessa erityisesti liittokansleri Gerhard Schöder vaati, että valtion tulisi vapautua sosialistisen hyväntekijän ajatuksesta, mikä vaatii täysvakuusmentaliteettiä, ja että olisi siirryttävä kannustajan rooliin. Seuraavassa esitetävän koosteen mukaan valtion tehtävänä olisi taata ainoastaan se, että yhteiskunnassa muut ottavat vastuun erityisistä sosiaalisista ongelmista.

Jos pyrimme kuvaamaan muutosten päävirtauksia, niin seuraavat asiat ovat muuttaneet ainakin Saksassa diakonian roolia:

- Enää ei ole (juuri lainkaan) sellaista aluetta, jota ei voida tai tule asettaa taloudelliseen tarkasteluun. Myös hyvinvointijärjestöille¹ on taloudellinen mielekkäisyys lyhyellä aikavälillä legitimaation perusta.
- Taloudellinen ajattelu kehittyy parhaiten markkinoilla ja eri osallistujien välisen kilpailun kautta. Siten melkein kaikki etuoikeudet, joista hyvinvointijärjestöt kuten *Diakonia* tai *Caritas* ovat voineet aikaisemmin nauttia, on lopetettu tai tullaan lopettamaan.
- Tämän kehityskulun seurauksena sosiaalipolitiikan vaikutus entisestään vähenee ja sen tehtäväksi jää lopulta toimia välittäjänä yhteiskunnan taloudellisten resurssien, avun tarvitsijan (sairas, vammaisen jne.) odotusten ja sopivimman palvelujen tuottajan välillä.
- Koko yhteiskunnan asennoituminen muuttuu syvästi. Käsitys, jonka mukaan jokaisella, jolla on tarve apuun, tulisi olla samanlainen mahdollisuus samoihin sosiaali- tai terveyspalveluihin, koskee jatkossa vain yhtä kolmasosaa kansalaisista.

¹ hyvinvointijärjestö = vapaaehtoisjärjestö, avustusjärjestö, sosiaali- ja terveysjärjestö

On tosin vaikea arvioida, millaiseksi tulevaisuus muuttuu. Mahdollisesti tulemme kokemaan ”sosiaalisen renessanssin”, jota ruokkii globalisaation ja taloudellisen monokulttuurin vastustus. Beck itse laskee tiedostavan kuluttajan ja maailmanlaajuisten säännösten varaan. Mahdollisesti kehitys kulkee siihen suuntaa, että kansalaisyhteiskunta muuttuu ihanteesta entistä vahvemmaksi todellisuudeksi, joka tuo mukanaan kokonaan uusia sosiaalisen vastuunoton muotoja. Mutta tällä hetkellä vaikuttaa siltä, että ajatusmalli jota Saksassa kutsutaan sosiaalialan taloudellistamiseksi (ekonomisering av det sociala), etenee katkeamattomassa voittokulussa eurooppalaisessa yhteisössä. Jos kehitys jatkuu edelleen samaan suuntaan, ei ole vaikeaa ennustaa kehitystä:

- Sosiaali- ja terveyspalvelujen markkinat jakaantuvat riskien mukaan hyviin ja huonoihin. Yksityiset yritykset kilpailevat entistä useammalla alueella. Jo nyt on kilpailu vanhusten huollossa ja terveyssektorilla yleistä. Sama kehitys uhkaa myös vammais- ja nuorisohuollon palveluja.
- Paine hintoihin ja laatuun (tässä järjestyksessä) tulee kasvamaan. Yrityksillä, joilla on korkeat henkilöstökulut kuten *Diakonia* ja *Caritas*, on erityisen suuria ongelmia selvittää markkinoilla.
- Muut, erityisesti yksityiset yritykset, tulevat ottamaan entistä enemmän hoitaakseen kunnallisia palveluja. Syynä tähän ovat puuttuva pääoma ja strategia.
- Suunta suuriin yksiköihin ei tule osoittautumaan vain tilapäiseksi ilmiöksi vaan se johtaa yhä useampiin fuusioihin myös diakonisissa yrityksissä.
- Eurooppalainen kehitys johtaa kilpailuun yksittäisten maiden rajojen yli ja siten fuusioihin eurooppalaisella tasolla.

3 Kirkon ja diakonian rooli

Anette Leisin tutkimus *Den kyrkliga diakonins roll inom ramen för två välfärds-system* (Kirkollisen diakonian rooli kahdessa hyvinvointisysteemissä, Uppsala 2004) osoittaa, että diakonian roolin määrittelyssä on olemassa syvälempiä yhtäläisyyksiä riippumatta suurista eroista poliittisissa toimintaedellytyksissä. Kaksi tutkittua diakoniayritystä, toinen Saksassa ja toinen Ruotsissa, pitävät molemmat itseään kriittisenä äänenä yhteiskunnassa ja pyrkivät pitämään arvokeskustelua yllä. Samalla molemmat organisaatiot yrittävät olla ja pysyä luotettavina ja jatkuvina palvelujen tuottajina tietyillä alueilla (terveysala ja vanhustenhuolto jne.). Myös yhteistyön puuttuminen diakonisten yritysten ja seurakuntien välillä vaikuttaa samankaltaiselta molemmissa maissa. Anette Leis esitte-

lee yhtäläisyyksiä erilaisista, oikeastaan yllätyksellisesti, reunaehdoista huolimatta. Ne tuottavat diakoniale yhteiset roolimääritelmät. Tulos on vähemmän yllättävä, jos huomioidaan se, että molemmat tutkitut organisaatiot ovat yrityksiä. Yrityksen rakenteet leimaavat ja selittävät määrävällä tavalla palvelujen tuottamisen luonteen.

Yritysten analysoiminen selittää diakonian todellista ja tulevaa roolia yhteiskunnassa. Tässä joitakin esimerkkejä:

- Diakonian vahvuus on niin kutsutuissa henkilökohtaisissa palveluissa. Henkilökohtaiset palvelut kehittyvät erityisesti tunneherkissä inhimillisissä perustilanteissa, joilla on ratkaiseva merkitys ihmiselle (sairaus, kuolema, köyhyys, vanhuus, sosiaalinen tai psyykinen hätä, kriisit jne.). Siksi ei ole ihme, että diakonian toimialue on ensisijaisesti niin kutsuttujen ”eettisten tuotteiden tuottamisessa”.
- Yrityksen määrittelyyn kuuluu se, että yrityksen ponnistelut kohdistuvat markkinoilla elossa pysymiseen. Jatkuvuus voidaan siten yhtä hyvin selittää taloudellisesti kuin systeemiteoreettisesti.
- Yrityksen pitkäaikainen menestys riippuu muun muassa diversifikaatiosta, toisin sanoen: yritys rakennetaan useista eri toiminnoista. Niin sanottuja monialayrityksien edellytys on myös yritystä ympäröivä todellisuus.
- Voimavaravarmuus on jokaisen yrityksen olennainen perusta. Valtiollisen jaon kehityksessä tulee vaatimus paremmista resursseista ottamaan saman aseman kuin ostojen yhteydessä. Kriittisten äänien kaksijakoisuus parempien tuotantoedellytysten puolesta osoittautuu voimakkaimmaksi.

Ongelmitta voisin jatkaa ilmiöiden listaa, joka osittain tai täysin voidaan selittää niiden rakenteiden avulla, jotka kehittyvät automaattisesti silloin, kun valitaan diakonisten palvelujen tuotannon organisatoriseksi muodoksi yritys.

Ei kuitenkaan ole sanottu, että yritys on ylivoimainen diakonian muoto. On kuitenkin päätettävä, halutaanko diakonian olevan yritystoimintaa. Jos yritystä ei oteta huomioon todellisena vaihtoehtona, niin mitä mahdollisuuksia diakonisella toiminnalla on. Jos teemme listaa vaihtoehtoja, joita ei tule ymmärtää toisiaan poissulkevinä, voidaan esittää seuraavaa:

- Diakonialla on jossain määrin mahdollisuus rakentaa toiminta kokonaan omin resurssein ilman valtiollisia säännöstelyjä ja taloudellista tukea. Säännönmukaisesti omat varat tulevat niistä voitoista, joita on tehty muiden tuottavien toimintojen avulla tai kirkollisten jäsenmaksujen ja verojen kautta. Molemmat mahdollisuudet tulevat koko ajan entistä epätodennäköisemmiksi, joten tuloksena olisi kutistumisstrategia.

- Kutistumisstrategia liitetään saksalaisessa keskustelussa joskus köyhyyspainotteiseen toimintaan suuntautumisena. Tämän käsityksen mukaan on diakonian tärkein tehtävä ”nähdä ne, joita kukaan ei näe, kulkea siellä, missä kukaan ei kulje ja tehdä sitä, mitä kukaan ei tee”. Kaiken sen, jonka myös joku muu organisaatio voi ottaa tehtäväkseen, voi diakonia jättää tekemättä. Osallistuminen esimerkiksi sairaanhoidon palveluihin voidaan lopettaa.
- Laajempi mahdollisuus on panostaminen kansalaisyhteiskuntaan. Erityisesti seurakuntien kautta diakonia edustaa lähiyhteisöä sosiaalisille ongelmille, jotka voidaan kohdata vapaaehtoistyöllä. Ottaen huomioon Saksan tilanteen ei tätä mahdollisuutta tulisi yliarvioida. Seurakuntien diakoniasta on entistä enemmän tullut tilapäistä osallistumista ilman rakenteellista pohjaa tai kulttuurista perinnettä. Lisäongelmana on, että seurakuntien tilaisuudet perustuvat yleensä perinteisellä tavalla vapaaehtoisten osallistumiseen.

Vaikka löytyisikin useita vaihtoehtoja, niin voidaan kuitenkin todeta, että kutistumisstrategia ei merkitsisi parannusta diakonian merkitykselle noin puolen miljoonan työntekijän työnantajana, eikä se merkitsisi parannusta sosiaalivaltiolle, joka siten menettäisi luotettavan ja poliittisesti tietoisin yhteistyökumppanin. Kaikkein vähiten suotava on vaihtoehto, jossa sotkeudutaan kansalaisyhteiskunnan kehitykseen (Saksassa diakonian vapaaehtoisia on puoli miljoonaa), koska se heikentäisi koko kansalaisyhteiskunnan kehitystä kutistumisstrategialla. Tästä johtuen olen toisaalla kirjoittanut: Diakonian tulevaisuus tai oikeammin sanottuna diakonian tulevaisuus Saksassa perustuu diakonisiin yrityksiin. Loppuosassa artikkeliani pyrin selvittämään arvioimiani seurauksia.

4 Diakonian tulevaisuus (Saksassa)

Jaan käsityksen, jonka mukaan sosiaalipolitiikan rooli tulee vähenemään Saksassa ja todennäköisesti koko Euroopassa. Kilpailu tulee entistä yleisemmäksi kaikilla palvelujen tuotantoalueilla ja se vaatii tehokkaita toimintarakenteita.

Tuottavuus ei ole välttämättä kiinni koosta tai monialaisuudesta (diversifikaatiosta). Erityisesti pienet yritykset, joilla on korkea innovatiivisuusaste voivat olla monesta näkökulmasta ylivoimaisia. Johtamisopeissa tulee entistä selvemmin vahvistumaan käsitys siitä, että ”economy of scale”, economy of scope” ja economy of time” eivät enää ole onnistuneiden strategioiden eri tyyppisiä vaan yhteen nivottavia osastrategioita. Siitä huolimatta yleensä suuremmat yksiköt ja tietty monialaisuus (diversifikaatio) merkitsevät parempia mahdollisuuksia vahvan markkina-aseman saavuttamiseksi. Siksi uskon, että suuremmilla eurooppalaisilla sosiaali- ja terveysalan yrityksillä tulee tulevaisuudessa olemaan en-

tistä merkittävämpi rooli.

Voidakseen säilyttää toimintansa vaikuttavuus ihmisten parhaaksi, ei diakonia saa ainoastaan pitää asemiaan vaan sen tulee yrittää kasvaa. Kasvun strategia merkitsee samalla sitä, että rahoitusajattelussa täytyy tapahtua perustavaa laatua oleva muutos.

Kasvavan kilpailun ja markkinapaineen kautta tulemme kokemaan professionaalisuuden heikkenemistä (deprofessionalisering) monissa toiminnoissa. Kehitystä ei voi kohdata ainoastaan palkkoja alentamalla vaan myös uudella henkilökuntarakenteella ja uusilla työntekijöiden rekrytointimalleilla.

Yhteys kirkkoon ei ole tässä yhteydessä vain teologinen ajatus, vaan sillä on myös strateginen ulottuvuus. Seurakuntien kanssa tehtävän yhteistyön kautta diakonialla on selvä markkinaetu sen hajautetun ja asiakasläheisen rakenteensa tähden. Sitä paitsi kirkko takaa toimintamuotojen vapauden ja jopa kansallisia veroetuja voidaan suojella eurooppalaisenkin lainsäädännön puitteissa.

Hannah Arend on kerran sanonut: ”on ainoastaan yksi tie, miten seurustella tulevaisuuden avoimuuden kanssa: antaa lupauksia ja pitäytyä niissä”. Diakonia on lupaus tehdä kaikki ihmisten parhaaksi Jumalan tähden. Jumala auttaakoon meitä täyttämään tämä lupaus myös muuttuneina aikoina.

Ruotsinkielisestä käsikirjoituksesta kääntänyt: Raili Gothóni

Kritiikkiä ja kysymyksiä voi esittää ottamalla yhteyttä:

haas@diakonische-akademie.de

Ekumeeninen diakonaattikeskustelu etenee

Matti Repo

I Diakonaatti – kirkkojen yhteinen haaste

I.1 Virka ja virat

Kansainvälistä ja ekumeenista keskustelua diakonian virasta käydään parhailaan vilkkaasti. Tässä artikkelissa esittelen ja analysoin eräitä sen viimeaikaisia vaiheita. Vaikka lähtökohtana on suomalainen tilanne, keskityn kahteen oman keskustelumme kannalta merkittävään yhteisöön, nimittäin Luterilaiseen maailmanliittoon sekä Porvoon kirkkoihin. Niiden jälkeen käsittelen lyhyesti katolisen kirkon diakonaattiuudistusta ja tuoreinta suomalaista asiakirjaa. Keskustelua käydään hieman eri näkökulmista eri kirkoissa, mutta yhteistä sille on kysymys diakonian viran asemasta ja tehtävistä sekä virkaan vihkimisen merkityksestä.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkohallituksella on käsiteltävänä kirkolliskokouksen sille marraskuussa 2003 antama esitys, joka perustui virkarakennekomitean mietintöön *Palvelijoiksi vihityt*. Kirkkohallituksen 28.9.2004 asettama virkarakenneyöryhmä jatkaa työskentelyä 31.5.2006 asti. Suomalaiselle keskustelulle on ollut ominaista ehdotus diakonaatista virkojen yhteisnimikkeenä, joka kattaisi diakonian ohella kasvatuksen ja musiikin tehtävät. Yhteen kokoamisen ja vihkimisen ajatus on keskustelun eri vaiheissa nostanut epäilyksiä, jotka ovat kohdistuneet mm. virkojen erityislaatuun ja ammatillisen identiteetin hämärtymiseen. Asian jatkokäsittelyssä on kuitenkin ollut nähtävissä, että suurimmat ongelmat eivät koske diakonaattiin koottavien virkojen keskinäisiä suhteita vaan virkateologisia peruskysymyksiä. Ennen käytännön ratkaisuja on kirkkohallituksen työryhmän edelleen ollut selvitettävä mm. kolmisäikeisen viran suhdetta tunnustuskirjoissa ilmaistuun sanan ja sakramenttien virkaan sekä virkaan vihkimisen (ordinaation) merkitystä.

I.2 Vihkimys on ekumeeninen avainkysymys

Vaikka suomalainen keskustelu sisältää omana ulottuvuutenaan kysymyksen virkojen kokoamisesta, se on lähtökohdiltaan ja perusteluiltaan yhteydessä kansainväliseen ja ekumeeniseen virkateologiseen kehitykseen. Luterilaisten kirkkojen erityiskysymyksenä on ollut, pidetäänkö Augsburgin tunnustuksen (art. V) mainitsemaa evankeliumin julistamisen ja sakramenttien toimittamisen virkaa

yksin pappisvirkana vai sisältyvätkö siihen teologisesti myös piispan ja diakonin virat. Tästä kysymyksestä käsin on pohdittu myös diakonian virkaan vihkimisen merkitystä. Yhtäältä se on tulkittu siunaustoimitukseksi, jossa kirkko lähettää joitain jäseniään tiettyihin kaikille kastetuille kuuluviin yhteisiin tehtäviin, toisaalta se on tulkittu ordinaatioksi, jossa vihittävä tulee osalliseksi siitä kirkon virasta, jonka Jumala on erityisesti asettanut. Edellistä näkemystä tukee se, että Suomen ev.-lut. kirkossa diakonian virkaan vihkimistä ei pidetä diakonin tai diakonissan seurakuntaviran saamisen edellytyksenä (vaatimus poistui Kirkkolain uudistuksessa 1993), jälkimmäistä puolestaan se, että vuonna 2003 hyväksytyt Kirkollisten toimitusten kirjan mukaan diakonian virkaan vihittäväälle puetaan viran merkinä stola.

Vihkimisen teologinen merkitys ei nykytilanteessa tule virkamiesoikeudellisesti tunnustetuksi. Koska vihkimistä varten ei edellytetä minkään konkreettisen yhteisön – seurakunnan, järjestön tms. – antamaa vokaatiota, on kyseenalaista, voiko meikäläistä vihkimystä pitää ordinaationa täydessä mielessä. Tämän voi nähdä vaikuttavan haitallisesti kirkollisen virkaidentiteetin kehittymiseen professionaalisen identiteetin ohella. Diakonia voidaan tällöin hahmottaa pikemminkin pätevänä ammattina kuin hengellisenä virkana (vrt. Repo 2003). Vastikään ilmestyneen pohjoismaisen tutkimuksen mukaan Ruotsin ja Islannin kirkot ordinoivat diakonejaan, mutta Suomen, Norjan ja Tanskan käytännöissä on piirteitä, jotka kyseenalaistavat vihkimisen luonteen ordinaationa (Olsen 2006). Suomen osalta tutkija tosin perustaa näkemyksensä vanhaan kirkkokäsikirjaan, jossa vihkimisen epikleettinen elementti oli nykyistä huomattavasti heikompi, samoin kuin vokaatio-osassa mainittiin vain nimet eikä vihittävien tehtäviä, mutta edelleen meikäläisen käytännön ongelmana on vihkimykseen edellytettävän ulkoisen vokaation puuttuminen.

1.3 Diakonian viran kristologinen ja kirkko-opillinen perustelu

Diakonian virkaan vihkimyksen merkitystä tulee lähestyä siitä kysymyksestä käsin, missä suhteessa diakonian nähdään olevan sanan julistukseen ja sakramenttien jakamiseen. Tämä puolestaan ohjaa väistämättä syventymään siihen, mitä varten kirkko ja kirkon virka ylipäätään ovat olemassa. Kirkon liturginen elämä ja lähimmäisen palvelu kuuluvat yhteen. Ehtoollisen sakramentissa uskon hengellinen salaisuus on Kristuksen itsensä antava rakkaus. Viime kädessä diakonaatin kehittämisessä onkin kysymys virkateologian kristologisista ja ekklesiologisista perusteluista, kuten tähänastinen ekumeeninen keskustelu on osoittanut. Kirkko Kristuksen ruumiina on hänen työnsä välikappale, ja dia-

konია edustaa sitä, miten Kristus itse on omassa persoonassaan toiminut.

Virasta ja kirkosta on käyty teologista keskustelua halki viime vuosisadan Faith and Order -komission kokouksissa aina Lausannesta (1927) mm. Louvainin (1971) kautta Limaan (1982). Viimeksi mainitussa kokouksessa hyväksyttiin asiakirja *Kaste, ehtoollinen ja virka* (BEM), joka on merkittävästi vaikuttanut *Porvoon yhteinen julkilausuman* syntyyn (1992). Tärkeitä virikkeitä koko keskustelulle on antanut myös *Lumen Gentium*, Vatikaanin toisen konsiilin dogmaattinen konstituutio kirkosta (1964). Kehitykselle on ollut tunnusomaista yhä selvempi viran ja kirkon liittyminen toisiinsa nimenomaan kristologisesti: Kristus on kirkon lähettäessään asettanut myös viran, ja kirkko virkoineen edustaa Kristusta maailmassa (ks. Teinonen 1973, Brodd 1999, Ahonen 2001, *Palvelijoiksi vihityt* 115-116).

Koko Jumalan kansa on Kristuksen lähettämä, ja virka kokonaisuudessaan kuuluu sen yhteyteen. Virka palvelee ”yhteistä pappeutta” ja sen varustamista koko kirkon tehtävässä, jota kuvataan kolmella kreikan termillä *leitourgia*, *martyria* ja *diakonia*. Näiden kolmen funktion on ekumeenisissa keskusteluissa nähty myös avaavan mahdollisuuksia ymmärtää kirkon viran kolmisäikeisyys entistä vahvemmin kristologisessa kontekstissa ja liittymisenä Kristuksen omaan virkaan. Myös ordinaatio ja siihen liittyvä Pyhän Hengen lahjan rukoileminen vihittävän osaksi (epikleesi) on noussut entistä keskeisemmäksi teemaksi. Sen merkitys nähtiin vahvemmin myös Suomessa päätettäessä uuden kirkkokäsikirjan vihkikaavoista, jotka noudattavat samaa perusrakennetta niin piispan, papin kuin diakonin osalta. Myös suomalaisessa keskustelussa on virkateologia entistä selvemmin jäsentynyt kahden pääperiaatteen, nimittäin ykseyden ja kolmisäikeisyyden mukaan: kirkon virka (*ministerium ecclesiasticum*) on yksi, sen perustana on Kristus, ja se on mahdollista jäsentää kolmi- tai useampisäikeisenä, koska kirkolla voidaan nähdä olevan kolme funktiota, jotka puolestaan viittaavat Jumalan kolmiyhteyteen.

Viran ykseys ja kolmisäikeisyys ovat osa vanhakirkollista traditiota, samoin kuin se, että viralla kokonaisuudessaan on yhteys ehtoollisen sakramenttiin. Kirkon ykseys, sakramenttien ykseys ja viran ykseys liittyvät toisiinsa. Sen ilmaisee esimerkiksi Antiokian piispa Ignatios kirjeessään Filadelfialaisille (n. v. 110): ”Pyrkikää siihen, että teillä olisi käytössä yksi ainoa ehtoollinen. Onhan Herramme Jeesuksen Kristuksen ruumis yksi ainoa, samoin malja yksi ainoa yhdistymiseksi hänen vereensä, ja alttari on yksi ainoa samoin kuin piispa on yksi, yhdessä presbyterien ja diakonien, palvelustoverideni kanssa.” (Ign. Fil. 4)

Viran kolmisäikeisyys on ekumeenisessa työskentelyssä nostettu esiin väli-

neenä tavoitella kirkkojen lähempää keskinäistä yhteyttä sekä sitä, miten ne parhaiten yhdessä antavat todistuksen Kristuksesta. *Kaste, ehtoollinen ja virka* -asiakirja lausui tämän tavalla, jonka myös Porvoon julkilausuma omaksui: ”Toisella ja kolmannella vuosisadalla piispan, presbyteerin ja diakonin virka vakiintui kaikkialla kirkon viran kolmijakoiseksi malliksi. [...] Piispan, presbyteerin ja diakonin kolmijakoinen virka voi nykyisin palvella sekä etsimämme ykseyden ilmaisijana että keinona sen saavuttamiseksi” (BEM, III 19, 22; vrt. Porvoo 32 j).

Seuraavassa tarkastelen Luterilaisen maailmanliiton ja Porvoon kirkkoyhteisön piirissä viime aikoina käytyä diakonaattikeskustelua.

2 Luterilainen maailmanliitto kannustaa jäsenkirkkojaan

2.1 Diakonian viran tutkimusprojekti

Luterilaisen maailmanliiton teologian ja tutkimuksen yksikkö käynnisti diakonian virkaa (*diaconal ministry*) koskevan tutkimusprojektin vuonna 2004. Hankkeen tarkoitus on kartoittaa maailmanliiton eri jäsenkirkkojen tämänhetkisiä ratkaisuja diakonian viran järjestämiseksi. Sen tehtävänä ei ole pyrkiä luomaan yhtenäistä tai pysyvää mallia kaikkien kirkkojen omaksuttavaksi, vaan koota tietoa ja kokemuksia eri tavoista ratkaista kaikkia kirkkoja kohtaava haaste diakonisen vastuun organisoimisesta osana kirkon järjestäytyntä rakennetta. Tarkoitus on, että näin hahmoteltaisiin se teologinen ”tila”, johon diakonian virka sijoittuu raamatullisen perustan, luterilaisen tradition sekä nykyisten haasteiden valossa.

Projektin alusta lähtien on painotettu, että sen aiheena eivät ole diakonia, diakonian perusteet eivätkä sen muodot eri kirkoissa. Tässä mielessä on pyritty lähtemään liikkeelle jo käydyistä keskustelusta. Projekti on tukeutunut LML:n syksyllä 2002 Johannesburgissa järjestämään konsultaatioon *Prophetic Diaconia: For the Healing of the World*. Projektiin tehtävä on muotoiltu siten, että se palvelee virkateologisten kysymysten käsittelyä eri kirkoissa. Sen taustalla voidaan nähdä myös syksyllä 2002 Maltalla valmistunut piispan virkaa koskeva raportti *Episcopal Ministry within the Apostolicity of the Church: A Lutheran Statement*. Kyseinen asiakirja kokoaa ekumeenisten asiakirjojen satoa ja näyttää tietä kaitsennan viran (*episkopé*) yhteistä ymmärtämistä kohti. Luterilaisten kirkkojen maailmanlaajuinen kirjavuus kaitsennan viran suhteen lienee yhtä suurta kuin diakonaatin suhteen.

Tutkimushankkeen alkuvaiheessa jäsenkirkoilta pyydettiin lyhyitä vastauksia muutamaasi kysymykseen, jotka koskivat diakonian virkaa. Vaikka kaikissa luterilaisissa kirkoissa ei ole sellaista, niillä on kuitenkin kutsumus todistaa sanoin

ja teoin. Monissa kirkoissa on sitä varten virka, johon koulutetaan ja johon erityisellä tavalla valtuutetaan tai lähetetään. Pidetäänkö tätä vihkimisenä, siunaamisena vai asettamisena, vaihtelee eri kirkoissa. Myös niissä kirkoissa, joissa käytäntönä on vihkiminen, on eri tapoja ymmärtää, pidetäänkö vihkimistä ordinaationa kirkon hengelliseen virkaan (*ministerium ecclesiasticum*) vai siunaamistoimituksena kristillisen palvelun tehtäviin.

2.2 Neuvottelu Brasiliassa

Projektin toisessa vaiheessa jäsenkirkoista kutsuttiin eri alueilta monipuolinen edustus konsultaatioon, joka järjestettiin Brasilian São Leopoldossa 2.-7.12.2005. Kokouksessa kuultiin kunkin edustajan katsaus oman kirkon tilanteeseen. Katsaus oli kussakin tapauksessa jäsennetty kysymysten avulla, jotka keskittyivät nykyisen diakonian viran taustaan ja kehityssuuntiin. Kokouksessa kuultiin myös neljä perusteellisempaa esitystä Norjasta, USA:sta, Intiasta ja Brasiliasta. Keskustelujen pohjalta laadittiin julkilausuma *The Diaconal Ministry in the Lutheran Churches* (katso toisaalla tässä numerossa). Kolmannessa vaiheessa konsultaation tulosta on tarkoitus arvioida LML:n piirissä sekä panna julkilausuma ja pääesitelmät.

Pohjoismaiden kirkoista olivat kokouksessa edustettuina Ruotsi, Norja ja Suomi. Kävi ilmi, että Pohjoismaissa ollaan diakonian viran kysymyksissä edellä muuta luterilaisten kirkkojen perhettä, mitä tulee koulutukseen, virkojen määrään seurakunnissa sekä viran jäsentämiseen vihityn viran piiriin. Toisaalta kävi myös ilmi, että näidenkin kirkkojen ratkaisuissa on eroja ja edelleen selvennystä vaativia ongelmia. Niitä kuitenkin yhdistää liike kohti kolmisäikeistä virkakäsitystä, jossa piispan, papin ja diakonian virkoja pidetään vihityn viran piiriin kuuluvana eli ordinoituna virkana siten, että diakonian viralla on kahdesta muusta erottuva identiteetti ja oma asema kirkon tehtävän kokonaisuudessa. Muissa suurissa LML:n jäsenkirkoissa se on joko diakonialaitosten virka (Saksan maakirkot) tai vastikään organisoitu harvinaisuus (Yhdysvaltain evankelis-luterilainen kirkko). Monissa kirkoissa sitä käytetään ratkaisuna pappispulaan tai se puuttuu kokonaan. Usein diakonian viralla on enemmän evankelioimiseen ja kasvatukseen liittyviä tehtäviä kuin mitä pohjoismaisessa diakoniakeskustelussa on totuttu kuulemaan. Kuitenkin kaikkien kirkkojen kontekstissa se nähdään elimelliseksi osaksi kirkon koko missiota.

Brasilian konsultaatio nosti esiin kysymyksen viran ykseydestä ja mahdollisesta jakautumisesta. Tässä yhteydessä on syytä kuvaila lähemmin kehitystä eri kirkoissa.

2.3 Diakonaatin kehitys eräissä luterilaisissa kirkoissa

2.3.1 Ruotsi

Ruotsin kirkossa alettiin 1990-luvulle tultaessa nähdä diakonian viran olevan yksi säie kolmisäikeisessä virassa. Piispainkokous julkaisi v. 1990 kirjeen *Biskop, präst och diakon i Svenska kyrkan*. Sen sisältö implementoitiin kymmenessä vuodessa, mutta eräin osin keskustelu on jatkunut edelleen. Vuonna 1997 voimaan tulleen kirkkokäsikirjan ja 1999 voimaan tulleen kirkkojärjestyksen mukaan kirkolla on yksi vihkimysvirka, jossa on kolme erillistä tehtävää (*en vinningstjänst med tre uppdrag*). Käsitteenmuodostuksessa haluttiin välttää hankalaa käsitettä *ämbete*. Asian valmistelussa tähdennettiin aikoinaan, että virka on yksi ja kolmisäikeinen, ei kolmiosainen. Tarkoitus oli korostaa viran ykseyttä ja eheää kokonaisuutta, josta käsin yksittäiset virat saavat perustelunsa. Lähtökohtana olivat kokonaisuudesta jaettavat tehtävät, eivät erillisten virkojen mahdolliset oikeudet.

Ruotsin ratkaisussa on pyritty välttämään teologista hierarkiaa virkojen välillä. Vihkimykset eivät ole toinen toistaan ”täydellisempiä” siinä mielessä, että yksi vihkimys sisältäisi toisen. Kaikkien diakonien tulee olla vihittyjä: jos papista tulee diakoni, hänetkin pappisvihkimyksestään huolimatta tulee vihkiä diakoniksi. Uusissa vihkikaavoissa näkyy, että diakonian virka tunnustetaan osaksi ordinoitua virkaa. Esimerkiksi pappisvihkimyksen yhteydessä kysyttiin aiemmin, luopaako pappi pitää huolta diakoniasta, mutta nyt tämä kysymys on siirretty diakonin vihkimykseen. Muutos ilmentää, että diakonian sinänsä on luterilaisen perinteen mukaisesti nähty kuuluvan pappisviran vastuualueeseen, mutta että sitä varten nähdään nyt selvemmin tarpeelliseksi vihkiä erityisiä viranhaltijoita.

2.3.2 Norja

Norjan kirkolliskokous teki syksyllä 2004 ratkaisun, jonka mukaan diakonian virka voidaan teologisesti jäsentää osaksi ordinoitua virkaa. Tämä on merkittävä päätös, jota on edeltänyt ajattelutavan muutos. Sitä pohjusti kirkolliskokouksen kolme vuotta aiemmin tekemä päätös käynnistää selvitysprosessi diakonaatin uudelleen ymmärtämiseksi sen suhteessa pappisvirkaan ja piispan virkaan. Vuoden 2001 päätöksen taustalla oli komiteamietintö *Embetet i Den norske kirke*, jonka mukaan diakonian virka on maallikkovirka eikä sen vihkimystä tule pitää ordinaationa, joka koskee vain pappisvirkaa. Silloinen piispainkokous ei halunnut suoranaisesti ottaa kantaa siihen, mitkä virat voivat kuulua Augustanan viidennen artiklan mainitseman *ministerium ecclesiasticum*:in piiriin, vaan halusi jatkotyössä painottaa niiden kaikkien suhdetta yhteiseen papputeen. Mietin-

nön virkateologista näkemystä kritisoivat kuitenkin mm. teologiset tiedekunnat vähäisestä ekumeenisen kehityksen huomioonottamisesta, kuten ”minimalistisesta Porvoon sopimuksen tulkinnasta” ja ”johdonmukaisesta kolmisäikeisen virkakäsityksen vastustamisesta” (Stavangerin korkeakoulu). Uusi mietintö *Diakonal tjeneste i Den norske kirke* otti enemmän huomioon ekumeenisen tilanteen (mm. Porvoon julistus) sekä esim. Ruotsissa ja Suomessa tapahtuneen kehityksen. Myös piispainkokous muutti kantaansa ja katsoi, että diakonian virka voidaan nähdä olevan osa sitä ordinoitua virkaa, jonka Jumala on kirkolle asettanut.

Norjan päätöksen mukaan kirkolla voidaan nähdä olevan yksi vihitty virka, jossa on useampia ulottuvuuksia (*ei ordinert teneste med fleire dimensjonar*). Ruotsin tavoin Norjassa pyritään eroon käsitteestä *embete*, joka korvataan ekumeenisesta kielenkäytöstä tutulla *den ordinerte tenesta* (vrt. Porvoo: *ordained ministry*). Toisaalta on myös haluttu välttää puhumasta kolmisäikeisyydestä tai ylipäätään rajoittamasta viran ulottuvuuksia nimenomaan kolmeen. Kirkolliskokous halusikin, että uuden virkakäsityksen seuraukset kanttorien ja katekeettojen kannalta selvitetään ja että näitä virkoja vahvistetaan välttämättöminä tehtävinä. Nykyisessä käsikirjassa on kaavat diakonien, kanttorien ja katekeettojen vihkimiselle (*vigsling*). Diakonian viran kannalta päätös merkitsee, että siihen vihkimistä tulee jatkossa selvittää nimenomaan ordinaationa.

2.3.3 Brasilia

Ruotsista ja Norjasta poikkeavan ratkaisun on tehnyt Luterilaisen maailmanliiton konsultaatiota isännöinyt ”Luterilaisen tunnustuksen evankelinen kirkko Brasiliassa” (*Igreja Evangélica de Confissão Luterana no Brasil*, IECLB). Kirkon lähtökohdat ovat monessa suhteessa erilaiset pohjoismaisiin kansankirkkoihin verrattuna. Se on ensinnäkin jäsenmäärältään vain alle puolen prosentin suuruinen maan väkiluvusta. Toiseksi sillä ei ole piispoja vaan presidentin virka. Kolmanneksi yhteiskunta, jonka osana se elää, on jyrkästi polarisoitunut, ja taloudellinen hyvinvointi on jakautunut epätasaisesti. Voimakkaat haasteet ovat kuitenkin ohjanneet IECLB:n muokkaamaan virkarakennettaan sen missiota tehokkaammin palvelevaksi. Kirkossa on hiljakkoin tehty uudistus, jossa diakonian virka on jäsennetty vihityn viran piiriin.

Vuonna 2002 tehdyn päätöksen lähtökohtana on, että se kirkon virka, josta Augsburgin tunnustuksen viides artikla puhuu Jumalan asettamana evankeliumin opettamisen ja sakramenttien jakamisen virkana, on pohjimmiltaan vain yksi. Virka, joka opettaa evankeliumia, sisältää myös diakonian viran. Siksi kir-

kon yksi virka voidaan jakaa neljään rinnakkaiseen tehtävään, jotka eivät ole keskenään hierarkkisessa järjestyksessä ja joihin jokaiseen kirkko vihkii julkisesti. Neljä tehtävää hoitavat viran pastoraalista, diakonista, katekeettista ja missionaarista ulottuvuutta. Koska jokaisella on myös periaatteessa samanlainen teologinen vastuu, vihkimyksestä käytetään nyt englannin kielellä sanaa *ordination* aiemman käsitteen *consecration* sijasta. Jokaisella on myös teologinen peruskoulutus (Bachelor-taso), joka painottuu esim. diakonisesti tai pedagogisesti. Yksi keskeinen seuraus ratkaisusta oli, että diakonilla on nyt vihkimykseensä perustuva oikeus toimittaa sakramentit ja johtaa ehtoollisjumalanpalvelus.

2.4 Brasilian kokouksen viesti kirkkoille

São Leopoldon kokoukseen osallistuneilla oli hyvin erilainen tausta. Heidän kirkkojensa historian ja rakenteiden erilaisuus sekä asema yhteiskunnassa poikkesi suuresti toisistaan. Lisäksi osanottajien teologinen kompetenssi vaihteli suuresti. Kaikki tämä vaikeutti yhteisen ja syvälle käyvän asiakirjan laadintaa. Kirkkojen sisäinen ja usein hyvin vaikeaksi osoittautunut keskustelu heijastui siihen, mitä konsultaatiossa saatettiin lausua. Osanottajat raportoivat omien kirkkojensa jännitteistä, joiden syyksi oli tunnistettu paikallisia valtataisteluja.

Tällaisessa tilanteessa helposti tapahtuu, että pitkäjänteisyyttä ja paneutumista vaativa teologinen työskentely uhkaa painua nopeammin esiin nostettavien sosiaalisten näkökulmien alle. Sellaisiin on yleensä kaikkien helppo yhtyä. Lisäksi kirkkoilla on kovin erilaisia odotuksia yhteistyöjärjestöltään ja sen piirissä laadituilta kannanotoilta. Brasilian konsultaatiossa tämä ilmeni siten, että Johannesburgin raportti nousi yllättävän tärkeäksi, kun taas virkateologisia asiakirjoja koskevia viittauksia oli vaikea nostaa esiin. Kokous olisi hyötynyt syvemmästä paneutumisesta *Episcopal Ministry* -asiakirjaan. Vielä enemmän se olisi saanut teologista syvyyttä LML:n ja Anglikaanisen kommuunion yhteisen komission (ALIC) v. 1995 julkaisemasta asiakirjasta *The Diaconate as Ecumenical Opportunity* (ns. *Hanover Report*). Koska konsultaatio oli vain yksi saareke ilman pidempää kokousten sarjaa, sen raporttikin liittyy vain ohuesti sitä edeltävään virkateologiseen työskentelyyn. Joidenkin osanottajien silmissä mainitut asiakirjat edustivat lisäksi sellaista virkakäsitystä, jota heidän oli vaikea kokea omakseen. Puhe kolmisäikeisyydestä herätti kielteisiä mielleyhtymiä hierarkiasta.

Erilaisuudesta huolimatta kokous tunnisti yhteisen tarpeen vahvistaa diakonian viran asemaa. Keskeiseksi viestiksi nousi diakonian viran ymmärtäminen

osaksi Jumalan asettamaa kirkon virkaa. Konsultaatiossa todettiin, että virka on sinänsä yksi, mutta eräät kirkot pitävät sitä kolmisäikeisenä ja liittävät diakonaatin siihen yhtenä säikeenä, kun taas eräät toiset katsovat diakonin olevan käytännössäänkin samassa virassa papin kanssa. Kummassakin tapauksessa katsotaan, että yksi *ministerium ecclesiasticum* aukeaa useampaan tehtävään.

Kun diakonian virka nähdään osana kirkon jumalallisesti asetettua virkaa, siihen vihkimistä koskevat kysymykset nousevat tärkeiksi. Brasilian kokouksen julkilausuma haastaa Luterilaisen maailmanliiton kirkkoja pohtimaan, miten ne siunaavat ja valtuuttavat jäseniään diakonian virkaan ja miten nämä toimitukset eroavat ordinaatiosta. Julkilausuma tähdentää, että ordinaatio ilmaisee kirkon uskovan diakonian olevan elimellinen osa kirkon missiota. Ordinaatiossa ilmenee, että diakonian virka on osa kirkon yhdestä virasta. Siinä kirkko tunnustaa viहितävän viran ja rukoilee hänelle Pyhän Hengen lahjaa.

3 Porvoon kirkkojen sitoumus diakonaatin kehittämiseen

3.1 Porvoon julistus ja ”diakonin virka”

Porvoon julistuksen allekirjoittajakirkot ovat tehneet kaksi sitoumusta, jotka koskevat diakonin virkaa. Ensinnäkin ne ovat sitoutuneet ”toivottamaan henkilön, joka on vihitty piispallisesti piispan, papin tai diakonin virkaan (*office of deacon*) jossakin meidän kirkoistamme, tervetulleeksi, kutsusta ja kaikkien niiden säädösten mukaan, jotka kunakin aikana ovat voimassa, palvelemaan vastaanottavan kirkon samassa virassa (*ministry*) ilman uudelleenvihkimistä”. Toiseksi ne ovat sitoutuneet ”pyrkimään yhteiseen näkemykseen diakonin virasta (*diaconal ministry*)” (§ 58 b v, vii). Ensin mainitun sitoumuksen viittaus kirkkojen ”voimassaoleviin säädöksiin” edellyttää eräiden ongelmien ratkaisemista ennen kuin käytännössä voidaan edetä virkojen vaihdettavuuteen. Ne eivät kuitenkaan ole luonteeltaan vain juridisia, sillä kyseiset säädökset ilmentävät kirkkojen näemyksiä diakonien tehtävistä, koulutuksesta ja vihkimyksen merkityksestä. Yksi osakysymys voi olla, merkitseekö meikäläinen erottelu diakonien ja diakonissojen välillä ekumeenisesti muuta kuin terminologista epäselvyyttä. Tässä artikkelissa käytän Porvoon julistuksen osalta suomennetun tekstin muotoa ”diakonin virka”, vaikka LML:n konsultaation yhteydessä käänsin käsitteen *diaconal ministry* ”diakonian viraksi”.

Vaikka Porvoon jälkimmäinen sitoumus näyttää ensi silmäyksellä velvoittavan vain teoreettiseen jatkotyöskentelyyn jo saavutetun virkojen vaihdettavuuden lisäksi, se tosiasiansa on kuitenkin ensimmäisen sitoumuksen täytäntöönpanon edellytys. Vaikka sopimus ”toivottaa tervetulleeksi” koskee piispallisesti vi-

hittyjä diakoneja (*episcopally ordained deacons*), anglikaanit ja luterilaiset ovat historiallisesti järjestäneet eri tavoin vihittyjen virkojen kokonaisuuden. Virkateologia on noudattanut eri traditiota. Tämä nostaa esiin kysymyksen, pitävätkö luterilaiset kirkot diakonin vihkimistään ordinaationa. Porvoon jälkimmäisen sitoumuksen mukaisesti kirkkojen tuleekin lähestyä kysymystä siitä, mitä diakonin virka (*ministry*) teologisesti on, jotta vihityn diakonin virkaa (*office*) koskevat käytännön ratkaisut voidaan sovittaa keskenään.

3.2 Neuvottelu Lontoossa

Lontoossa järjestettiin 25.–27.1.2006 konsultaatio, jonka tarkoituksena oli käynnistää Porvoon sitoumusten täyttämisen. Kokous oli lajissaan ensimmäinen: siinä kirkot itse aloittivat pyrkimisensä kohti yhteistä käsitystä diakonian virasta. Itse aiheesta on kuitenkin käyty jo pitkään luterilais-anglikaanista keskustelua. Vuodesta 1997 toiminut ja suunnitelmien mukaan tänä vuonna päätökseensä tuleva *Anglo-Nordic Diaconal Research Project* (ANDREP) on aikoinaan käynnistynyt tutkimus- ja koulutuslaitosten hankkeena Pohjoismaiden ekumeenisen neuvoston suojissa, eikä sen tarkoituksena ole suoranaisesti ollut vastata Porvoon julistuksen sitoumusten täyttämistä. Projekti on kuitenkin tuottanut kaksi merkittävää artikkelikokoelmaa, ja kolmannen on tarkoitus ilmestyä tänä vuonna (Borgegård, Hall & Fanuelsen 1999, 2001; projektin nykytilanteesta ks. Ahonen 2005).

Kokousta valmistellut työryhmä oli hahmottanut kummallekin osapuolelle kysymyksiä, joiden käsittely on tarpeellista pyrittäessä kohti yhteistä näkemystä. Osa kysymyksistä oli suhteessa ekumeeniseen ja kansainväliseen diakoniaa ja diakonian virkaa koskevaan keskusteluun, osa taas nousi selvemmin pohjoismaisesta tai brittiläisestä kontekstista. Vaikka kysymykset oli periaatteessa ryhmitelty osapuolten mukaan, eräät niistä koskivat suoraan myös toisen osapuolen avoimia ongelmia. Sellaisia olivat esim. anglikaaneille osoitetut kysymykset siitä, kuuluuko diakonaatti papin viran sisäpuolelle, tai miten diakonin virka suhteutuu anglikaanisiin lukijan tai maallikkosaarnaajan virkoihin, tai luterilaisille osoitetut kysymykset diakonian viran karitatiivisista ja liturgisista funktioista. Keskeinen yhteinen kysymys oli lopulta se, mitä virkojen vaihdettavuus edellyttää. Edellytyksiksi tunnistettiin yhteisymmärrys koulutuksessa, vihkimyksessä ja tehtävissä. Nähtiin, että luterilaiselle osapuolelle olisivat käymättömiä sellainen hierarkkinen ja transitiivinen virkaratkaisu, jossa diakonaatti olisi vain välivaihe matkalla papputeen.

3.3 Anglikaanis-luterilaisia kysymyksiä

3.3.1 Virka ja vihkimys

Lontoon konsultaatiossa kysyttiin, mitä kumpikin kirkkoperhe ylipäätään tarkoittaa viralla (*order*). Englannin kirkon ulkoasiain pääsihteeri Paul Avis lähti esitelmässään liikkeelle käsitteen *holy order* merkityksestä ulkoisen järjestyksen kuvaajana. Virka on olemassa, koska Jumala on asettanut kirkkoonsa järjestyksen. Avis havainnollisti kirkon ja sen viran jaottelua samankeskiä ympyröillä: suurin kehä on koko Jumalan kansa, kastettujen yhteisö. Se on kokonaisuudessaan apostolinen ja määrätty (*ordered*) Jumalan antamaan tehtävään. Tämän kehän sisällä on ordinoitujen joukko, joka puolestaan koostuu kolmesta sisäkkäisestä ympyrästä: piispan virka sisältää pappeuden ja diakonaatin, pappisvirka puolestaan sisältää diakonin viran. Tällä kohtaa analogia kuitenkin murtui, sillä sisempien kehien järjestys voisi olla päinvastainenkin: vihityt kutsutaan kastettujen yhteisöstä, mutta papiksi ja piispaksi voidaan anglikaanisessa kirkossa vihkiä vain jo diakoniksi vihitty. Avisin tähtäyksenä oli kuitenkin osoittaa diakonaatin olevan ordinoidun viran varsinainen sydän, sillä se ilmaisee kirkon perustavaa valtuutusta toimia Kristuksen nimessä. Avis päätti esityksensä toivomukseen, että vaikka anglikaanit ovat puhuneet kolmisäikeisestä virasta myös monikossa (*holy orders*), luterilaiset yhtynevät heidän kanssaan näkemykseen, että virka on yksi, mutta se ilmenee kolmen ordinoidun viran muodossa.

Oma esitelmäni käsitteli luterilaista virkateologiaa. Koska sen otsikossa myös käytettiin käsitettä *order*, nousi erityisesti esiin kysymys viran ja ordinaation suhteesta. Esitelmä liittyi mielenkiintoisella tavalla Avisin alustukseen niiltä osin, että näkemykseni mukaan myös luterilaiset johtavat käsitteen ”ordinaatio” Jumalan asettamasta järjestyksestä, jota kirkko noudattaa apostolien esikuvan mukaisessa käytännössä. Käsitteen taustalla olevaa sanaa *ordo* ei siten tule tulkita säädyksi tai erityiseksi ryhmäksi, jonka jäseneksi vihkimyksessä liitetään, vaan muodoksi, joka noudattaa Jumalan tahtoa. Luterilaiset tunnustuskirjat ovat avoimia kolmisäikeisen virkakäsityksen säilyttämiseksi hyvänä järjestyksenä. Porvoon julistuksen kirkot arvostavat piispan virkaa ja siihen vihkimistä. Pohjoismaiden luterilaiset kirkot ovat säilyttäneet ordinaatiokaavoissaan katolisen riuksen olennaisilta osiltaan, mutta niiden diakonien vihkimisissä on vaihtelevuutta (ks. Knuutila 2006, Olsen 2006).

3.3.2 Papin ja diakonin virkojen suhde

Anglikaanisissa kirkkoissa käydään silloin tällöin keskustelua mahdollisuudesta luopua ns. kumulatiivisista ordinaatioista. Perinteisen käytännön mukaan kaikki

papit vihitään ensin diakoneiksi. Se on kuitenkin johtanut pitämään diakonin virkaa pappisuuden esiasteena eikä omana pysyvänä virkana. Tätä kehitystä on ollut vaikea kääntää toiseksi, sillä se edellyttäisi diakonin tehtävän uutta hahmottamista jo koulutusvaiheessa ja johtaisi kenties myös suorien pappisvihkimysten aloittamista. Kysymys liittyy paitsi anglikaanisten kirkkojen maallikkovirkosten asemaan (esim. *Lay Reader*), myös papin ja diakonin tehtävien suhteeseen. Lontoon kokouksessa Rosalind Brown Durhamin hiippakunnasta perehdytti pappisviran diakoniseen perustaan. Koska papit vihitään ensin diakoneiksi, heidän virkaidentiteettinsä läpäisee se, että Kristus palvelee diakonina. Pappisvirkaa on mahdotonta toimittaa ilman sen sisällä olevaa diakonin virkaa. Ilman sitä pastoraalisesta virasta tulisi Brownin mukaan messupappeutta. Diakonin virka on olemukseltaan inkarnatorinen: se edustaa ihmiseksi tullutta Kristusta maailmassa ihmisten rinnalla. Brown tähdensi, että anglikaanisessa kirkossa ei tarvitse luopua peräkkäisten (kumulatiivisten) vihkimysten käytännöstä, vaan oppia paremmin sen merkitys. Siksi hänen mukaansa diakonin virkaa aikaa täytyisi pidentää riittävän paljon, jotta se ehtisi vaikuttaa pysyvästi tulevan papin tietoisuuteen oman virkansa diakonisesta perustasta.

Viron kirkon pääsihteerin virasta siirtynyt Tiit Pädam käsitteli esitelmässään diakonian viran liturgisen ja karitatiivisen funktion suhdetta. Hän tähdensi, että diakonian viralla on kolmenlaisia tehtäviä, liturgisia, karitatiivisia ja katekeettisia. Kirkko kokonaisuudessaan todistaa Kristuksesta niin sanan julistuksessa (*martyria*), rukouksessa ja sakramentaalisessa elämässä (*leitourgia*) kuin ihmisten palvelussa (*diakonia*). Ilman diakoniaa ei voi olla kirkkoa, sillä Kristus itse palvelee (Luuk 22:27, *diakoneoo*). Eukaristinen liturgia luo kontekstin, jossa kirkon diakoninen tehtävä tulee ymmärrettäväksi, sillä diakonian mallit nousevat eukaristiassa läsnä olevasta Kristuksen uhrista. Tästä syystä kirkon yhteen virkaan kokonaisuudessaan kuuluu sekä Jumalan sanan julistamisen virka että diakonaatti. Viron kirkossa katsotaankin diakonien kuuluvan yhtenä säikeenä ordinoituun virkaan piispan ja papin ("opettajan") ohella. Diakonien tehtäviin kuitenkin kuuluu rakkauden palvelun lisäksi sanan julistukseen ja liturgiaan liittyviä tehtäviä. Viron kirkon uusi konstituutio vuodelta 2004 luonnehtii diakoneja "seurakunnan papin avustajiksi". Monin paikoin he toimivat lääninrovastin alaisina seurakunnissa, joissa ei ole vakinaista pappia, vaikka diakoneja ei varsinaisesti pidetä papin korvikkeina vaan diakonilla katsotaan olevan oma virkansa. Pädam luonnehti, että Viron kirkon virkakäsitys on ollut kehittymässä "eriytymättömästä kolmisäikeiseksi". Diakonin vihkimys ei ole edellytys pappisvihkimykselle Viron kirkossa.

Lontoon kokous ei tehnyt läpimurtoa, mutta se tunnisti useita yhteisen tutkimuksen ja työskentelyn alueita. Julkaistussa tiedonannossa ei pyritty ilmaisemaan yhteistä käsitystä mistään osa-alueesta vaan tyydyttiin luetteloimaan lisäselvitystä vaativia teemoja. Niiden joukossa olivat mm. viran ykseyden ja kolmisäikeisyyden suhde sekä ordinaation, vihkimisen ja valtuuttamisen käsitteet (*ordination, consecration, commission*). Yhteisen substantiaalisen julkilausuman laatiminen olisi vaatinut enemmän aikaa ja perusteellisempaa syventymistä. Tiedonanto sekä kokouksen esitelmät ja muu materiaali tullaan julkaisemaan Porvoon kirkkoyhteisön Internet-sivuilla (<http://www.porvoochurches.org/last4years/london.html>).

4 Roomalais-katolisen kirkon uudistuva diakonaatti

4.1 Pysyvän diakonaatin palauttaminen

Luterilaisen maailmanliiton ja Porvoon kirkkoyhteisön jälkeen on hyödyllistä tarkastella roomalais-katolisen kirkon diakonaattiuudistuksen nykytilaa. Vatikaanin toinen konsiili teki päätöksen pysyvän rakkaudenpalveluun orientoituneen diakonaatin elvyttämisestä katolisessa kirkossa. Diakonin virka oli tunnetusti päässyt kaventumaan liturgisesti orientoituneeksi pappeuden esiasteeksi. Pysyvän diakonaatin palauttaminen ei kuitenkaan merkitse viran etääntymistä pappisvirasta. Kirkko-opillisessa asiakirjassa *Lumen Gentium* tähdennettiin, että ordinoidun diakonin liturgiset tehtävät ja rakkauden palvelu kuuluvat yhteen: ”Sakramentin armon vahvistamina ja yhteydessä piispan ja papiston kanssa he palvelevat Jumalan kansaa avustamalla liturgian, sanan ja rakkauden tehtävissä” (LG 29). Konsiilin päätöksen voimaansaattamiseksi julkaisi paavi Paavali VI kirjeen *Sacrum diaconatus ordinem* (1967). Sitä seurasivat uudet ordinaation kaavat (1968) sekä ohjeet diakonien virkaan kutsumisen sekä vihkimisen ehdoiksi (1972). Niiden olennaisin osa on sittemmin implementoitu kanonisen lain tasolla (1983). Katolisen kirkon diakonaattiuudistuksessa on sen jälkeen laadittu säännöt pysyvien diakonien kouluttamista varten (*Basic Norms for the Formation of Permanent Deacons*, 1998) sekä siihen liittyvä diakonien elämän ja palvelun ohjeisto.

Useat pysyvän diakonaatin elvyttämisen yhteydessä esiin otetut kysymykset, kuten uhkaava pappispula ja mahdollinen naisten vihkiminen diakoneiksi, ovat haastaneet katolisen kirkon syvempään selvitystyöhön. Uskonopin kongregaatian alainen kansainvälinen teologinen komissio julkaisi vuonna 2002 kattavan teologisen selvityksen diakonaatista, sen uustestamentillisesta ja patristisestä perustasta sekä historiallisesta kehityksestä kirkon eri vaiheissa ja nykyisistä

haasteista (*Le Diaconat*, 2002). Asiakirja ottaa monin paikoin huomioon modernin tutkimuksen eikä esim. pidä Apostolien tekojen 6. luvun kuvausta seitsemän miehen valitsemisesta ja asettamisesta diakonian viran perustavana tekstinä. Muutenkin se esittää kriittisiä huomioita eräiden diakonaattikeskustelussa esiin otettujen Uuden testamentin ja Apostolisten isien tekstikohtien liian johdonmukaista virkateologista tulkintaa vastaan. Se ei niissä muutta mutkitta katso kyseessä olleen ordinaation erityiseen virkaan, vaan valinnan ja siunaamisen tiettyihin tehtäviin. Asiakirja katsoo näiltä osin diakonin viran kehittyneen hitaammin ensimmäisillä vuosisadoilla kuin mitä usein on ajateltu. Tällä näyttää olevan myös virkateologisia seurauksia. Diakonaatin juuren myönnetään olevan Kristuksessa, mutta sen synnyssä on ollut kirkolla osansa, joka ei liity välittömästi apostoleihin.

Kartoitettuaan diakonaatin varhaisen taustan sekä sen keskiajalla tapahtuneen kuihtumisen transitiiviseksi, pappeutta valmistavaksi viraksi, *Le Diaconat* käsittelee systemaattisesti diakonaatin sakramentaalisen luonteen kehitystä Trentosta Vatikaanin toiseen konsiiliin. Se keskittyy pysyvän diakonaatin palauttamiseen ja pohdiskelee viran luonnetta suhteessa pappeuteen ja piispuuteen. Se pyrkii vastaamaan kysymykseen, millä tavoin diakonaatti on osallinen kirkon yhdestä virasta ja miten se taas eroaa papin ja piispan viroista. Tässä mielessä se pohtii samaa ykseyden ja kolmisäikeisyyden ongelmaa, jota myös edellä kuvaamassani luterilaisessa ja anglikaanisessa diakonaatin uudistamisessa on käsitelty.

4.2 Diakonaatti on osa ordon sakramenttia

Le Diaconat muistuttaa, että *Lumen Gentiumin* mukaan pappi ja piispa toimivat *in persona Christi* ja että vain heillä on ordinaatiossa saatu eukaristian toimittamiseen vaadittava *potestas sacra*, pyhä valta, kun taas diakoni on saanut *vim populo Dei serviendi*, voiman Jumalan kansan palvelemiseksi. Siinä, missä piispa ja pappi edustavat persoonallisesti Kristusta, diakoni edustaa häntä muulla tavalla. Mutta diakonikin saa ordinaatiossaan merkin, jota ei voida poistaa (*imprint, character*) ja joka tekee hänestä osallisen Kristuksen armosta ja missiosta. Kuten Kristus omaksui ”orjan muodon” (Fil 2:7) ja teki itsensä ”diakoniksi” tai kaikkien palvelijaksi, diakonitkin tulevat erityisellä hänen muotoisikseen (*configuration particulière au Christ*).

Kuitenkin myös ordinoitu diakoni on osallinen ordon sakramentista, joka periaatteessa on vain yksi. Siksi kanoninen oikeus erottelematta lausuu, että kaikkia kolmea ordinoitua virkaa toimitetaan Kristuksen persoonassa (CIC 1008-

1009). *Le Diaconat* lähestyy hierarkkisen virkateologian ydinalueita pohdiskellessaan, miksi diakonian virka ei silti ole pappisviran veroinen. Se hahmottelee vastausta tähdentämällä ordon sakramentin ykseyden olevan pätevä myös viran aste-eroissa. Asiakirja nostaa esiin *Lumen Gentiumin* lauseen, jonka mukaan diakoni ei ole vihitty pappouteen vaan palvelemiseen (*non ad sacerdotium, sed ad ministerium*; LG 29) ja näkee siinä avaimen diakonaattia koskeviin kysymyksiin. Selitysapua haetaan kuitenkin varhaiskirkon ajalta. Jo 2.-3. vuosisadalta peräisin oleva Hippolytuksen kirkkojärjestys *Traditio apostolica* lausuu, että diakonin vihkimyksessä yksin piispa panee kätensä tämän päälle, koska ”häntä ei vihitä pappouteen vaan piispan palvelukseen ja tekemään, mitä tämä määrää” (*non in sacerdotio ordinatur, sed in ministerio episcopi, ut faciet, quae ab ipso iubentur*). Vastaavasti ensimmäisessä ekumeenisessa konsiilissa Nikaiassa (v. 325) päätettiin, että diakonit on asetettu ”piispojen apulaisiksi” (*episcoporum ministri*, can. 18). Näiden säädösten valossa *Le Diaconat* täydentää *Lumen Gentiumin* lauseen muotoon ”*non ad sacerdotium, sed ad ministerium (episcopi)*”, eli ”ei pappouteen vaan (piispan) palvelemiseen”, vaikka LG itse lausui diakonien palvelevan piispan sijasta Jumalan kansaa.

4.3 Pappouden ja maallikkouden välissä?

Asiakirja *Le Diaconat* tunnistaa ongelman, jonka mukaan diakonaatti uhkaa näyttäytyä joko ”epätäydellisenä pappoutena” tai ”kehittyneempänä maallikkoutena”. Taiteillessaan sen välillä, pidetäänkö diakonaattia täysin osana ordoa vai ei, asiakirja yhtäältä tähdentää sen kuuluvan apostolien alaan, sillä kirkon koko apostolinen virka ”jatkaa Kristuksen diakoniaa, jota ei voida erottaa hänen papillisesta uhristaan”, mutta toisaalta diakonien nähdään olevan piispoja ja pappoja ”avustavia yhteistyöntekijöitä” (*collaborateurs auxiliaires*) ja varsinaiseen apostoliseen suksessioon jäsentymättömiä. Diakonaatin katsotaan olevan apostolinen ”perustaltaan mutta ei teologiselta luonteeltaan”. Samalla kuitenkin torjutaan ajatus, jonka mukaan diakonaatti olisi kastettujen ja vihittyjen väliin putoava ”välivirka” (*medius ordo*), ja tähdennetään sen kuulumisen nimenomaan ordon sakramentin piiriin olevan kirkon varma oppi. Diakoni ei ole maallikko. Hänen virallaan on sitä vastoin ”välittäviä tehtäviä” liturgian, sanan ja rakkauden piirissä, sillä kanoninen oikeus määrittelee hänen kirkollisen asemansa sekä maallikoiden että pappien mission sisäpuolella.

Johtopäätöksissä korostetaan, että diakonin tehtävissä realisoituu Kristuksen, ”pään ja palvelijan”, erityinen läsnäolo sakramentaalisen armon voimasta. Diakonaatti ei ole pappoutta, vaan se osallistuu omalla tavallaan Kristuksen

ainutlaatuisen missioon piispaa ja pappia avustavana palveluna. Diakoni on ”Kristuksen, palvelijan, elävä ikoni kirkossa” (*icona vivens Christi servi in Ecclesia*).

Johtopäätöksissä otetaan myös lyhyesti ja hieman epäselvästi kantaa naisten vihkimiseen diakoneiksi. Ensinnäkin katsotaan, että varhaisen kirkon mairintoja diakonisoista ei tule muutta mutkitta tulkita naisdiakoneiksi, ja toiseksi korostetaan ordon sakramentin ykseyttä, vaikka piispan ja papin sakerdotaalinen virka ja diakonien palvelun virka erotetaan toisistaan. Näiden kahden peruslinjauksen valossa ”Kristuksen kirkolleen antama henkien erottelun virka voi antaa auktorisoidun vastauksen”, katsotaan asiakirjassa. Kysymys näyttää jäävän jossain määrin avoimeksi, sillä riippuen siitä, korostetaanko ordon sakramentin ykseyttä vai diakonaatin eroa pappudesta, voidaan päätyä erilaisiin lopputuloksiin. Viime vuosina onkin ilmestynyt debattia vauhdittavia historiallisia tutkimuksia, joissa kyseenalaistetaan vallitseva käsitys varhaisen kirkon diakonien ja diakonisojen vihkimysten erosta ja argumentoidaan naisten tulleen sakramentaalisesti vihityiksi diakoneiksi (ks. Hünemann & al. 1997, Eisen 2000, Wijngaards 2002).

Le Diaconat -asiakirjan pohdiskelut viittaavat siihen, että diakonaatista ei vallitse täysin yksimielistä käsitystä myöskään katolisessa kirkossa, vaan että senkin piirissä käydään edelleen keskustelua samoista virkateologisista peruskysymyksistä kuin luterilaisissa ja anglikaanissa kirkoissa. On kuitenkin nähtävissä, että diakonian merkitys kirkon kokonaisuudessa tunnustetaan. Pysyvä diakonaatti, jossa yhdistyvät karitatiivinen, katekeettinen ja liturginen palvelu, on vahvistumassa.

Rakkauden palvelu ja ihmisten kärsimyksen lieventäminen kirkon keskeisenä tehtävänä saivat vastikään arvovaltaista tukea, kun paavi Benediktus XVI julkaisi ensimmäisen ensyklikansa *Deus Caritas Est*, jonka hän oli allekirjoittanut joulupäivänä 2005. Paavi perustelee kirkon tehtävän Kolmiyhteisen Jumalan rakkaudella, joka on sama niin luomisessa kuin lunastuksessa. Kirkon tehtävänä on ilmentää Jumalan rakkautta sekä evankeliumin julistuksella että ihmisten kärsimyksiä lieventämällä. Näitä kahta ei voida irrottaa toisistaan eikä toista voida jättää pois toisen hyväksi: ”Kirkko ei voi olla piittaamaton rakkauden palvelusta, yhtä vähän kuin se voi olla piittaamatta sanasta ja sakramenteista.” (22)

5 Suomalainen keskustelu on osa ekumeenisesta kehitystä

5.1 Diakonaattiuudistus on muuta kuin ”yhteen kokoamista”

Suomessa jo vuosikymmeniä käyty diakonaattikeskustelu voi ensi silmäyksellä vaikuttaa pitkäkestoiselta ja hitaalta. On ymmärrettävää ja kohtuullista, että monet kirkon työntekijät toivovat oman asemansa selkeyttämistä. Toisaalta on kuitenkin tärkeää, että kotimainen keskustelu asetetaan laajemman kansainvälisen ja ekumeenisen kehityksen yhteyteen. Tällöin sen pituus ja perusteellisuus näyttäytyvät oikeissa mittasuhteissa, sillä kysymys on samalla koko ekumeenisen liikkeen keskeisimmistä ongelmista: mitä ovat kirkko ja sen virka? Mitä selvemmin diakonaattia tarkastellaan kristologisista ja ekklesiologisista perusteluista, sitä ilmeisemmäksi käy, että keskustelu koskee koko kristinuskon ydinalueita. Tällöin ei voida odottaa liian hätäisiä lopputuloksia ja ratkaisuja paikallisiin ongelmiin, sillä diakonaatissa tapahtuva kehitys heijastaa koko ekumeenisen liikkeen oppia ja kirkkojärjestystä koskevan (*Faith and Order*) yksimielisyyden edistymistä.

Kotimaista keskustelua näyttää välillä hallitsevan erityisesti Suomen ev.-lut. kirkkoa koskeva piirre, joka saattaa hämärtää ekumeenisen ulottuvuuden merkitystä. Meille on ominaista pyrkimys useiden erilaisten pitkälle koulutettujen ja täysin palkattujen kirkon työntekijöiden aseman teologiseen ja juridiseen selkeyttämiseen. Ratkaisua on tavoiteltu kokoamalla diakonian, kasvatuksen ja musiikin virat yhteen. Diakonaattiuudistus näyttäytyy meillä joskus yksinomaan tässä yhteen kokoamisen valossa, mikä voi vaikeuttaa asioiden tarkastelua niiden ekumeenisessä kontekstissa. Tällöin keskustelu kääntyy pois viran teologisesta perustasta sen virkamiesoikeudelliseen asemaan, ja diakonaattiuudistus tulkitaan ammatti-identiteetin eikä hengellisen identiteetin kysymyksenä. Virkamiesaseman saadessa suuren huomion saattaa itse virkaa koskeva teologia joutua välineeksi, jonka avulla voidaan jarruttaa muutoksen kokonaisuutta. Silloin diakonian virkaa koskeva keskustelu voi irtaantua kansainvälisestä ja ekumeenisesta uudistuksesta.

5.2 Piispainkokous ottaa kantaa

Tuorein Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa julkaistu diakonaattiuudistusta koskeva asiakirja on piispainkokouksen 15.2.2006 antama lausunto kirkkohallituksen virkarakennetyöryhmän mietinnön teologisesta osasta (Piispainkokouksen lausunto 2/2006). Lausunnon johdannossa varoitetaan luomasta ”liian ahdasta ja loppuun kehiteltyä virkateologista mallia” ja pidetään parempaana ”etsiä sellaista ratkaisua, joka on riittävän avoin ja keskustelevala”. Näin pyri-

tään mahdollistamaan ”virkarakenteen kehittäminen siten, että myös tulevaisuudessa kyetään vastaamaan kirkon toimintaympäristön muutoksiin ja ekumeenisiin haasteisiin”.

Näiden sanojen jälkeen lausunto näyttää kuitenkin tekevän rajauksia, joiden ei ole helppo nähdä olevan sopusoinnussa edellä kuvatun ekumeenisen kehityksen kanssa. Ensinnäkin piispainkokous näyttää ottavan etäisyyttä viran tulkitsemiseen kolmisäikeiseksi. Lausunnossa annetaan epäsuorasti ymmärtää, että kolmisäikeinen virkakäsitys ei ole luterilaisten tunnustuskirjojen kanssa yhteensopiva. Toiseksi piispainkokous näyttää kiistävän myös viran ykseyden periaatteen. Käsitteen myönnetään esiintyvän luterilaisessa oppihistoriassa, mutta lausunnossa se yhdistetään roomalais-katoliseen näkemykseen, jonka mukaan virka olisi yksi ”numeraalisesti paavin virassa”. Tästä poikkeavana pidetään luterilaisen teologian näkökulmaa, jossa ”voidaan puhua yhdestä virasta Kristuksen virkana”.

Viran ykseys ja kolmisäikeisyys tulevat kiistetyiksi hieman tulkinnanvaraisella tavalla, mutta kuitenkin siten, että lausunnon oma virkakäsitys tulee ilmeiseksi. Sen mukaan Augsburgin tunnustuksen *ministerium ecclesiasticum* tarkoittaa pappisvirkaa. Diakonaatin voidaan ”ajatella olevan sen rinnalla”, mutta se ei piispainkokouksen mukaan nähtävästi kuulu Jumalan asettaman viran sisäpuolelle. Samalla tehdään kuitenkin rajausta toiseenkin suuntaan ja katsotaan, että diakonaatin virat eivät ole ”luonteeltaan maallikkovirkoja”.

Vaikka piispainkokous puhuu kirkon yhdestä virasta Kristuksen virkana, se ei avaa siitä diakonista näkökulmaa. Kristologinen perustelu palvelee lausunnossa vain pappisvirkaa. Kun diakonin virka rajataan Jumalan asettaman viran ulkopuolelle, kääntöpuolena rajataan myös kirkon diakoniset tehtävät ja rakkautenpalvelu pappisviran vastuun ulkopuolelle. Niitä pidetään kyllä kirkon ”kokonaistehtävän” ja ”elämänmuodon” kannalta olennaisena, kuten lausunto lainaa kirkolliskokouksen perustevaliokuntaa – joka puolestaan omaksui nämä perustelut virkarakennekomitean mietinnöstä, missä niillä tuettiin diakonaatin kuulumista *ministeriumin* piiriin (*Palvelijoiksi vihityt* 89-90, 119-124). Samat perustelut näyttävät nyt taipuvan toiseen lopputulokseen.

Viran ykseyden ja kolmisäikeisyyden torjumisen jälkeen lausunnossa jokseenkin yllättäen argumentoidaan papin ohella myös piispan ja diakonin ordinaation puolesta: ”kirkossa on olemassa teologisesti kolme eri vihkimystä eli ordinaatiota.” Vihkimyksen ja ordinaation välille piirretään yhtäläisyysmerkit, ne ovat ”teologisessa kielenkäytössä vakiintuneet tarkoittamaan samaa asiaa”. Samalla kun lausunto sulkee diakonaatin teologisesti viran ulkopuolelle, se

katsoo sen kuitenkin edellyttävän ordinaatiota. Kysymystä piispan viran suhteesta pappisvirkaan ei sivuta – lausunnon virkateologian valossa sitä ei voida pitää Augsburgin tunnustuksessa mainitun viran osana, koska siihen tulee erikseen ordinoida. Vaikuttaa siltä, että piispan virasta vaikeneminen on lausunnon integriteetin kannalta tarpeellista; sen nostaminen esiin olisi saattanut sekä viran ykseyden että kolmisäikeisyyden kiistämisen uuteen valoon ja tehnyt vaikeaksi diakonaatin sulkemisen viran ulkopuolelle. Lausunnon valossa tulee toki pappisvirka evankeliumin julistuksen virkana kirkkaasti esiin, mutta piispan ja diakonin virat sekä niihin ordinoiminen jäävät vaille teologista perustelua.

Kolmen ordinaation kokonaisuus näyttää edellyttävän viran kolmisäikeisyyttä, jonka lausunto kiistää. Kiistäminen lienee välttämätöntä, mikäli halutaan torjua sellainen ajatus viran ykseydestä, jossa *ministerium ecclesiasticum* sisältää pappisviran lisäksi myös piispan ja diakonin virat. On kuitenkin epäselvää, miten tämän näkemyksen valossa voidaan ymmärtää Porvoon käsite ”vihityn viran perustava ykseys” (*basic oneness of ordained ministry*, § 32 j) – ovatko piispa ja diakoni yhdessä ordinoitussa virassa vai eivät?

Vuosina 1993 ja 1999 piispainkokous argumentoi sekä viran ykseyden että kolmisäikeisyyden puolesta esittäessään ensin kirkolliskokoukselle diakonaattikomitean asettamista ja antaessaan myöhemmin lausuntoa sen mietinnöstä (ks. *Palvelijoiksi vihityt* 13-15, 17-18). Vielä v. 2003 antamassaan lausunnossa virkarakennekomitean mietinnöstä piispainkokous oli sitä mieltä, että ”kirkkomme elämä ja käytäntö ovat pitäneet yllä viran kolmisäikeisyyttä”. Se katsoi, että vaikka ”tunnustuskirjoista ei voida suoraviivaisesti hahmottaa virkakäsitystä, jossa kirkon erityisen viran yhteydessä on pappisvirasta erillisenä diakonin virka”, ”tällainen näkemys ei ole tunnustuskirjojen vastainen”. Lausunnossa piispainkokous pyrki ”erillisyyden ja yhteyden tasapainoon”, mutta alkoi kuitenkin jo epäillä viran ykseyden periaatetta tulkittuaan *Palvelijoiksi vihityt* -mietinnön tarkoittaneen pappisvihkimyksen olevan ”yhtenevä diakonivihkimyksen kanssa”. Piispainkokous lähti torjumaan viran ykseyttä myös ekumeenisten sitoumusten avulla: ”Porvoon sopimus ei tunne ajatusta kirkon yhdestä hengellisestä virasta” (Piispainkokouksen lausunto nro 1/2003 kirkolliskokoukselle).

Piispainkokouksen lausunnot ovat osa kirkossa käytävää keskustelua, jossa eri aikoina esitetään eri suuntiin käyviä puheenvuoroja. Auktorisoidun elimen suunnanvaihto ja irtautuminen kansainvälisestä ja ekumeenisesta keskustelusta on kuitenkin huomionarvoinen ilmiö. Nähtäväksi jää, ennakoiko uusin lausunto Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kääntymistä sivuun yhteisistä luterilais-anglikaanisista pyrkimyksistä.

6 Johtopäätöksiä

Suomalainen diakonaattikeskustelu kytkeytyy kansainväliseen ja ekumeeniseen uudistukseen. Sitä ei voida kaventaa vain kirkon työntekijöiden asemaa koskevaksi virkamiesoikeudelliseksi debatiksi. Työntekijöitä koskevien ratkaisujen tulee seurata kirkon teologisia linjauksia. Niitä puolestaan tulee hahmottaa ekumeenisessa yhteistyössä muiden kirkkojen kanssa.

Diakonaattia koskevaa ekumeenista keskustelua ovat jäsentäneet ainakin seuraavat piirteet. 1) Kirkko kokonaisuudessaan on Jumalan kansana saanut tehtävän. 2) Tehtävässä on kolme ulottuvuutta: *leitourgia*, *martyria*, *diakonia* eli jumalanpalvelus, todistus ja palvelu. 3) Niissä kirkko osallistuu sakramentaaliseen Kristuksen omaan missioon ja julistaa evankeliumia sanoin ja teoin. 4) Jumala on asettanut kirkkoon viran, jonka tehtävänä on näissä kolmessa palvelussa koko kirkon missiota. 5) Tämä virka perustuu Kristuksen omaan virkaan ja on siten pohjimmiltaan vain yksi. 6) Ordinoitu virka voi olla kolmisäikeinen ja sisältää piispan, papin ja diakonin virat. 7) Kirkko tulee osalliseksi Kristuksen antamasta uhrista eukaristiassa, jossa liturginen ja karitatiivinen palvelu ovat erottamattomat – ilman diakoniaa eukaristian luonne rakkauden uhrina kaventuu, ja ilman sakramentaalista ulottuvuutta diakonian hengellinen sisältö jää ohueksi.

Porvoon julistuksen sitoumus ordinoitujen diakonien vastaanottamisesta sekä työskentely kohti yhteistä näkemystä edellyttävät, että meillä ensinnäkin palautetaan vihkimys diakonian viran saamisen ehdoksi. Toiseksi tulee kehittää vokaatiokäytäntö vihkimisen ehdoksi, sillä ilman sitä on vaikea pitää nykyistä vihkimystä ordinaationa. Vokaation nostaminen ordinaation ehdoksi asettaa kuitenkin kolmannen edellytyksen: diakonian virka tulee nähdä osana sitä julkista virkaa, jonka perusta on Kristuksen virassa.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Ahonen Risto A., Anglo-Nordic Diaconal Research Project Malagalla 27.2.-2.3.2005. Reseptio 1/2005, 97-99.

Ahonen Risto A., Ecclesiology and the Diaconate. Teoksessa: Borgegård, Fanuel- sen & Hall 2001, 207-238.

Basic Norms for the Formation of Permanent Deacons & Directory for the Ministry and Life of Permanent Deacons. Vatican City: Libreria editrice Vaticana, 1998. http://www.vatican.va/roman_

[curia/congregations/ccclergy/documents/rc_con_ccatheduc_doc_19980331_directorium-diaconi_en.html](http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccclergy/documents/rc_con_ccatheduc_doc_19980331_directorium-diaconi_en.html)

Biskop, präst och diakon i Svenska kyrkan. Ett biskopsbrev om kyrkans ämbete. Biskopsmötet 1990. Stockholm: Svenska kyrkans information, 1990.

Borgegård Gunnel & Hall Christine (eds.), The Ministry of Deacon. 1. Anglican-Lutheran Perspectives. Nordisk ekumenisk skriftserie 31, Uppsala: Nordic Ecu-

- menical Council 1999.
- Borgegård Gunnel, Fanuelsen Olav & Hall Christine (eds.), *The Ministry of Deacon*. 2. Ecclesiological Explorations. Nordisk ekumenisk skriftserie 32, Uppsala: Nordic Ecumenical Council 2001.
- Brodd Sven-Erik, *An Escalating Phenomenon: The Diaconate from an Ecumenical Perspective*. Teoksessa: Borgegaard & Hall 1999, 11-50.
- Deus Caritas Est. Encyclical Letter of the Supreme Pontiff Benedict XVI to the Bishops, Priests and Deacons, Men and Women Religious and all the Lay Faithful on Christian Love. http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/encyclicals/documents/hf_ben-xvi_enc_20051225_deus-caritas-est_en.html
- The Diaconal Ministry in the Lutheran Churches. Final Statement from the LWF Global Consultation in São Leopoldo, 2.-7.11.2005. http://www.lutheranworld.org/What_We_Do/DTS/Programs/DTS_Statement_Diakonia-2005.pdf
- Le Diaconat. Evolution et perspectives. Commission Théologique Internationale, 2002. http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_con_cfaith_pro_05072004_diaconate_fr.html
- The Diaconate as Ecumenical Opportunity. The Hanover Report of The Anglican-Lutheran International Commission. Anglican Consultative Council and the Lutheran World Federation, 1996. <http://www.anglicancommunion.org/documents/lutheran/hanover.html>
- Eisen Ute E., *Women Officeholders in Early Christianity*. Epigraphical and Literary Studies. (Amtsträgerinnen im frühen Christentum, 1996) Transl. Linda McMaloney. Collegeville: The Liturgical Press 2000.
- Episcopal Ministry within the Apostolicity of the Church. A Lutheran Statement 2002. http://www.lutheranworld.org/What_We_Do/OEA/LWF-Episcopal-Ministry-Statement-EN.pdf
- Hünemann Peter, Biesinger Albert, Heimbach-Steins Marianne & Jensen Anne (Hrsg.), *Diakoniat*. Ein Amt für Frauen in der Kirche – ein frauengerechtes Amt? Ostfildern: Schwabenverlag 1997.
- Iversen Hans Raun (ed.), *Rites of Ordination and Commitment in the Churches of the Nordic Countries*. Theology and Terminology. University of Copenhagen: Museum Tusulanum 2006.
- Kaste, ehtoollinen ja virka [BEM]. Faith and Order -asiakirja n:o 111, suom. Olli-Pekka Lassila. Kirkkojen maailmanneuvosto, Geneve 1982.
- Knuutila Jyrki, *The Ordination of Bishops and Pastors in the Rites of the Evangelical-Lutheran Churches in the five Nordic Countries*. Teoksessa: Iversen 2006, 77-107.
- Lumen Gentium. Kirkosta. Vatikaanin 2. kirkolliskokouksen dogmaattinen konstituitio *De Ecclesia*. Helsinki: Katolinen tiedotuskeskus 1966.
- Norjan kirkon piispainkokouksen ja kirkolliskokouksen diakonaattia koskevia päätöksiä: http://www.kirken.no/doc/KM_8_04_komiteens_merknader_KM_vedtak.doc
- http://www.kirken.no/Besluttende_organer/nyhetDet.cfm?pNyhetId=394&pNyhetKat=1&pVedtakId=95
- http://www.kirken.no/Besluttende_organer/nyhetDet.cfm?pNyhetId=366&pNyhetKat=2&pVedtakId=92
- <http://www.kirken.no/artimages/KM%2010.3%20Sammenfatning%20av%20høringsuttalelsene.doc>
- http://www.kirken.no/Besluttende_organer/nyhetDet.cfm?pNyhetId=678&pNyhetKat=2&pVedtakId=146
- Olsen Ghita, *Rites for Admission to Diaconal Ministry in the Nordic Evangelical-Lutheran Churches*. Teoksessa: Iversen 2006, 177-197.
- Palvelijoiksi vihityt. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon vuonna 2000 asettaman

- virkarakennekomitean mietintö. Suomen ev.-lut. kirkon keskushallinto, Sarja A 2002:1. Helsinki: Kirkkohallitus 2002. http://www.evl.fi/pdf/palvelijoiksi_vihityt.pdf
- Piispainkokouksen lausunto 1/2003 kirkolliskokoukselle. Kirkon virkarakennekomitean mietintö. Piispainkokouksen pöytäkirjat 11.-12.2. & 31.3.2003, 68-88.
- Piispainkokouksen lausunto 2/2006 kirkkohallitukselle (15.2.2006). Virkarakenne-työryhmä 2004 mietintö, osa I (virkateologia) <http://www.evl.fi/piispainkokous/lausunto-2-kirkkohallitus-2002-00692.pdf>
- Porvoon yhteinen julkilausuma. Neuvottelut Britannian ja Irlannin anglikaanisten kirkkojen sekä Pohjoismaiden ja Baltian luterilaisten kirkkojen välillä. Englanninkielinen alkuteksti hyväksytty Järvenpäässä 9.-13. lokakuuta 1992, suom. Arvi Seppänen. 2. laitos, uusittu suomennos. Helsinki: Kirkkohallitus 1995. <http://www.porvoochurches.org/statements/fin.htm>
- Prophetic Diaconia: For the Healing of the World. A Letter from the Global Consultation, 7 November 2002. Geneva: The Lutheran World Federation 2003. http://www.lutheranworld.org/LWF_Documents/Consultation_Diakonia-2002.pdf
- Repo Matti, Virkaan vihkiminen ja hengellinen identiteetti. Teoksessa: Lahtinen Mikko & Toikkanen Tuulikki (toim.), Anno Domini 2003. Diakoniatieteen vuosikirja. Lahti: Lahden Diakoniasäätiö, Lahden diakonian instituutti 2003, 60-73.
- Teinonen Seppo A., Yksi kirkko ja yksi virka. Kirkko ja sen virka nykyajan ekumeniassa. Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja XC. Helsinki 1973.
- Wijngaards John, No Women in Holy Orders? The Women Deacons of the Early Church. Canterbury Press 2002.

Oheinen diakonian virkaa käsittelevä englanninkielinen kirjoitus on syntynyt Brasiliassa marraskuussa 2005 pidetyssä Luterilaisen maailmanliiton konsultaatiossa. Siinä kuvataan diakonian virkaan liittyviä kysymyksiä, joista käydään maailmanlaajuisesti keskustelua eri kirkkojen piirissä. Tekstin syntyhistoriaa ja sisältöä valotetaan edellässä Matti Revon kirjoituksessa.

Kirjoitukset

The Diaconal Ministry in the Lutheran Churches¹

Introduction

Under the auspices of the Department for Theology and Studies (DTS) we, representatives of sixteen member churches of the Lutheran World Federation (LWF), gathered in São Leopoldo, Brazil, under the theme “The Diaconal Ministry in the Lutheran Churches.” We discussed our varying experiences with the diaconal ministry, challenged each other’s concepts, and struggled with different theological perspectives. Thus the voices from the member churches were heard. As mandated by the LWF Council, we sought to identify theological parameters for demarcating a space in which an understanding of diaconal ministry can be located that is (a) solidly grounded in the Bible; (b) informed by the Lutheran Reformation; and (c) open to contextual variations in both church and society.

The context

In line with a widely shared ecumenical conviction, diakonia has always been at the heart of the LWF’s identity. Taking into account recent developments and insights, a global LWF consultation held in 2002 in Johannesburg, South Africa, on the topic “Prophetic Diakonia: For the Healing of the World,” defined diakonia in light of today’s challenges. It “recognize[s] diakonia as a core element of what the church is all about”² and reaffirms diakonia as essential to the church’s being and mission. At the same time, the traditional understanding of diakonia as the humble service to those in need, carried out in a spirit of self-denial was challenged and further developed. It lifted up diakonia as the prophetic critique of economic, political and cultural structures that produce and perpetuate suffering and violence, and as advocating for societal conditions conducive to a life of respect and dignity.

Building on the Johannesburg consultation, it was our objective to reflect on how the basic conviction that diakonia is central to the life and mission of the church can be adequately expressed in its public ministry through the diaconate. Thus we undertook to carry out a task which “Johannesburg” left open:

As a ministry, it should be fully integrated into the church’s ordained, consecrated and commissioned ministries, as a reflection of the fundamental significance of diakonia for the being of the church.³

We are convinced that, for a number of reasons, the importance of diakonia within the church’s witness has grown in recent years. Most LWF member churches find themselves in diverse socio-political and multifaith contexts and sometimes in minority situations. The effects of economic globalization, which in many communities erode the very basis of life, and the need to give account of their Christian faith in the face of growing secularism and neo-liberalism, pose new challenges to the church’s witness. In addition, the church’s credibility can no longer be taken for granted. In the age of mass communication, where societies are inundated with words and images, diakonia might assume a new credibility. Under these conditions diaconal ministry can be an especially effective way of expressing the love of God.

Terminology

Discussing terminology is complicated by the fact that different key terms are being used in different ways, carrying different meanings in different contexts. The problem is further aggravated by the need to translate these terms. Therefore, we will briefly set out in what sense we are using these terms, being aware that they might be used elsewhere in a different way.

We understand *diakonia* as referring to a core component of the essence of the church and its mission in the world. *Diaconal witness* is the manifestation of diakonia in the life of the church in which every Christian is called to participate through baptism in daily life as an expression of the priesthood of all believers. *Diaconal ministry* is a specific expression of the one ministry of the church (*ministerium ecclesiasticum*, Confessio Augustana, article 5). The one ministry of the church is given by God (*iure divino*) charged with proclaiming and teaching the gospel publicly in word and deed (*public ministry*). *Deacons and deaconesses/diaconal ministers* are individual Christians called, trained and recognized by the church to serve its mission through the diaconal ministry. *Pastors* are individual Christians called, trained and recognized by the church to serve its mission through the *pastoral ministry* of publicly preaching the gospel and administering

the sacraments. In some churches the administering of the sacraments is part of the diaconal ministry. *Commission* and *consecration* are the liturgical acts through which the church, praying for and trusting in the Holy Spirit, recognizes individual Christians as bearers of an office carried out on its behalf. *Ordination* is the liturgical act through which the church, praying for and trusting in the Holy Spirit, recognizes individual Christians as bearers of the one ministry of the church (*ministerium ecclesiasticum*, Confessio Augustana, article 14).

The diaconal ministry in the Bible and church history

God is present in the world as Creator, Savior and Life-giver. The church mirrors God's presence in its ministerial structures and through its ministry to the world. Diakonia and diaconal ministry make visible the Triune God's presence in the world. Faith in the Triune God is the basis for our understanding of the public ministry of the church.

As Lutheran churches we base our understanding of diaconal ministry on the Scriptures. The ultimate point of reference is Jesus Christ himself. The canon of diaconal ministry is Jesus' self-designation as a "deacon": "For even the Son of Man did not come to be served, but to serve, and to give his life a ransom for many" (Mk 10:45). Notwithstanding the categorical difference between Jesus' redeeming self-giving and the church's witness to it, diaconal witness and diaconal ministry are called to embody God's love for the world acted out in Jesus' life, witness, death and resurrection.

Jesus' ministry was to bear witness to the kingdom of God on earth that sought to give the world life in its abundance. This constitutes the core of his mission (Jn 10:10). He did so in various ways: he preached and taught God's grace and called to repentance; he healed the sick and cast out demons and evil forces that inflicted suffering on human beings; he reached out and identified with those who were marginalized and excluded. His healing and liberating ministry provoked the opposition of those who had a vested interest in maintaining the *status quo*—to the point of suffering and death.

In testifying to God's kingdom, diaconal witness and ministry are informed and shaped by Jesus' ministry. Participants shared how diaconal witness and ministry can render Christ present among those who struggle for dignity and survival.

In studying the history of the diaconal ministry starting in the Bible through the Early Church and throughout the church's history, it is clear that there has not been one unilateral understanding of this ministry. The New Testament does not describe a single ministerial structure that is a suitable pattern or norm for all

times. Paul's letters and the Acts of the Apostles refer to a vast variety of functions within the church (1 Cor 12:7ff). Even the later writings of the New Testament do not clearly distinguish between offices and keep ministerial structures flexible (1 Tim 3:1ff.). Clearer patterns emerge only in post-apostolic times. As of the second century, a threefold model of ministry (deacon, bishop, presbyter/pastor) gradually became the dominant model in many regions where the church had been established. In the Early Church and the church of the Middle Ages, church ministry in general, and diaconal ministry in particular, underwent profound changes. To a large extent, the latter degenerated into a transition to the priesthood and many diaconal services were carried out by religious orders.

The diaconal ministry and the Lutheran Reformation

There are a number of reasons why the Lutheran Reformation did not result in establishing a full-fledged diaconal ministry. Among others, good works had to be protected against the misunderstanding of being meritorious. The (Lutheran) Reformation strove to rediscover and reaffirm that God has saved humankind in Jesus Christ by grace through faith alone. The dynamic of salvation is rooted solely in God's activity. At the same time, human activity, liberated from the power of sin through Christ by the work of the Holy Spirit, can be appreciated as bringing forth good works albeit without any meritorious character (see Luther, *The Freedom of a Christian*, as well as *Confessio Augustana*, articles 6 and 20). Secondly, while Luther had intended to establish the diaconal ministry in the congregations, he refrained from doing so since there were no "adequate people for carrying out this ministry" (WA 12, 693f.). Moreover, in sixteenth-century Germany, diaconal activities were largely carried out under the auspices of the secular authorities in the understanding that doing so was their Christian duty. Nevertheless, in some parts of northern Germany, as well as for example in Strasbourg, attempts were made to establish a full-fledged diaconal ministry alongside the pastoral ministry.

We assume that the potential of our Lutheran tradition has not yet been fully exhausted. The one (public) ministry of the church (*Confessio Augustana*, articles 5 and 14) is divinely instituted. Nonetheless, in light of ever changing historical realities, the church must address the task of ordering it anew. As we have seen, the biblical witness itself as well as the history of the church, the Lutheran included, reveal that there is no uniform or universal pattern of ordering the public ministry. In carrying out its mission, the church has had to face contextual challenges which, in turn, have shaped its (public) ministry.

Traditionally, the understanding of “teaching the gospel and administering the sacraments,” the distinct responsibility of the church’s ministry (Confessio Augustana, articles 5 and 14, has been restricted to preaching and administering the sacraments as undertaken by the (public) pastoral ministry. At the same time, too often diaconal witness and service to one’s neighbor have been ignored. We have heard with great interest and joy that some LWF member churches acknowledge that the gospel is being preached, taught and witnessed to also in other ways, including through the diaconal witness. Hence, they have included the diaconal ministry in the one (public) ministry of the church. We are aware that different models are in place according to the church’s respective historical, societal and ecumenical contexts. Some member churches have introduced the threefold ministry of deacon, pastor and bishop while others have established a shared ministry. In both, the one ecclesial ministry unfolds in different ways. Some member churches perceive the former model as having hierarchical connotations, while others regard it as an appropriate way of structuring their ministry. In the latter model, both expressions of the one public ministry are perceived as being equally recognized.

While those churches that have some form of diaconal ministry generally consecrate or commission their diaconal ministers in one way or another, most of them deliberately fall short of ordaining them; ordination is reserved for pastors. In light of the striking similarity between the rituals and liturgical elements involved it is unclear what distinguishes ordination from other forms of commissioning. We believe that ordaining diaconal ministers would reflect that the diaconal ministry is an integral part of the one ecclesial ministry. Through the act of ordination the church recognizes the ministry of the deacon and prays to God for the gift of the Holy Spirit. In some contexts, secular society acknowledges and recognizes this spiritual authority. Resistance against ordaining diaconal ministers may not only be inspired by theological reasoning, but also by the determination to defend dominant power structures and gender inequalities.

The diaconal ministry and the priesthood/deaconhood of all believers

Through baptism persons are initiated into the priesthood of Christ and thus into the mission of the whole church. All the baptized are called to participate in, and share responsibility for worship (*leitourgia*), witness (*martyria*), and service (*diakonia*) [...] Ordained servants of the church carry out a specific task in the service of the mission and ministry of the whole people of God.”⁴

Just as the pastoral ministry does not exempt the communion of baptized believers from sharing the gospel in their daily lives, so the diaconal ministry does not exempt Christians from the call to diaconal witness. On the contrary, diaconal ministers are not responsible alone for carrying out diaconal witness. Rather, it is their responsibility as leaders to inspire, equip, train and guide congregations and the church as a whole to carry out their diaconal witness. As one participant put it, “The diaconal ministry is called to lead the church to become a diaconal church.” Thus we can legitimately speak of the “deaconhood of all believers”—an analogy to the priesthood of all believers.

The diaconal and the pastoral ministries

Ordering the (public) ministry of the church implies being conscious of the commonalities as well as the differences between the pastoral and diaconal ministries. Both serve to teach, share, communicate and bear witness to the gospel. Whereas the pastoral ministry proclaims God’s saving grace in Christ and announces God’s coming kingdom, the diaconal ministry bears witness to the gospel by expressing God’s love for the world by caring for those in physical, social and spiritual need and advocating for societal structures which promote justice and human dignity. While preaching the gospel and administering the sacraments render Christ present in Word and sacrament, the diaconal ministry represents Christ in his reaching out in love to those who are vulnerable and excluded. Rather than striving for superiority, the bearers of both ministries ought to perceive their ministries as being complementary.

The diaconal ministry and the Eucharist

Diakonia is deeply integrated with proclamation of the Word and sharing at the table. Thus it is rooted in the sharing of the body and blood of Christ in the Eucharist. Fully incorporating the diaconal ministry in the worship service, in particular in the celebration of the Eucharist, without relegating it to an inferior position, might be an appropriate way of symbolizing the interrelatedness of the two expressions of the one ministry.

If diaconal ministry is carried out in the name of the church, then it is only rightly carried out in the name of Christ and to the praise and glory of God. The revival of a specific liturgical role for deacons in some churches points to the witness and worship which occur throughout their ministry.⁵

The diaconal ministry between church and “world” and the issue of power

God calls the church to share the gospel with the world. Therefore, the church and its mission are not self-sustaining, but founded in the Triune God and find their aim in the world. In this sense, the church in general and its public ministry in particular are “go-betweens.” The diaconal ministers/deacons/deaconesses reach out to the excluded and marginalized on behalf of the church and bring their experiences into the midst of the community of faith. Thus the church and its mission are solidly grounded in the world, its hopes and fears, its joy and suffering.

Although the church and its ministry are a creation of God’s Word and Spirit, they are also part of the world whose dynamics permeate the church in painful ways. Asymmetrical power structures, domination, the misuse of power and corruption plague also the church. Some participants shared how those in high positions within the church try to defend their ministerial monopoly by downplaying the contribution of diaconal ministry and relegating it to an inferior service. The fact that in most churches the (public) pastoral ministry is still a “male” domain while diaconal witness and service is predominantly “female,” raises fundamental questions about the equal recognition and participation of women and men in the public ministry.

Commissioned by Jesus Christ, the Servant-Lord, the Diakonos (Mk 10:45), the healer of the vulnerable, the liberator of the marginalized and excluded, the diaconal ministry is particularly sensitive to these dynamics. Moreover, the diaconal ministry is responsible for empowering the disadvantaged, enabling them to use their own potential, helping them to stand on their own feet and meaningfully to contribute to the mission of the church.

Conclusion

We call upon the member churches to reexamine the ways in which they have ordered the ecclesial ministry and, in particular, to do so in such a way that the diaconal responsibility of their mission is adequately expressed. We are convinced that establishing or strengthening the diaconal ministry and providing training and formation that would facilitate its equal recognition with the pastoral ministry would be an appropriate way of acknowledging and meeting this challenge. This might imply raising the awareness of congregations and pastors regarding the importance of the diaconal ministry and its implications for cooperation in the one ministry of the church.

In many contexts the church is in crisis and in need of reexamining its mission. We do not consider establishing a diaconal ministry to be a universal remedy. Nonetheless, since the one ministry of the church is key for carrying out its mission we are convinced that the diaconal ministry can make a distinct contribution to making it more credible and effective, being aware that God, through the power of the Spirit, will have to guide and authenticate the church's mission and witness.

NOTES

- 1 Final Statement, LWF global consultation on "The Diaconal Ministry in the Lutheran Churches," São Leopoldo, Brazil, 2–7 November, 2005.
- 2 *Prophetic Diakonia: "For the Healing of the World,"* Report, Johannesburg, South Africa, November 2002 (Geneva: The Lutheran World Federation, 2003), p. 5.
- 3 *Ibid.*, p. 9.
- 4 *The Episcopal Ministry within the Apostolicity of the Church.* A Lutheran Statement, 2002 (Geneva: The Lutheran World Federation, 2003), p. 12, para. 13.
- 5 "The Diaconate as Ecumenical Opportunity. The Hanover Report of the Anglican-Lutheran International Commission," in *Anglican Lutheran Agreements. Regional and International Agreements 1972-2002*, LWF Documentation 49/2004 (Geneva: The Lutheran World Federation, 2004), p. 190, para. 52.

Diakonia arjen puristuksessa

”Arjen puristus” on osa diakonian olemusta

Kun diakonia on arjen puristuksessa, millainen se puristus on? Se ei ole hellää syleilyä ja kanssakulkemista, se on ennemminkin tiukka syliote eikä pakoon pääse juoksemallakaan. Diakonian omin paikka on viipyä ja elää arjen syleilyssä, siinä on jotain aivan oleellista diakonian olemuksesta. Niin kuin arkikaan, diakonia ei taivu määrittelyihin, tarkastelukulmasta riippuu millaisen diakonian näet.

Keitä sitten ovat diakonian tiukkaansyleilijät, millainen ja kenen arki meitä puristaa? Osa paineista, odotuksista ja vaatimuksista tulee ulkopuolisista odotuksista, diakonian kentästä; ihmisistä, köyhyyden monista ilmentymistä, yhteistyökumppaneiden tarpeista. Perustehtävään kuuluu odotus harjoittaa profeetallista diakoniaa, käyttää ääntä ja osaamista silloin, kun on sanomisen ja vaikuttamisen paikka.

Osa paineista tulee seurakunnan sisältä: luottamushenkilöillä ja seurakunnan päättäjillä voi olla hyvinkin vankat mielipiteet siitä, millaista meidän seurakuntamme diakoniatyön pitäisi olla. Sinänsä myönteistä yhteistyöhakua tulee seurakunnan muilta työaloilta: mielenkiintoisista haasteista mainittakoon rippikoulutyö, messuavustaminen tai kriisityö. Organisaatio ei välttämättä tue diakonian perustehtävää: työpanos valuu rakenteisiin tai muihin ns. yleisen seurakuntatyön tehtäviin, hallintoon, työryhmiin, kehittämistehtäviin. Yhteisvastuukeräys tulee joka vuosi kuin juna, keräys on järjestettävä tavalla tai toisella ja yleensä sekin vastuu kuuluu diakoniatyölle.

Suinkaan vähäisin puristusote ei ole työntekijän sisäinen kutsumus; oma työnäky, ihanteet, halu, motivaatio tehdä hyvää ja oikein. Usein vielä diakoniatyöntekijä on itse oman työnsä johtaja ja alainen. Olo voi olla sellainen, että kaikkialla pitäisi olla ja kaikkea pitäisi tehdä, diakonian kentästä ei mikään rajaudu ulos. Kun on niin monta hyvää ja hyödyllistä, mihin ankkuri pannaan silloin, kun monipuolisuus alkaa ahdistaa ja rupeaa väsyttämään?

Pala espoolaista prosessia

Espoolaisen kirkkoherrat antoivat diakoniatyölle haasteellisen tehtävän. Tavoitteena oli espoolaisen diakoniakentän laajuuden hahmotus ja yhteistyömahdol-

lisuoksien kartoitus, tavoitteena oli laittaa espoolainen diakoniatyö yksin kansiin selkeästi hahmotettavaksi kokonaisuudeksi. Mitä kartoitus sitten tuotti? Saimme näkyville 36 erilaista tehtäväkokonaisuutta, josta esimerkkinä seuraavat: asiakastyö, sururyhmät, mielenterveystyö, yhteisvastuukeräys, debriefing, päihdetyö, vammaistyö, syntymäpäiväkäynnit, koulujen aamunavaukset, myyjäiset, kaakaopyhäkoulu, verkostotyö. Jokaisella kuudelta seurakunnalta löytyy tietenkin omanlaisiaan variaatioita eri toiminnoista.

Kun kävimme prosessoimaan johtavien diakoniatyöntekijöiden kanssa työn kokonaisuutta, työn taustasta nousi esille ainakin seuraavanlaisia haasteita. Työ on pirstaleista ja sen takia välillä pinnallistakin, keskittyminen ja kehittäminen on vaikeaa, oikea kohdentaminen ja priorisointi jää tekemättä. Taustalla on ajatus siitä, että kaikkien odotetaan tekevän kaikkea, oikeastaan mikään ryhmä tai asia ei rajaudu diakonian ulkopuolelle. Tämän seurauksena työtehtävien määrä paisuu ja työntekijän oman jaksamisen ja motivaation kysymykset tulevat ajankohtaisiksi. Silti totutuista työtehtävistä useammin pidetään kiinni kuin luovutaan, vaikkei vanha työkuluttuuri enää toimintaa palvelisikaan. Organisaation näkökulmasta seurakunta ennemmin tukee hajanaisuutta ja moninaisuutta kuin kentältä nouseviin tärkeäksi nähtyihin asioihin keskittymistä, moninaiset talon omat tehtävät ruokkivat jo niin tehokkaasti kalenteria ettei sinne aina diakoniaa mahdukaan. Toimintaympäristö haastaa ihmisten vastaantulevilla vaikeuksilla, yhteistyökumppaneilta sosiaali- ja terveydenhuollossa kuulemme vaivihkaa tapahtuvasta resurssien niukkenemisestä, joka konkretisoituu aina kovimmin köyhimmän elämässä.

Prosessin johtopäätöksensä totesimme ainakin sen, että seurakuntadiakoniassa on kovin harvoin tukevia puitteita, millä ja miten perustella diakoniset valintansa, tarpeita on paljon ja hädän ääripäätätkään ei välttämättä tarvitse etsiä. Auttaako paineisuus sitten jalostamaan timantin ja löytämään sen oleellisen työstä vai ahdistaa paine nurkkaan reagoimaan siihen haasteeseen ja hätään mikä vastaan tulee? Veikkaan molempia ja enemmän jälkimmäistä.

Seuraava askel onkin lähteä miettimään sitä, millaiseen muutokseen tarvitaan johdon tai organisaation tukea ja mitkä ovat niitä askelia, joiden ottamiseen ei voi odottaa ulkopuolista apua vaan tarvitaan työn sisältä nousevaa rohkeutta löytää, kohdentaa uuteen tai luopua rohkeasti jo aikansa eläneistä työtavoista.

Onko diakonian rooli otettu vai annettu?

Jos ihmisellä on nälkä tai paha olla tulee kai ensimmäisenä mieleen ajatus, että joku muu ei ole hoitanut tehtäväänsä. Arvelen, että diakonian taustalla on

yleisimmin odotus ja usko vahvaan valtioon, jolla on lakisääteiset tehtävänsä, jotka se myös hoitaa. Pidämme tarkkaan huolta siitä, että reviirit on määritelty. Kunnallisella ja seurakunnallisella sektorilla on selkeästi omat tehtävänsä, vaikka yhteistyötä tehdäänkin.

Kun menemme matkaa ajassa taaksepäin yhteiskunta otti tehtäväkseen kirkolle aiemmin kuuluneita tehtäviä. Nyt paine ja virtaus on toisensuuntainen, kolmannen sektorin toimijoille, joihin diakonia yleensä luetaan, siis järjestökentän ja vapaaehtoistoimijoiden yhteyteen, annetaan mielellään enemmänkin tehtäviä, kiristynyt kuntasektori hakee vastuunkantajia.

Mikä sitten on diakonian vastuu? Sosiaali- ja terveydenhuollolla on tarkkaan laissa määrätyt tehtävät, mutta mikä jää diakonian vastuulle? Mitä muuta on pakko tehdä sen jälkeen, kun diakonian virka tai virat on seurakuntaan järjestetty? Diakoniatyöntekijöiden kuvaukset monitahoisesta työstään ja monenlaisista vaatimuksista eivät kerro vapaudesta valita työtehtäviä tai työalueita vaan diakoniatyöntekijän vapaus lienee myytti. Yleensä edes itselle nimetyn erityisen vastuualueen tehtäviä voi tehdä melko niukasti, yleisen seurakuntatyön tai yhteisesti sovitut tehtävät täyttävät mainiosti työajan. Vahvat toiveet siitä, että työ olisi selkeämpää ja työnkuvat järkeviä kertovat ehkä halusta kohdistaa oman työn potentiaali hieman toisella lailla.

Diakonia kaipaa identiteetin vahvistusta

Kun haasteet ovat moninaiset, on entistä tärkeämpää miettiä, mitä diakonia on, miksi ja mitä tehtävää varten. Enää kirkkolain ”sinne missä hätä on suurin ja niille, joita ei muulla tavoin auteta” lauselman ei oikein tarpeeksi hyvin linjaa työtä tai anna perusteluja valinnoille. Tämänhetkinen tilanne, jossa haaste seuraa toistaan, vaatii diakonialta vahvaa identiteettiä ja kykyä priorisoida.

Diakonian rooli on monella tapaa haasteellinen: tehtävä näyttää melkein päatasapainoilulta kahden ääripään välillä: joko diakonia määrittää tehtävänsä niin tarkkaan, että se rajaa itsensä ulos ja jättäytyy yhteiskunnan ulkopuolelle piiloon kirkkoaidan taakse tai vastaa halukkaana kaikkiin kutsuihin ja menettää identiteettinsä.

Diakonia joutuu usein olemaan jonkinlainen seurakunnallinen ja yhteiskunnallinen yksityisyritystä, rajapintaneuvottelija. Se on sen vahvuus ja heikkous. Toisaalta reunalta näkee paremmin, toisaalta reunalla on uhka jäädä yksin. Ainakaan seurakunnissa tai seurakuntayhtymissä diakoninen ajattelutapa ei välttämättä ole kovin vahvasti läpitukenvea tai tuettu asenne.

Vaikka ammattitaitoa ja motivaatiota työntekijöissä varmasti löytyy, tarvitsisi diakonia tänään myös asiantuntevaa taustatukea tehtävänsä ohjaamiseen ja identiteettinsä vahvistamiseen, niin että diakoniatyö voisi rohkeasti kohdistaa osaamisensa tärkeäksi havaitsemiinsa asioihin. Espoossa tulevaisuuden tavoitteet kiteytyivät seuraavasti.

Tavoitteita diakoniatyön kehittämiseksi

- mahdollisuus työtehtävien priorisointiin toimintaympäristöstä nousevien haasteiden mukaan, mahdollisuus myös etsivään ja ennaltaehkäisevään työhön
- työalojen ja työmenetelmien kriittinen tarkastelu – mahdollisuus uudistumiseen, oikeus luopumiseen
- työkuultuurin ja toimintatapojen arviointi
- yhteistyömallien ja verkostotyön kehittäminen
- diakonian rooli selkeämmäksi seurakunnassa
- tuki työn määrätietoiseen kehittämiseen
- johtajuuden tukeminen diakoniassa ja siihen kouluttautuminen

Seuraava askel on periaatteiden työstäminen käytännön konkreettisiksi muutostavoitteiksi, niin etteivät otsikot jäisi pelkiksi ilmaan leijuviksi kehitysunelmiksi tai muille lautoiksi vaatimuksiksi. Tehtävä siirtyy seurakuntien diakoniatimien vastuulle. Silti haaste ei ole yksin diakoniatyöntekijöiden ja tavoitteiden toteutumiseen tarvitaan myös organisaation, esimiehen ja luottamushenkilöidenkin tukea. Kriittisyyttä tarvitaan, vaikeita valintoja, toimintaympäristön hyvää lukutaitoa ja peiliinkin katsomista.

Alustus Diakonian tutkimuksen päivässä 21.10.2005

Anne Maria Maunuksela
yhteinen diakoniasihtööri,
Espoon seurakuntayhtymä

Raamattu ei pane köyhiä kyykkyyn

Leslie J. Hoppe

There Shall Be No Poor Among You. Poverty in the Bible.

Abingdon Press. Nashville 2004. Pp. 197

Teoksen tarkoituksena on selvittää, millaisia ulottuvuuksia *köyhillä* ja *köyhyydellä* on Raamatussa ja varhaisessa rabbiinisessa kirjallisuudessa. Kyseessä on eräänlainen köyhyystekstien kommentointiin keskittyvä temaattinen kommentaari. Kirjan lukijoiksi Hoppe ei ensisijaisesti ajattele tutkijoita tai akateemista maailmaa vaan pyrkii avaamaan tutkimukselliset näkökulmat laajemmalle yleisölle. Suomessa tällaiseen kirjaan tulisi tarttua erityisesti diakonian teologiasta kiinnostuneiden.

Kirja alkaa lyhyellä johdannolla Raamatun sosiaali- ja taloushistoriaan. Ennen kuningasaikaa Israelissa talous perustui maanviljelyyn ja paimentolaisuuteen sekä suurperheiden järjestelmään. Tämän haastajana oli kanaanilainen kaupunkikulttuuri, joka perustui verotukseen, kaupankäyntiin, lainaamiseen, velkaantumiseen ja jopa orjuuteen. Hoppen käsityksen mukaan ”varhainen Israel palveli Jumalaa, joka vastusti sortavia poliittisia rakenteita”. Sen mukaan Jumala antoi maanviljelijöille toimeentuloon tarvittavan maan ja siunasi maan hedelmällisyyden. (s. 10) Ratkaisevan muutoksen toi tullessaan kuninkuus. Maa nähtiin yhä enemmän kuninkaan omistamaksi ja vaikka talonpojat saivatkin tehdä työtä (yleensä omilla) maatiloillaan he joutuivat maksamaan veroja. Epävakaat olosuhteet ajoivat pientilallisia suurtilojen yhteyteen ja jakoivat kansaa (omistavaan) yläluokkaan ja pysyvästi köyhtyneeseen maattomien alaluokkaan. Assyrian ja Babylonian imperialistiset valloitukset eivät kuvaa muuttaneet. Lopulta osa päätyi odottamaan apokalyptista muutosta tilanteeseen.

Hoppe myöntää, että Raamattu ei ole sosiaalisesti tai teologisesti yhtenäisen vaan pikemminkin moniääninen ja -muotoinen. Raamattu ei tarjoa ohjelmaa sosiaaliseen vallankumoukseen, mutta ei ole myöskään vakiintuneiden olojen takaaja. Kuitenkin Raamatun ytimenä Hoppen mukaan on käsitys, että ”Jahvismi tuki tasavertaisten yhteiskuntaa” (s. 126) ja että köyhyys sinänsä merkitsi vääryyttä, jota ei tulisi jumalallisen tahdon mukaan lainkaan esiintyä.

Keskeiset jaksot käsittelevät Tooraa (laki), historia- ja profeettatekstejä, viisaukskirjallisuutta, psalmeja, apokalyptisia kirjoituksia, Uutta testamenttia sekä joitakin rabbiinisia tekstejä. Sivumäärään nähden tehtävä on huikean suuri, mutta Hoppe selviytyy urakastaan kunnialla ja taidolla. Suurimmat kysymysmerkit syntyvät deuteronomistisen (5. Mooseksenkirja ja siihen liittyvä teologia) kirjallisuuden kohdalla: niiden kohdalla on lievää ylitulkinnaa makua. Itse asiassa näissä teksteissä kansan todellista enemmistöä edustaviin ”köyhiin” kohdistuu muita vähäisempää mielenkiintoa, eikä sitä tule Hoppen tavoin erityisesti kaunistella. Esimerkiksi 2Kun 25:12 Jerusalemin tuhon kuvauksessa köyhät jäävät kertomuksen mielenkiinnon näkökulmasta marginaaliin, eikä heistä suuremmin edes kanneta huolta. Köyhät ovat pikemminkin yksi maksumiesten luokka eikä erityisen huolenpidon kohde.

Toisaalta taas psalmien ja profeettatekstien kommentoinnissa Hoppe on parhaimmillaan. Sujuvasti ja hyvin perustein Hoppe näyttää kuinka köyhien kunnioitus ja elämän edellytysten vahvistaminen on kirjoittajien keskeinen asenne. Uuden testamentin ajanjaksolla apokalyptinen yleisorientaatio puolestaan vaikuttaa sen, että yhteiskunnalliseen vallankumoukseen ei erityisemmin pyritä. Sen sijaan lähimmäisestä huolehtiminen ja armeliaisuus kukoistavat.

Hoppe on onnistunut osoittamaan, että *eräs keskeinen* Raamatun läpi kulkeva punainen lanka on lähimmäisten väärinkäytön vastustaminen, armeliaisuuden osoittaminen ja ajoittain myös köyhyyden umpikujaan joutuneiden voimaannuttaminen. Ongelmana ovat suhtautumistavan linjattomuus ja suuret vaihtelut eri kirjojen välillä. Lyhyehkö asioiden käsittely jättää kuitenkin vielä monia avoimia kysymyksiä ja useat tekstit vaativatkin yksilöidämpää ja perusteellisempää analyysiä, jolle Hoppe on luonut inspiroivan lähtökohdan.

Kari Latvus

Diakonian tutkimus I/2006 kirjoittajat

Hanns-Stephan Haas
Johtaja
Diakonische Akademie, Berlin
haas@diakonische-akademie.de

Jouko Karjalainen
Tutkija
Stakes
jouko.karjalainen@stakes.fi

Kari Latvus
Diakonian yliopettaja, dosentti
Diakonia-ammattikorkeakoulu
kari.latvus@diak.fi

Mikko Malkavaara
Yksikönjohtaja, dosentti
Diakonia-ammattikorkeakoulu
mikko.malkavaara@diak.fi

Anne Maria Maunuksela
Yhteinen diakoniasihtööri,
Espoon seurakuntayhtymä
annemaria.maunuksela
@espoonseurakunnat.fi

Matti Repo
Teologisten asiain sihtööri, TT
Kirkkohallitus
matti.repo@evl.fi

Leena Tervonen-Gonçalves
Tutkija
Tampereen yliopisto, Terveystieteen
laitos
leena.tervonen-goncalves@uta.fi

Anne Birgitta Yeung
Tutkija, TT, dosentti
Helsingin yliopisto, Tutkijakollegium
anne.yeung@helsinki.fi

Ohjeita kirjoittajille

Diakonian tutkimus ottaa vastaan artikkeleita ja erilaisia diakonian tutkimukseen liittyviä kirjoituksia. Toimitukselle voi lähettää myös uutisia ja tiedotteita. Diakonian tutkimus ei ennalta sitoudu julkaisemaan mitään aineistoa, ei edes tilattua. Julkaistuista kirjoituksista ei makseta tekijänpalkkioita. Kirjoittajien tulee liittää mukaan toimitukselle seuraavat tiedot: nimi, oppiarvo, ammatti, työpaikka ja yhteystiedot.

Tutkimusartikkelit ovat tutkimukseen perustuvia kirjoituksia. Niissä ilmaistaan selkeästi selvitettävä tutkimuskysymys, tutkimuksen lähdeaineisto sekä käytetty tutkimuskirjallisuus. Toimitus pyytää niistä referee-käytännön mukaisesti asiantuntija-arviot, joiden perusteella toimitus päättää tarvittavista korjauksista ja kirjoituksen julkaisemisesta. 30 000 merkkiä laajemmista teksteistä on neuvoteltava toimituksen kanssa erikseen. Käsikirjoitukseen on liitettävä noin sadan sanan mittainen tiivistelmä tekstistä.

Kirjoituksia on paikka esseille, katsauksille, hiljaisen tiedon ja uusien näköalojen esittelyyn. Kirjoituksissa voi olla viitteitä tutkimuskirjallisuuteen, mutta se ei ole julkaisemisen edellytys.

Kirja-arvostelut arvioivat ja esittelevät uusia kotimaisia ja kansainvälisiä julkaisuja. Mukaan liitetään kirja-arvostelun otsikko sekä kirjan/kirjojen osalta kirjoittajan nimi, kirjan nimi, kustannuspaikka, kustantaja, julkaisuvuosi sekä sivumäärä. Laajuus lyhyissä esittelyissä on enintään 1500 merkkiä ja laajemmassa kirja-analyysissä enintään 8000 merkkiä.

Ajankohtaiset koostuu lyhyistä uutisista, hanke- tai tutkimusesittelyistä.

Käytännölliset ohjeet

Tekstit lähetetään sähköpostilla tai disketillä tallennettuna mieluiten rtf-muodossa. Kirja-arvostelut lähetetään DT:n toimittaja Raija Pyykölle, muut tekstit DT:n päätoimittaja Kari Latvukselle.

Kaikki halutut erityiskorostukset, kuten kursiivi tai lihavoitu teksti, tulee ilmaista myös paperiversiossa, joka liitetään mukaan. Tekstin vasen laita on suora ilman sennyksiä, teksti on tavuttamatta ja oikea laita tasaamaton. Kappaleet ilmaistaan rivinvaihdolla ja tyhjällä rivivälillä. Otsakkeet ovat omilla riveillään.

Kirjallisuusviitteet esitetään tekstissä siten, että sulkeisiin merkitään tekijän nimi ja julkaisuvuosi sekä viittaus sivunumeroon (Hyväri 2001, 276). Mikäli viitataan useampaan lähteeseen, merkitään ne vanhimmasta uusimpaan. Jos viitteen tekijöitä on kaksi, merkitään molempien sukunimet (Stenman & Toljamo 2002, 5-10) ja jos useampia, vain ensimmäinen sukunimi ja ym. (Oranta ym. 2002, 17-20). Jos viitteen tekijä on yhteisö, merkitään yhteisön nimi ja painovuosi (STAKES 2001, 55). Alaviitteitä tulee käyttää vain erityisestä syystä. Taulukot ja kuvat kirjoitetaan erillisille sivuille kirjallisuuden jälkeen. Tekstiin on kuitenkin merkittävä selvästi taulukon ja kuvion ehdotettu paikka. Dataan pohjautuvat diagrammit lähetetään Excel -muotoisina.

Lähteet merkitään kirjallisuus- ja lähdeluetteloon ensimmäisten tekijöiden sukunimen mukaan aakkosjärjestyksessä sisältäen seuraavat tiedot: tekijän suku- ja etunimi, julkaisuvuosi, teoksen nimi, kustannuspaikka ja kustantaja. Esimerkiksi: Davey Andrew (2001). Urban Christianity and Global Order. Theological Resources for an Urban Future. London: SPCK.

Sihvo Jouko (1994). Kirkon virka ja siihen vihkeminen, asettaminen, siunaaminen. Teoksessa Ryökäs Esko (toim.) Yksi virka – monta tehtävää. Kirkollisen virkakeskustelun taustoja ja rinnastuksia. Helsingin yliopiston käytännöllisen teologian laitos. Julkaisuja 79. Helsinki.

Aikakauslehtiartikkeleista ilmoitetaan tekijän suku- ja etunimi, julkaisuvuosi, artikkelin nimi, aikakauslehden nimi, vuosikerta, ja artikkelin sivunumerot. Esimerkiksi: Heikkilä Matti (2001). Lama, nälkä ja sosiaaliturvan väärinkäyttö. Yhteiskuntapolitiikka 66, 545-551.